

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS**

GODA PETRAVIČIŪTĖ
VIEŠOSIOS TEISĖS STUDIJŲ PROGRAMA

**ATLEIDIMAS NUO BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS KALTININKUI
IR NUKENTĖJUSIAJAM SUSITAIKIUS TEORIJOJE IR TEISMŲ
PRAKTIKOJE**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas -
dr. Pavelas Kujalis

VILNIUS, 2014

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. ATLEIDIMO NUO BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS KALTININKUI IR NUKENTĖJUSIAJAM SUSITAIKIUS BAUDŽIAMOJI TEISINĖ CHARAKTERISTIKA IR REIŠMĖ.....	6
1.1. Baudžiamosios atsakomybės samprata	8
1.2. Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės samprata	12
1.3. Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšys bei jų tarpusavio santykis	13
1.4. Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius reikšmė	15
2. ATLEIDIMO NUO BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS KALTININKUI IR NUKENTĖJUSIAJAM SUSITAIKIUS PAGRINDAI.....	18
2.1. Nusikalstamos veikos padarymas – pagrindinė atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius sąlyga	19
2.2. Prisipažinimas padarius nusikalstamą veiką.....	26
2.3. Savanoriškas žalos atlyginimas, pašalinimas ar savanoriškas susitarimas dėl žalos atlyginimo ar pašalinimo	32
2.4. Susitaikymas su nukentėjusiu asmeniu arba juridinio asmens, valstybės institucijos atstovu	45
2.5. Pagrindas manyti, kad kaltininkas nedarys naujų nusikalstamų veikų	56
3. ATLEIDIMO NUO BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS KALTININKUI IR NUKENTĖJUSIAJAM SUSITAIKIUS TAIKYMO APRIBOJIMAI BEI TEISINIAI PADARINIAI.....	60
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	67
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	69
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	800
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	82
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....	844
PRIEDAI	866

IVADAS

Temos aktualumas, naujumas, problemiškas. “Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius teorijoje ir teismų praktikoje” yra labai aktuali tema tiek teoriniu, tiek praktiniu požiūriu. Kaip matysime iš šio darbo pirmos dalies, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius yra gana dažnai praktikoje taikoma atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis. Jo taikymas turi keletą teigiamų aspektų – jis sutrumpina baudžiamąjį procesą (jei yra taikomas ikiteisminio tyrimo metu ar pirmos instancijos teisme), skatina asmenų teigiamą požiūrį į baudžiamąją atsakomybę, t.y., net ir padaręs nusikalstamą veiką asmuo turi įstatyme numatytą galimybę būti atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės, be to, žymiai sutaupo valstybės bei kitų asmenų lėšas, skirtas baudžiamajam procesui – dažniausiai nėra teismo nagrinėjimo, nereikalinga bausmės priežiūra, ir pan. Tačiau reikia prisiminti, kad šis atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutas yra sąlyginis, t.y. baudžiamasis įstatymas numato tam tikras sąlygas, kurias turi atitikti kaltininkas, kuris nori, kad jam būtų taikomas šis institutas. Pažymėtina ir tai, kad tai vienintelė atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis, kurioje yra labai svarbi nukentėjusiojo asmens pozicija.

Todėl yra labai svarbu, kad šis baudžiamosios teisės institutas būtų taikomas laikantis visų baudžiamojo įstatymo reikalavimų. Galima drąsiai teigti, kad iš esmės šis atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės praktikoje yra taikomas teisingai. Tačiau pasitaiko atveju, kai padaromi baudžiamojo įstatymo, reglamentuojančio atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius, pažeidimai, kurie savo ruožtu sąlygoja nepagrįstus teisinius sprendimus. O tai skatina ne tik baudžiamojo proceso dalyvių, bet ir kitų visuomenės narių nepasitikėjimą ne tik teisėsaugos institucijomis, bet ir Lietuvos baudžiamąja politika. Tenka prisiminti, kokį ažiotažą visuomenėje sukėlė 2011 metais taikyta ši atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis baudžiamojoje byloje dėl Lietuvos valstybės vėliavos išniekinimo¹, nors gali atrodyti, kad buvo visi atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindai. Todėl mes šiame darbe pasistengsime detaliam išanalizuoti šio gana svarbaus baudžiamosios teisės instituto teorinius aspektus bei jų praktinį panaudojimą. Tenka pažymėti, kad dauguma baudžiamųjų bylų, kuriose buvo taikytas atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius, kasacinės instancijos nepasiekia. Todėl kasacinių nutarčių šiuo klausimu taip pat nėra daug. Todėl mūsų darbe remsimės ne tik Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, bet pasistengsime nagrinėti ir žemesnių teismų, o taip pat ikiteisminio tyrimo metu priimamus sprendimus.

¹ Išniekinus Lietuvos vėliavą – jokios baudžiamosios atsakomybės // http://www.alfa.lt/straipsnis/10725169/Išniekinus.Lietuvos.vėliava..jokios.baudžiamosios.atsakomybes=2011-03-08_15-21/; prisijungimo laikas: 2012-12-14.

Visos anksčiau išvardintos aplinkybės parodo temos *aktualumą* bei *naujumą*. Būtent teisingas ir teisėtas šios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšies taikymas turi užtikrinti pagrindinius konstitucinius ir baudžiamosios teisės principus. Kad nepažeidžiant įstatymo ir tinkamai taikyti šią rūšį praktikoje, teoriniai šio instituto taikymo pagrindai turi būti aiškūs ir nedviprasmiški, be galimų teisės spragų problemų (temos aktualumas), kurie, savo ruožtu, turi būti žinomi šį institutą taikantiems subjektams.

Reikėtų pabrėžti, kad šiame magistro baigiamajame darbe nagrinėjamai temai Lietuvos baudžiamosios teisės mokslininkai neteikė reikiamo dėmesio, dėl šios priežasties, rašant darbą, buvo susidurta su literatūros trūkumu. Kompleksiniu požiūriu, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius, niekas iš Lietuvos mokslininkų netyrė. Išimtis yra dr. A. Baranskaitės 2005 m. disertacija, tačiau joje yra gvildenamos bendros teisinės šio instituto problemos, analizuojami teoriniai jų aspektai. Todėl šiame darbe bus remiamasi aukščiau paminėta disertacija bei jos pagrindu išleista monografija, taip pat bus remiamasi teisės aktais, reglamentuojančiais atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius ir teismų praktikos pavyzdžiais. Dėl šios priežasties darbe daugiau dėmesio skiriama teisės taikymo praktikos analizei. Bet tai, autorės nuomone, turėtų padidinti magistro baigiamojo darbo mokslinę vertę bei įnešti tam tikrą indėlį į šios temos mokslinio tyrimo plėtrą.

Taip pat bus remiamasi šių Lietuvos mokslininkų - kaip V. Piesliako, P. Ancelio, R. Drakšo, R. Ažubalytės, O. Fedosiuk bei kitų mokslininkų darbais, bei užsienio valstybių autorių darbais.

Nagrinėjant šią temą buvo susidurta su dviem galimais teoriniais atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiam asmeniui susitaikius nesuderinamumais su Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintu nekaltumo prezumpcijos principu – dėl nepripažinimo kaltu atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės nuosprendžiu nutraukiant baudžiamąją bylą bei baudžiamųjų poveikio priemonių, kaip tam tikros valstybinės prievartos, savo prigimtimi labai panašios į kriminalinę bausmę, taikymo atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 38 straipsnį. Tačiau šie konstitucingumo klausimai yra tokie platūs ir sudėtingi, reikalaujantys atskiro mokslinio tyrimo, kad sudarytų atskiro baigiamojo darbo dalyką, todėl mūsų darbe plačiau nagrinėjami nebus, kadangi jų nėra galimybės pilnai ir visapusiškai išnagrinėti šio darbo rėmuose.

Tyrimo objektas. Šio tyrimo objektas yra atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius samprata ir teisinis reguliavimas.

Tyrimo dalykas. Atliekant tyrimą yra nagrinėjami Lietuvos Respublikos teisės aktai, jų taikymo praktika, teoriniai minėtą temą nagrinėjusių autorių darbai (straipsniai, monografijos, vadovėliai), Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojama praktika šiuo klausimu, teisės normų

taikymo praktikoje patirtis (teismų ar prokurorų sprendimai konkrečiose bylose), pateikiama ir apibendrinama statistinė informacija apie šios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšies taikymą.

Tyrimo tikslas. Atskleisti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius taikymo teorines ir praktines problemas.

Tyrimo uždaviniai. Siekiant iškelto tikslo yra suformuluoti tokie darbo uždaviniai:

- pateikti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius bendrą charakteristiką, - vietą baudžiamosios teisės sistemoje, santykį su kitais baudžiamosios teisės institutais, jo taikymo praktikoje statistinius duomenis;
- atlikti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius Lietuvoje teisinę analizę ir apibendrinti teisinio reglamentavimo ypatumus;
- išanalizuoti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius taikymo praktines problemas.

Metodika. Darbe naudotasi šiais tyrimo metodais: sisteminės analizės, loginiu-analitiniu, lyginamuoju, dokumentų analizės, loginės analizės, istoriniu.

Ruošiant šį darbą buvo paruoštos anketos su klausimais respondentams (Priedas Nr. 4), kurios buvo išdalintos Kauno miesto advokatams, Kauno apylinkės ir Kauno apygardos prokuratūrų prokurorams, iš viso 25 anketos. Tačiau dėl jų darbo krūvio ar kitų mums nežinomų priežasčių, užpildytos anketos buvo gautos tik iš keturių respondentų. Iš tokio mažo respondentų užpildytų anketų kiekio nebuvo įmanoma padaryti apibendrinančių išvadų. Todėl mūsų taikytas anketavimas nepavyko ir apklausų rezultatai nebus naudojami šiame darbe.

Taip pat reikėtų pabrėžti, kad darbe bus ne tik pateikta teorinė atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius pusė, bet ir analizuojamos praktinės problemos, atsižvelgiant į konkrečias procesines situacijas baudžiamosiose bylose. Taip pat bus pateikta ir statistinė informacija. Savo ruožtu, visus darbe analizuojamus dokumentus galima suskirstyti į tris dalis, kurių pirmoji būtų teisės aktai, antroji – teoriniai šaltiniai (įvairių autorių darbai, nuomonės, kitų valstybių teisės aktai bei praktika) ir trečioji – praktinėje veikloje suformuoti dokumentai (tyrėjų, teismų, kitų institucijų priimti teisiniai sprendimai).

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, trys skyriai, išvados ir pasiūlymai, literatūros sąrašas, anotacija lietuvių ir anglų kalbomis, santrauka lietuvių ir anglų kalbomis ir priedai.

1. ATLEIDIMO NUO BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS KALTININKUI IR NUKENTĖJUSIAJAM SUSITAIKIUS BAUDŽIAMOJI TEISINĖ CHARAKTERISTIKA IR REIKŠMĖ

Pagrindinė kiekvienos šiuolaikinės valstybės baudžiamosios politikos užduotis yra efektyvi kova su nusikalstamumu bei nusikalstamumo priežasčių nustatymas ir panaikinimas. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau tekste – LR BK) 1 straipsnyje nurodoma, kad Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas yra vientisas baudžiamasis įstatymas, kurio paskirtis – baudžiamosios teisės priemonėmis ginti žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus nuo nusikalstamų veikų. Tokiu būdu įstatyme nurodyta, kad taikant baudžiamojo kodekso nuostatas turi būti gerbiamos visų žmonių, tame tarpe kaltininkų bei nukentėjusiųjų teisės. Tačiau asmuo, padaręs nusikalstamą veiką, vienokiu ar kitokiu būdu privalo patirti valstybinės prievartos poveikį, pasireiškiantį asmeniui jo asmeninių, visuomeninių ar turtinių teisių suvaržymu. Kaip pastebi mokslininkai, pvz. A.И. Папoг, pati efektyviausia tokio poveikio priemonė, kuri eliminuoja galimą asmens nusikalstamumą ateityje, yra ta, kurioje dominuoja ne bausmės griežtumas, bet tokios bausmės neišvengiamumas². Kad baudžiamoji teisė yra ne tik represinio pobūdžio, parodo ir keli baudžiamosios teisės (teisės teorijoje jie dar vadinami bendraisiais teisės principais, konstituciniais teisės principais) principai, o būtent teisingumo bei humanizmo. Šie principai reikalauja, kad už nusikalstamą veiką paskirta bausmė būtų teisinga, t.y. bausmė būtų skiriama užtikrinant teisingumo principo įgyvendinimą (LR BK 41 str. 2 d. 5 p.) ir kad skiriant bausmę būtų atsižvelgiama į kaltininko asmenybę (LR BK 54 str. 2 d. 5 p.). „Pagal šiuolaikinę teisės doktriną, paisant šių reikalavimų ne tik užkertamas kelias valstybės savivalei baudžiamojoje justicijoje ir nustatomas vienodas matas pripažįstant asmenis nusikaltusiais ir juos baudžiant, bet ir, kas ne mažiau svarbu, užtikrinama baudžiamųjų įstatymų leidybos ir jų taikymo atitiktis Konstitucijai ir joje įtvirtintiems bendriesiems teisės principams (teisinės valstybės, humanizmo, teisingumo, lygiateisiškumo, proporcingumo, protingumo ir kt.)“³.

Apie teisingumą, kaip konstitucinį teisės principą, yra ne kartą pasisakęs Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas⁴. Štai 1995 m. gruodžio 22 d. Konstitucinis Teismas nutarime

² Папoг, А.И. Уголовное право России. Общая и Особенная части. - М. 1998. С. 86.

³ Abramavičius, A.; Jarašiūnas, E. Konstitucinė dimensija baudžiamojoje teisėje //Teisė. 2004, Nr. 53. P. 7-25; Baranskaitė, A., Prapiestis, J. Konstitucinės teisingumo ir teisinės santarvės dimensijos baudžiamojoje teisėje. Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui 10 metų. Vilnius: Registrų centras, 2011. P. 41-43.

⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos įstatymo "dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų" 14 straipsnio (1993 m. sausio 12 d. redakcija), Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies bei šios dalies 5 punkto, 15, 20 ir 21 straipsnių (2002 m. Sausio 15 d. redakcija), Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 15 straipsnio 1 dalies 2, 4, 5 ir 6 punktų, šio straipsnio 2 ir 4 dalių, 16 straipsnio 10 dalies, 20 straipsnio (2002 m. spalio 29 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. sausio 17 d. nutarimo Nr. 27 "dėl gyvenamųjų namų, būtinų valstybės reikmėms, išpirkimo" atitikties Lietuvos

konstatavo, "vienas iš pagrindinių teisės, kaip socialinio gyvenimo reguliavimo priemonės, tikslų - teisingumas. Jis yra vienas svarbiausių moralinių vertybių ir teisinės valstybės pagrindų". Kitame nutarime teismas pažymėjo, kad „kriminologijos doktrina vienareikšmiškai pripažįsta, kad bet kuri viena atskirai paimta priemonė, skirta nusikalstamumo kontrolei (kriminalinė bausmė, dorovinė, auklėjamojo pobūdžio ar prevencinė priemonė, teismų ar kitų teisėsaugos institucijų veikla ir pan.), neduoda norimo efekto, t.y. neužtikrina žmonių saugumo“⁵. Kaip teigia A. Baranskaitė, tai reiškia, kad „vien besąlyginis nusikalstamas veikas padariusių asmenų baudimas, t.y. baudžiamosios teisės represinės funkcijos dominavimas, savaime neužtikrina maksimalaus baudžiamosios teisės apsauginės ir kitų funkcijų efektyvumo. Nepaneigiama, jog bausmės paskyrimas nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui nėra garantija, kad toks asmuo ateityje nebedarys naujų nusikalstamų veikų, kad bausmė turės ir bendraprevencinį poveikį. Taigi vien bausmių ir kitų baudžiamųjų represinių priemonių taikymas nusikalstamas veikas padariusiems asmenims savaime nereiškia, kad bus atkurta nusikalstamomis veikomis pažeista tvarka ir teisingumas, bus apsaugoti arba atkurti nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų asmenų interesai. Įsitikinimas, kad baudžiamosios teisės priedermė – vien tik nubausti kaltą asmenį, paneigiama daugeliu baudžiamojo įstatymo nuostatų, atskleidžiančių ir humaniškąją baudžiamosios teisės pradžią. Šiuolaikinė baudžiamoji teisė represinio poveikio priemones vis dažniau derina su humanišku, ekonomišku (ne tik tiesiogine šio žodžio prasme) bei teisingu poveikiu. Tai pasireiškia atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, atleidimo nuo bausmės institutais ir ypač atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininką, susitaikiusį su nukentėjusiuoju. Būtent ši atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis sudaro realias, plačiausias galimybes įgyvendinti teisingumo bei humaniškumo principų reikalavimus ne tik kaltininko, bet ir nukentėjusiojo atžvilgiu“⁶.

Kad pilnai atskleisti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius baudžiamąją teisinę charakteristiką, reikia nustatyti, kas yra baudžiamoji atsakomybė, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, jos rūšys, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius santykis su kitomis atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės normomis bei šios teisės normos reikšmė.

Respublikos konstitucijai bei Lietuvos Respublikos įstatymo "dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų" 14 straipsniui (1993 m. sausio 12 d. redakcija) // <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2003/n030304.htm>; prisijungimo laikas: 2013-06-12.

⁵ Lietuvos Konstitucinio teismo 1998 m. gruodžio 8 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai // <http://www.lrkt.lt/dokumentai/1998/n811209a.htm>; prisijungimo laikas: 2013-06-12.

⁶ Baranskaitė, A. Humanizmo principas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto istorinės raidos kontekste // Jurisprudencija. 2009, Nr. 4(4). P. 179-194.

1.1. Baudžiamosios atsakomybės samprata

Nagrinėdami atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutą neišvengiamai susiduriame su terminiu „baudžiamoji atsakomybė“. Baudžiamoji atsakomybė laikoma pagrindiniu nusikalstamos veikos teisiniu padariniu, per kurią pasireiškia baudžiamosios teisės esmė, visuomenės teisingumo samprata, - kaip teigiama V. Piesliako knygoje⁷. Konstitucinis teismas yra nustatęs, kad „Baudžiamoji atsakomybė yra viena iš teisinės atsakomybės rūšių. Teisinė atsakomybė - tai kryptingi atitinkamose teisės normose numatyti asmens suvaržymai dėl jo smerktino veikimo ar neveikimo, kuris tomis normomis yra draudžiamas“⁸. Atitinkamai, baudžiamosios atsakomybės esmė yra baudžiamojo poveikio asmens suvaržymai dėl nusikalstamos veikos padarymo. Pats paprasčiausias ir suprantamas baudžiamosios atsakomybės apibrėžimas yra pateikiamas internetinėje enciklopedijoje Wikipedia. Joje nurodoma, kad „baudžiamoji atsakomybė – (teisinė) atsakomybė, kylanti pagal baudžiamąją teisę. Išreiškia neigiamą visuomenės reakciją, asmeniui padarius baudžiamąją veiką. Pagal asmenis gali būti išskiriama fizinių ir juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė“⁹. Nors baudžiamosios teisės teorijoje nėra vienos baudžiamosios atsakomybės sampratos dėl skirtingo baudžiamosios atsakomybės turinio, jos atsiradimo ir pabaigos momento, baudžiamosios atsakomybės paskirties apibūdinimo, tačiau išanalizavus jas galima teigti, kad yra kelios pagrindinės baudžiamosios atsakomybės sampratos¹⁰.

Viena iš tokių sampratų nurodo, kad baudžiamoji atsakomybė yra siejama su baudžiamaisiais teisiniais santykiais. Štai V. Piesliakas nurodo, kad „baudžiamoji atsakomybė – tai teisinis santykis, susidedantis iš dviejų dalių – kaltininko pareigos atsakyti ir šios pareigos įgyvendinimo“¹¹. Pirmoji dalis apima teisinį santykį, paremtą pareiga atsakyti už padarytą nusikalstamą veiką, t.y. patirti pasmerkimą, bausmės paskyrimą, bausmę realiai atlikti ir turėti teistumą. Antroji dalis apima atsakomybės taikymą, t.y. pasmerkimą teismo nuosprendyje, bausmės paskyrimą, jos vykdymą.

Antra baudžiamosios atsakomybės samprata suponuoja baudžiamąją atsakomybę kaip valstybės atsaką į nusikalstamos veikos padarymą. Šios linijos autorių nuomone, baudžiamoji atsakomybė apibrėžiama kaip asmens ir jo padarytos nusikalstamos veikos pasmerkimas valstybės vardu, kurį vykdo įgaliotos institucijos (teismas) ir kuris pasireiškia baudžiamaisiais įstatymais apibrėžtų asmeninio ir turtinio pobūdžio suvaržymu kaltininkui nustatymu¹², t.y. baudžiamąją atsakomybę sieja su kaltų asmenų pareiga atsakyti už savo nusikalstamus veiksmus, iškęsti jiems

⁷ Piesliakas, V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008. P. 175.

⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 1997 m. balandžio 8 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 26 straipsnio pirmosios dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai // <http://www.lrkt.lt/dokumentai/1997/n710408a.htm>; prisijungimo laikas: 2013-06-15.

⁹ http://lt.wikipedia.org/wiki/Baud%C5%BEiamoji_atusakomyb%C4%97; prisijungimo laikas: 2013-06-15.

¹⁰ Plačiau apie tai žr. Baranskaitė, A. Taikos sutartis baudžiamojoje teisėje. Vilnius: TIC, 2007. P. 66-79.

¹¹ Piesliakas, V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008. P. 175–181.

¹² Baudžiamoji teisė: bendroji dalis. Vilnius: Eugrimas, 1996. P. 55.

taikomą valstybės pasmerkimą ir prievartą, pasireiškiančia nuteisimu ir paskirtos bausmės atlikimu. Kai kurie autoriai prie bausmės prideda ir teistumą, kaip sukeltą asmeniui kitus, skirtingus nuo bausmės teisinius padarinius¹³.

Tačiau yra nuomonių, kad baudžiamoji atsakomybė apima ne tik baudžiamąsias teises prievartos priemones, bet kartu ir baudžiamojo proceso prievartos priemones, taikomas dar nuteistam asmeniui ikiteisminio tyrimo metu. Štai R. Drakšas nurodo, kad „baudžiamoji atsakomybė – tai nusikalstamos veikos ir ją padariusio, nors dar ir nenustatyto, asmens pasmerkimas valstybės vardu. Šios sampratos turinį sudaro visos teisinės priemonės ir nusikalstamos veikos teisinės pasekmės, atsirandančios dėl nusikaltimo padarymo, taip pat neigiami padariniai nusikaltusiam asmeniui, atsiradę tiriant neteisėtą veiką, skelbiant apkaltinamąjį nuosprendį ir po tokio nuosprendžio paskelbimo“.¹⁴ Panašios nuomonės laikosi ir A. Baranskaitė, kuri baudžiamąją atsakomybę apibrėžia kaip valstybės reakciją teisinėmis baudžiamosiomis, baudžiamosiomis procesinėmis prievartos (represinėmis) priemonėmis į nusikalstamą veiką, ribojančiomis šią veiką padariusio asmens teises ir laisves. Ji teigia, kad „nuo baudžiamosios teisės neatskiriama baudžiamojo proceso teisė, kuria remiantis dar ikiteisminio baudžiamosios bylos tyrimo metu gali būti ribojamas asmens, įtariamojo padarius nusikalstamą veiką, teisės ir laisvės, jam taikomos procesinės prievartos priemonės, todėl baudžiamąja atsakomybe laikytini ir tie suvaržymai, kuriuos asmuo patiria ikiteisminio tyrimo metu, <...> baudžiamosios atsakomybės turinio elementas yra ir baudžiamosios procesinės prievartos priemonės <...>, todėl baudžiamoji procesinė prievarta ir baudžiamoji teisinė prievarta teisės požiūriu negali būti vertinama skirtingai“¹⁵.

Mūsų nuomone, tokia baudžiamosios atsakomybės samprata yra klaidinga. Neabejotina, kad baudžiamoji procesinė prievarta yra taikoma ikiteisminio tyrimo metu. Tačiau ji skiriasi nuo baudžiamosios teisinės prievartos savo paskirtimi ir tikslais, taikymo subjektais bei taikymo sritimi. Nors baudžiamosios procesinės prievartos paskirtis Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse¹⁶ (toliau tekste - LR BPK) neapibrėžta, tačiau ją galime apibrėžti pagal kardomųjų priemonių paskirtį. LR BPK 119 str. numato, kad kardomųjų priemonių paskirtis yra užtikrinti įtariamojo, kaltinamojo ar nuteistojo dalyvavimą procese, netrukdomą ikiteisminį tyrimą, bylos nagrinėjimą teisme ir nuosprendžio įvykdymą. Tuo tarpu kriminalinės bausmės, kaip vienos iš baudžiamosios atsakomybės formų, paskirtis yra sulaukyti asmenis nuo nusikalstamų veikų darymo; nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį; atimti ar apriboti nuteistam asmeniui galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas; paveikti bausmę atlikusius asmenis, kad laikytųsi įstatymų ir vėl

¹³ Prapiestis, J. Namų advokatas. Vilnius: TIC, 2002. P. 123.

¹⁴ Drakšas, R. Baudžiamoji atsakomybė ir jos realizavimo formos. Vilnius: Justitia, 2008. P. 40.

¹⁵ Baranskaitė, A. Taikos sutartis baudžiamojoje teisėje. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. P. 75-79.

¹⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. // *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341, Nr. 46.

nenusikalstų; užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą (LR BK 54 str. 2 d.¹⁷). Sugretinus šias paskirtis pastebima, kad jos yra visiškai skirtingos savo apimtimi bei turiniu. Skiriasi šių priemonių taikymo subjektai – baudžiamosios procesinės prievartos taikymo subjektų ratas yra žymiai platesnis – ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras, ikiteisminio tyrimo teisėjas bei teismas. Tuo tarpu, baudžiamąją prievartą gali taikyti išimtinai tik teismas¹⁸. Trečias skirtumas yra tas, kad baudžiamojo proceso prievarta gali būti taikoma bet kokiems asmenims, nepriklausomai nuo to, ar jie padarė nusikalstamą veiką. Tuo tarpu baudžiamoji teisinė prievarta galima išimtinai tik asmenims, padariusiems nusikalstamą veiką. Pažymėtina, kad teisinėje literatūroje yra randama dar daugiau šių priemonių skirtumų¹⁹. Jie parodo, kad šių prievartų tapatinti ir vertinti vienodai teisiniu požiūriu negalima. Negalima teigti, kad liudytojas, kuris be pateisinamos priežasties neatvykęs į teismo posėdį, ir kuriam dėl to buvo paskirtas areštas pagal LR BPK 163 str., jau yra traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, nes jam taikoma baudžiamojo proceso prievartos priemonė.

Mūsų nuomone, tiek pirma baudžiamosios atsakomybės samprata, tiek antra - yra teisingos. Visi mokslininkai sutinka, kad baudžiamosios atsakomybės pagrindas yra baudžiamieji teisiniai santykiai. Esant šiems santykiams kaltinamasis, už nusikalstamos veikos padarymą, nuteisiamas valstybės vardu, yra baudžiamas ir turi teistumą. Skiriasi tik šių santykių turinio traktavimas. Taip pat yra neginčijamas baudžiamosios atsakomybės taikymo pagrindas – nusikalstamos veikos padarymas.

Šiuolaikinė pasaulinė ir Europos baudžiamoji politika krypsta švelnėjimo kryptimi, t.y. siekiama kuo mažiau taikyti sunkias kriminalines bausmes (tokias kaip laisvės atėmimas), taip pat siekti nuosaikesnio baudžiamosios teisės taikymo – dekriminalizuoti veikas, švelninti bausmes, plėsti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės bei bausmės institutus, didesnę dėmesį skiriant ne baudžiamajam (represiniam) baudžiamosios teisės poveikiui, bet auklėjamajam poveikiui. Prie tokių tarptautinės baudžiamosios politikos dokumentų yra priskiriamas 2008 m. lapkričio 27 d. priimtas Europos Sąjungos Tarybos pagrindų sprendimas 2008/947/TVR dėl teismo sprendimų ir sprendimų dėl lygtinio nuteisimo tarpusavio pripažinimo principo taikymo siekiant užtikrinti lygtinio atleidimo priemonių ir alternatyvių sankcijų priežiūrą²⁰, Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos patvirtintose Minimaliose standartinėse taisyklėse dėl priemonių, nesusijusių su laisvės atėmimu (Tokijo taisyklėse)²¹ įtvirtinama bendra valstybių narių nuostata taikyti priemones, nesusijusias su laisvės

¹⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741.

¹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucijoje yra įtvirtintas nekaltumo prezumpcijos principas, niekas negali būti laikomas kaltu, tik pagal teismo sprendimą.

¹⁹ Plačiau žr. Vitkutė Zvezdinienė, I. Nekaltumo prezumpcijos principo įgyvendinimo problemos atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės // *Socialinių mokslų studijos*. Vilnius, 2009, Nr. 4(4). P. 231-242.

²⁰ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:2008F0947:20090328:LT:PDF>; prisijungimo laikas 2013-06-19.

²¹ Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1990 m. gruodžio 14 d. patvirtinta rezoliucija Nr. 45/110 „Minimalios standartinės taisyklės dėl priemonių, nesusijusių su laisvės atėmimu (Tokijo taisyklės)“ //

atėmimu, siekiant riboti įkalinimo taikymą. Taikyti su laisvės atėmimu nesusijusias priemones skatina ir Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1992 m. spalio 19 d. rekomendacija Nr. R (92)16 „Dėl Europos visuomeninių sankcijų ir priemonių taisyklių“²². Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1999 m. rugsėjo 30 d. rekomendacijoje Nr. R (99) 22 „Dėl kalėjimų perpildymo bei kalinių skaičiaus augimo“²³, pažymima, kad įkalinimo ir visuomenės sankcijų bei priemonių taikymas turi būti įstatymiškai patvirtintas bei praktiškai taikytinas, neatleidžiant nuo bausmės, bei taikant namų areštą, naudojant elektroninį monitoringą. Europos Tarybos Ministrų Komiteto 2000 m. lapkričio 29 d. rekomendacijoje Rec (2000) 22 valstybėms narėms „Dėl Europos visuomeninių sankcijų ir priemonių taisyklių taikymo tobulinimo taisyklių“²⁴ akcentuojama, kad turi būti sudarytos sąlygos atitinkamoms įvairioms visuomeninėms sankcijoms ir priemonėms, taip pat ir elektroniniam monitoringui, ir t.t. Pažymėtina ir tai, kad baudžiamasis procesas yra viena iš sunkiausių ir ekonomiškai brangiausių teisinio proceso rūšių, kur didžiausias darbo krūvis ir ekonominė našta tenka pačiai valstybei. Kaip teigia O. Fedosiuk, „Į jo kainą įeiną ne tik ekonominės išlaidos kriminalinės justicijos tarnyboms, penitencinėms įstaigoms, atlikusių bausmę asmenų reabilitacijai ir kt., bet ir visuomenės moralinis nuostolis, kuris, beje, ne visada tinkamai įvertinamas: žmogaus teisių ir socialinių galimybių apribojimai, neišvengiami baudžiamojo proceso ir bausmių atlikimo metu; nuteistų, reiškia ir neigiamai paženklintų bei nelojalių valstybei asmenų sluoksnio susidarymas; visuomenės kriminalizavimas per buvusių kalinių subkultūrą; įpratimas, kad daug aplinkinių nuteisiama ir t. t.“²⁵ Todėl valstybės pareiga yra įgyvendinant aukščiau nurodytus baudžiamosios teisės principus siekti ne tik teisės požiūriu teisingo ir humaniško, bet ir ekonominiu požiūriu naudingo baudžiamojo proceso.

Tuo tikslu baudžiamojoje teisėje yra sukurti institutai, kurie švelnina nusikalstamos veikos padarymo teisinius padarinius tokias veikas padariusiems asmenims. Tai yra atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, atleidimo nuo bausmės, bausmės vykdymo atidėjimo, lygtinio paleidimo iš bausmės atlikimo vietos institutai.

<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/570/15/IMG/NR057015.pdf?OpenElement>;
prisijungimo laikas 2013-06-19.

²² Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1992 m. spalio 19 d. rekomendacija Nr. R (92)16 „Dėl Europos visuomeninių sankcijų ir priemonių taisyklių“ // http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_047; prisijungimo laikas 2013-06-19.

²³ Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1999 m. rugsėjo 30 d. rekomendacija Nr. R (99) 22 „Dėl kalėjimų perpildymo bei kalinių skaičiaus augimo“ // <http://legislationline.org/documents/action/popup/id/8040>; prisijungimo laikas 2013-06-19.

²⁴ Europos Tarybos Ministrų Komiteto 2000 m. lapkričio 29 d. rekomendacija Rec (2000) 22 „Dėl Europos visuomeninių sankcijų ir priemonių taisyklių taikymo tobulinimo taisyklių“// <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=534373&SecMode=1&DocId=377888&Usage=2> ; prisijungimo laikas 2013-06-19.

²⁵ Fedosiuk, O. Baudžiamoji atsakomybė, kaip kraštutinė priemonė (ultima ratio): teorija ir realybė // Jurisprudencija. 2012, Nr. 19(2). P. 716.

1.2. Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės samprata

Apibrėžiant atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąvoką per baudžiamosios atsakomybės sampratą, galime teigti, kad atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės yra teismo atsisakymas priimti apkaltinamąjį nuosprendį asmeniui, kaltam dėl nusikalstamos veikos padarymo, tuo pačiu netaikant jam jokios kriminalinės bausmės. Realiai toks atsisakymas yra įforminamas baudžiamosios bylos nutraukimu, kas nutraukia baudžiamuosius teisinius santykius. Ikitėisminis baudžiamųjų bylų nutraukimas yra žinomas nuo seniau ir būdingas ne tik Lietuvos baudžiamajai teisei. Kaip rodo pagrindinių pasaulinės baudžiamosios politikos tendencijų analizė, kurią atliko Jungtinių Tautų Organizacija, skiriamasis šiuolaikinių teisėsaugos sistemų bruožas yra baudžiamųjų bylų „mažinimo“ procesas, nutraukiant jas dar ikiteisminio tyrimo metu, kaip teigia J.I.B. Головки²⁶. Tuo pačiu, nepaisant skirtingos šio instituto taikymo procedūros skirtingose šalyse, teisinė prasmė išlieka visur viena – baudžiamosios bylos nutraukimas esant padarytai nusikalstamai veikai. Atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės galima pripažinti pagrįstu ir teisingu tik tada, kai jis nevaržo kitų asmenų teisių ir laisvių, nepažeidžia teisėtvarkos principų ir tuo pačiu skatina kalto asmens pataisymą, naujų nusikaltimų prevenciją, kitaip tariant, kai šis institutas atitinka baudžiamosios teisės uždavinius ir leidžia pasiekti bausmės tikslus be realaus bausmės atlikimo.

Susipažinus su LR BK nuostatomis galima teigti, kad pirmasis atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindas yra tas, kad būtų padaryta nusikalstama veika, kuri nėra sunki ar labai sunki (išimtį dėl savo svarbumo sudaro tik LR BK 39¹ str., tačiau jis skirtas kovoti su organizuotu nusikalstamumu bei atleidimai nuo baudžiamosios atsakomybės pagal atskirus LR BK straipsnius). Antras pagrindas – nusikalstamą veiką padariusio asmens nepavojingumas ar mažas pavojingumas visuomenei. Sprendžiant apie asmens pavojingumo laipsnį, baudžiamosios teisės mokslas ir teisminė praktika remiasi padarytos nusikalstamos veikos sunkumu, o taip pat aplinkybėmis, apibūdinančiomis asmens elgesį prieš ir po nusikaltimo padarymo. Šių aplinkybių ratas yra toks platus, kad negalima pateikti jų baigtinio sąrašo. Tačiau kai kurio iš jų yra tiesiogiai nurodytos įstatyme – nusikaltimo padarymas pirmą kartą (LR BK 38, 40 str.), padėjimas atskleisti nusikalstamą veiką (LR BK 39¹ str.), prisipažinimas padarius nusikalstamą veiką (LR BK 38, 40 str.), žalos atlyginimas (LR BK 38, 40 str.) ir pan. Tik esant vienai ar keletui šių aplinkybių ir esant nesunkaus pobūdžio nusikalstamai veikai, gali būti garantuojamas kalto asmens pataisymas be baudžiamosios atsakomybės realizacijos. Ir trečias pagrindas yra asmens, padariusio nusikalstamą veiką netikslingumas patraukti jį baudžiamojon atsakomybėn. Šis pagrindas tam tikra prasme yra išvestinis iš pirmų dviejų. Akivaizdu, kad asmens, nepavojingo ar mažai pavojingo visuomenei,

²⁶ Головки, J.I.B. Прощение долга - одно из оснований прекращения уголовного дела // Российская юстиция. - 1998. - N. 4. С. 15-17.

padariusio nesunkaus pobūdžio nusikalstamą veiką, patraukimas baudžiamojon atsakomybén gali būti netikslingas, atsižvelgiant į jau aukščiau paminétus baudžiamosios teisės teisingumo ir humanizmo principus. Atsižvelgiant i šiuos atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindus bei baudžiamosios atsakomybės sampratą, atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės galima apibrėžti kaip baudžiamuosiuose įstatymuose numatytą teisésaugos institucijų pareigūnų taikomą baudžiamųjų teisinių santykių tarp valstybės ir asmens, padariusio nusikalstamą veiką, sąlyginį ar besąlyginį nutraukimą ar laikiną sustabdymą, su galimybe paskirti jam baudžiamąsias teises pasekmes, nesusijusias su kriminaline bausme.

1.3. Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšys bei jų tarpusavio santykis

Akivaizdu, kad atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės galima tik tuo atveju, jei jis padarė nusikalstamą veiką. LR BPK yra keletas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšių. Pagal jų aprašymą baudžiamajame kodekse, šias rūšis galime suskirstyti į bendrojo ir specialaus pobūdžio. Bendrojo pobūdžio atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšys yra reglamentuotos LR BK bendrojoje dalyje, VI skyriuje, numatančiame atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės bei XI skyriuje, numatančiame nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumus. Tai bendro pobūdžio atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės formos, kurios, esant įstatyme numatytoms sąlygoms, yra taikomos nepriklausomai nuo konkretaus nusikaltimo rūšies. Tai atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai asmuo ar nusikalstama veika prarado pavojingumą (LR BK 36 str.), atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės dėl nusikaltimo mažareikšmiškumo (LR BK 37 str.), atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai kaltininkas ir nukentėjęs asmuo susitaiko (LR BK 38 str.), atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai yra lengvinančių aplinkybių (LR BK 39 str.), atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai asmuo aktyviai padėjo atskleisti organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo narių padarytas nusikalstamas veikas (LR BK 39¹ str.), atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą (LR BK 40 str.), nepilnamečių atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės (LR BK 93 str.), atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kai asmuo nusikaltimą padarė būdamas prieš jo valią nugirdytas ar apsvaigintas ir dėl to ne visiškai sugebėdamas suvokti pavojingo nusikalstamos veikos pobūdžio arba valdyti savo veiksmų (LR BK 19 str. 2 d.). Tačiau be šių bendrojo pobūdžio normų yra specifinės atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšys, kurios yra inkorporuotos į LR BK specialiosios dalies normas ir kurios atleidžia nuo baudžiamosios atsakomybės už tam tikras, konkrečias įstatyme numatytas nusikalstamas veikas - LR BK 114 str. 3 d., 147 str. 3 d., 147² str. 2 d., 157 str. 3 d., 189¹ str. 2 d., 226 str. 6 d., 227 str. 5 d., 259 str. 3 d., 291 str. 2 d., 291 str. 3 d.

Teorijoje (pvz. Baudžiamoji teisė: bendroji dalis. Vilnius: Eugrimas, 1996), atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšys paprastai skirstomos į sąlygines ir besąlygines. Besąlyginės atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšys yra tos, po kurių pritaikymo laikomasi nuomonės, kad baudžiamieji teisiai santykiai dėl padaryto nusikaltimo baigėsi, o asmuo, padaręs šią nusikalstamą veiką, vėliau nebebus traukiamas baudžiamajon atsakomybėn²⁷. Kai kurie autoriai nurodo, kad „tokiam kaltininkui nėra nustatomi kokie nors draudimai ar įpareigojimai arba kiti reikalavimai ar ribojimai. Kaltininkas nuo baudžiamosios atsakomybės atleidžiamas galutinai ir negrižtamai“²⁸. Tačiau, mūsų nuomone, tai nėra visiškai taip. Atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės asmeniui gali būti skiriamos baudžiamojo ar auklėjamojo poveikio priemonės, kurios savo turiniu yra panašios kai kurioms kriminalinėms bausmėms. Tokiu atveju nors ir asmuo atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės be jokių sąlygų, tačiau apribojimai ar draudimai jam gali būti skiriami minėtų poveikio priemonių pavidalu. Prie besąlyginių rūšių yra priskiriami atleidimai nuo baudžiamosios atsakomybės numatyti LR BK 36 str., 37 str., 39 str., 93 str., 19 str. 2 d., taip pat kai asmuo atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal LR BK 114 str. 3 d., 147 str. 3 d., 147² str. 2 d., 157 str. 3 d., 189¹ str. 2 d., 226 str. 6 d., 227 str. 5 d., 259 str. 3 d., 291 str. 2 d., 291 str. 3 d. Sąlygine atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšimi laikomas toks atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai kaltininko atleidimas yra siejamas su įstatyme nurodytu tam tikrų draudimų, įpareigojimų ar kitų reikalavimų arba ribojimų nustatymu asmeniui, atleidžiamam nuo baudžiamosios atsakomybės. Prie tokių rūšių priskiriami atleidimai nuo baudžiamosios atsakomybės numatyti LR BK 38 str., 39¹ str., 40 str. Šios rūšies atleidimų nuo baudžiamosios atsakomybės esmė yra ta, kad asmuo atleidžiamas su tam tikromis sąlygomis, kurių jis privalo laikytis, taip pat jei asmuo padaro naują nusikalstamą veiką per tam tikrą terminą, tai jis yra traukiamas baudžiamajon atsakomybėn ir už veiką, nuo kurios jis buvo atleistas. Be to, atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, yra traktuojama, kad jis padarė nusikalstamą veiką.

Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius yra sąlyginė atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis. Ji skiriasi nuo kitų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšių ne tik tuo, kad yra sąlyginė atleidimo rūšis. Ji turi savų specifinių požymių, kurie išryškina jos skirtumus. Vienas iš tokių požymių yra tas, kad ši rūšis yra priklausoma nuo subjektyvių aplinkybių – proceso dalyvių veiksmų ir tam tikrų sąlygų įvykdymo. Tai skiria ją nuo atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal LR BK 36 ir 37 str. Šios rūšies taikymas priklauso nuo kaltininko valios, t.y. jo taikymui įtaką turi tam tikras teigiamas kaltininko elgesys po nusikalstamos veikos padarymo, kas nebūtinai gali būti taikant LR BK 39 str. Pagrindinis ir esminis šios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšies skirtumas nuo visų kitų atleidimo

²⁷ Baudžiamoji teisė: bendroji dalis. Vilnius: Eugrimas, 1996. P. 335.

²⁸ Baranskaitė, A. Taikos sutartis baudžiamojoje teisėje. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. P. 83.

nuo baudžiamosios atsakomybės rūšių yra tas, kad šis atleidimas yra galimas tik tuomet, kai su tuo sutinka nukentėjęs asmuo. Tai reiškia, kad nepaisant visų kaltininko pastangų, nesant nukentėjusiojo asmens sutikimo, ši atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis negali būti taikoma.

1.4. Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius reikšmė

Šios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšies svarbą iš esmės apibūdina jos aprašymas ir vieta LR BK. Šio kodekso 1 str. 2 d. 3 p. nurodoma, kad šis kodeksas nustato baudžiamosios atsakomybės pagrindus ir sąlygas, taip pat pagrindus ir sąlygas, kuriais nusikalstamas veikas padarę asmenys gali būti atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės. Tokiu būdu įstatyme įtvirtinta, kad tiek patraukimo baudžiamojon atsakomybėn, tiek atleidimo nuo jos pagrindai įstatymiškai yra vienodai svarbūs. Tačiau šiuolaikinėje Lietuvoje pastebima tendencija, kad siekiant visuomenės palankumo ar norint užsitikrinti aukštus visuomeninius reitingus, yra siūloma tik griežtinti atsakomybę – kriminalizuoti veikas, didinti bausmes, keisti nusikalstamų veikų sunkumą, naikinti lengvesnes alternatyvias bausmes už nesunkius nusikaltimus.²⁹ Tai daroma motyvuojant būtinumu stipriau saugoti visuomenės saugumą, viešąją tvarką, ekonomiką, šeimą, dorovę ir kitus gėrius. Siekiant šių gėrių apsaugos, įmanoma argumentuoti siūlymus kriminalizuoti bet kuriuos darnioje visuomenėje nepageidaujamus poelgius, o siekiant atgrasyti potencialius nusikaltėlius – visus įkliuvusius bausti įkalinimu. Tačiau atkūrus Lietuvos nepriklausomybę buvo siekiama teoriškai liberalizuoti bausmių sistemą. Tam buvo ženkliai redaguotas LR BK. Būtent 1993 metais į LR BK buvo inkorporuota atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius norma. Tačiau tai nebuvo pakankamas švelninimas. Kaip pažymėjo Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas „praėjus 8 metams po nepriklausomybės paskelbimo buvo konstatuota, kad Lietuvoje nuo 1990 m. iki 1998 m., nusikalstamumo lygis išaugo daugiau kaip du kartus. Nubaustųjų laisvės atėmimu per tą laikotarpį padaugėjo net tris kartus. Palyginti su Europos šalimis, tai vieni didžiausių skaičių. Iki 1998 m., apie 300 tūkst. Lietuvos gyventojų buvo bausti laisvės atėmimo bausme. Galiojantis BK, nors po sovietmečio iš esmės jau visiškai pakeistas, yra bene pats griežčiausias Europoje ir toliau

²⁹ Atlikus paskutinių naujienų analizę per interneto paieškos svetainę www.google.lt nustatyta, kad vien per 2012-2013 metus buvo siūloma griežtinti bausmes už vaikų seksualinio pobūdžio nusikaltimus, euro klastojimą, rinkėjų papirkinėjimą, seksualinę prievartą prieš vaikus, balsų pirkimą, savadavimą, sukčiavimą, kriminalizuoti politinių partijų finansavimo tvarkos pažeidimus ir pan. Tačiau atlikus šią analizę su siūlymais sušvelninti bausmes, nustatyta, kad per šį laikotarpį viešojoje erdvėje buvo iš esmės tik vienas pasiūlymas švelninti bausmes už fizinio skausmo sukėlimą, grasinimą sutrikdyti sveikatą, taip pat siūloma svarstyti visiškai dekriminalizuoti neteisėtą valstybės sienos perėjimą. Pažymėtina, kad šį pasiūlymą teikė ne politikai, kas buvo visais bausmių griežtinimo atvejais, bet LR Generalinis prokuroras // <http://kauno.diena.lt/naujienos/lietuva/d-valys-siuolovelninti-bausmes-nes-lietuvoje-per-daug-kaliniu-491163>; prisijungimo laikas: 2013-06-22.

płetojamas griežtinimo linkme. Taigi, kova su nusikalstamumu dažnai yra tikrai regimybė. Antai sugriežtinus bausmes už transporto priemonių vagystes, vagysčių ne sumažėjo, bet atvirksčiai – padaugėjo³⁰. Ko gero, net ir teisėje neišprususiam asmeniui turėtų kilti abejonių dėl tokios baudžiamosios politikos racionalumo. Tuo tarpu kriminologijos mokslas moko, kad baudžiamųjų įstatymų leidyboje deklaruojama siekiamybė, t.y. atgrasyti potencialius pažeidėjus nuo nusikaltimų darymo, niekada nepasiekama, nes pagrįsta klaidingu postulatu, jog kriminalizavimas ir griežtos bausmės mažina pažeidimų skaičių, tokia ir daktaro disertacijos autorės A. Gavėnaitės nuomonė³¹. Iš tikrųjų nei teorija, nei empiriniai tyrimai to nepatvirtina.

Jau dabar yra kalbama, kad Lietuva yra pirmaujanti Europoje pagal asmenų, nuteistų realia laisvės atėmimo bausme, skaičių. 2013 m. sausio 1 d. laisvės atėmimo vietų įstaigose buvo 9729 asmenys (tuo pačiu laikotarpiu 2012 m. – 9920)(100 000 gyventojų teko 326 įkalinti asmenys (2012 m. – 310)): 1179 (2012 m. – 1347) suimtieji, laukiantys teismo sprendimo; 8550 (2012 m. – 8573) nuteistieji (iš jų – 111 (2012 m. – 109) nuteistų laisvės atėmimu iki gyvos galvos, 162 (2012 m. – 160) nuteistų areštu); 112 (2012 m. – 130) nepilnamečių; 442 (2012 m – 422) moterys; 112 (2012 m. – 128) užsienio piliečiai. 2012 m. laisvės atėmimo vietose vienu metu vidutiniškai buvo laikomi 9906 asmenys (2011 m – 9450)³². Pažymėtina, kad šis bendras nuteistųjų skaičius pastaraisiais metais augo. Pvz., 2000 m. tokių asmenų buvo - 9.516, 2001 m. - 11.566, 2002 m. - 11.070, 2003 m. - 8.063, 2004 m. - 8.125, 2005 m. - 8.137, 2006 m. - 8.079, 2007 m. - 7.866, 2008 m. - 8.000. Taip pat nustatyta, kad Lietuvoje kasmet nuteisiama vis daugiau asmenų realia laisvės atėmimo bausme. 2012 m. tokių asmenų buvo - 8388, 2011 m. - 8413, 2010 m. - 7817, 2009 m. – 7323³³. Išimtis buvo tik 2012 metai, kada buvo nuteista 25 asmenimis mažiau. Tačiau nuo 2009 metų šis skaičius nuolat augo vidutiniškai po 500 asmenų per metus, nors užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius, su nežymiais nuokrypiais, išlieka beveik stabilus.

Kad būtina dažniau taikyti šią atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšį pripažįsta ir prokuratūra. 2012 m. prokuratūros strateginiame plane pirmą kartą buvo numatyta daugiau ikiteisminių tyrimų užbaigti taikant kuo ekonomiškėnę procesą, t.y. pirmiausia prokuroras turi spręsti dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo nereabilituojančiais pagrindais (praktiškai daugumą sudaro LR BK 38 str. nuostatų taikymas). 2012 m. palyginti su 2011 m., 90 proc. daugiau

³⁰ Lietuvos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 8 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai // <http://www.lrkt.lt/dokumentai/1998/n811209a.htm>; prisijungimo laikas: 2013-06-12.

³¹ Gavėnaitė, A. Bausmės samprata ir funkcijos pozityvistinėje ir kritinėje kriminologijos tradicijose: daktaro dis. soc. mokslai: sociologija/ VU. –V., 2008. P. 71, 104-174; Sakalauskas, G. Įkalinimas Lietuvoje: praktika ir prasmė. Sociologija. Mintis ir veiksmas. 2007, 2(20). P. 122-134.

³² Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos veiklos ataskaita 2013-02-07 Nr. 1s-440 // <http://www.kalejimudepartamentas.lt/lt/kalejimu-departamentas/veikla/ataskaitos/metines.html>; prisijungimo laikas: 2013-06-12.

³³ Informatikos ir ryšių departamento prie LR VRM duomenys // http://www.ird.lt/infusions/report_manager/report_manager.php?lang=lt&rt=2; prisijungimo laikas: 2013-06-12.

nusikalstamų veikų ištirta prokurorams nutraukiant ikiteisminius tyrimus nereabilituojančiais pagrindais. Taikant ekonomišką procesą iš viso ištirtos 18 462 nusikalstamos veikos arba 77 proc. daugiau nei 2011 m. Ši priemonė sąlygoja trumpesnius ikiteisminio tyrimo ir bylų teismo nagrinėjimo terminus, mažesnę ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokurorų, teisėjų darbo krūvį, o kartu ir mažesnes laiko bei materialines proceso dalyvių sąnaudas. Iš 2012 m. ištirtų 42 835 nusikalstamų veikų, kuriose prokuroras priėmė proceso sprendimą, 6782 (15,83 proc.) veikos ištirtos nutraukiant ikiteisminį tyrimą nereabilituojančiais pagrindais (2011 m. 3563 arba 10,02 proc.)³⁴. Pažymėtina, kad šie skaičiai yra panašūs į tuos, kurie buvo prieš dešimtmetį „1998 m. iš 31 694 nutrauktų bylų 3 762 bylos nutrauktos susitaikius, 1999 m. – iš 31 414 nutrauktų bylų – 4 211, 2000 m. iš 32 990 bylų – 4130, 2001 m. – 4162 atvejais įgyvendintas susitaikymo institutas“³⁵.

Todėl teisingas ir savalaikis šių aukščiau aptartų teisės principų taikymas baudžiamojoje teisėje tikrai užtikrintų nuteistųjų skaičiaus mažėjimą. Dėl šios priežasties atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės taikymas yra labai svarbi valstybinės baudžiamosios politikos dalis, padedanti spręsti ne tik bausmės uždavinius, bet ir paprastinant baudžiamąjį procesą, kas savo ruožtu žymiai taupo mokesčių mokėtojų pinigus ir valstybės biudžetą.

³⁴ Lietuvos Respublikos Prokuratūros veiklos ataskaitos // <http://www.prokuraturos.lt/Veikla/Veiklosataskaitos/tabid/515/Default.aspx>; prisijungimo laikas: 2013-06-12.

³⁵ Ažubalytė, R. Susitarimas (susitaikymas) viešojo kaltinimo bylose kaip viena iš diskrecinio baudžiamojo persekiojimo formų. // Jurisprudencija. 2006, Nr. 6(84). P. 35.

2. ATLEIDIMO NUO BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS KALTININKUI IR NUKENTĖJUSIAJAM SUSITAIKIUS PAGRINDAI

Kaip minėjome ankstesnėje dalyje, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius yra viena iš atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšių. Ši rūšis praktikoje yra taikoma dažniausiai. Teorijoje atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius apibrėžiamas kaip „sąlyginė atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis, kai nusikalstamą veiką padaręs asmuo atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės nustatant vienerių metų bandomąjį laikotarpį, jei kaltininkas susitaikė su nukentėjusiu asmeniu“³⁶. Kiti autoriai šią rūšį apibrėžia kaip „fakultatyvinę, sąlyginę atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšį, nes kaltininkas, įvykđęs LR BK 38 straipsnyje numatytas sąlygas, teismo sprendimu gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, nustačius jam vienerių metų laikotarpį, kurio metu reikalaujama atitinkamo atleistojo nuo baudžiamosios atsakomybės elgesio“³⁷.

Pagal LR BK 38 straipsnio 1 dalies nuostatas asmuo, padaręs baudžiamąjį nusizengimą, neatsargų arba nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą, gali būti teismo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, jeigu jis prisipažino padaręs nusikalstamą veiką ir savo noru atlygino ar pašalino fiziniam ar juridiniam asmeniui padarytą žalą arba susitarė dėl šios žalos atlyginimo ar pašalinimo, susitaikė su nukentėjusiu asmeniu arba juridinio asmens arba valstybės institucijos atstovu, ir yra pagrindo manyti, kad jis nedarys naujų nusikalstamų veikų. Šio įstatymo pagrindu asmuo gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės tik esant visoms jame išvardytoms būtinoms sąlygoms. Visos šios sąlygos yra vadinamos atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius taikymo pagrindais.

Atkreiptinas dėmesys, kad baudžiamosios teisės teorijoje yra nuomonių, kad visi šie pagrindai turi būti įvykdomi ir konstatuojami nuosekliai, vienas po kito, kaip teigia A. Baranskaitė³⁸. Tačiau su tokia nuomone galima ir nesutikti. Akivaizdu, kad pirmiausia yra sprendžiama ar padaryta nusikalstama veika, ar ji pagal savo sunkumo laipsnį patenka į veikų, numatytų LR BK 38 str. 1 d. sąrašą. Tačiau kiti nurodyti pagrindai gali atsirasti ne paeiliui. Pvz. jau ikiteisminio tyrimo pradžioje yra aišku, kad kaltininkas yra negatyviai vertinamas ir nėra jokio pagrindo manyti, kad jis nedarys naujų nusikalstamų veikų. Be to, pats baudžiamasis įstatymas nenumato, kad visi šie pagrindai būtų konstatuoti iš eilės chronologine tvarka. Jeigu iš pradžių bus susitaikymas, po to prisipažinimas, o tik tyrimo pabaigoje žalos atlyginimas, minėta atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis vis tiek bus taikoma, jei bus visi LR BK 38 str. numatyti atleidimo pagrindai ir sąlygos.

³⁶Baudžiamoji teisė: bendroji dalis. Vilnius: Eugrimas, 1996. P. 341. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. I. Tomas. Bendroji dalis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 238.

³⁷ Baranskaitė, A. Taikos sutartis baudžiamojoje teisėje. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. P. 88.

³⁸Baranskaitė, A. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius: daktaro dis. sant.: socialiniai mokslai: teisė (01 S)/ VU.-V., 2005. P.13.

Atrodytų viskas paprasta ir aišku. Tačiau praktikoje iškyla tokių situacijų ar aplinkybių, kada šios paprastos įstatymo formuluotės nepakanka. Šiame skyriuje mes pasistengsime nuosekliai išnagrinėti visus šiuos pagrindus. Pradėsime nuo pagrindinės atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius sąlygos – nusikalstamos veikos padarymo.

2.1. Nusikalstamos veikos padarymas – pagrindinė atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius sąlyga

Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės klausimas gali būti keliamas tik po to, kai nustatomas pavojingos veikos, atitinkančios baudžiamajame įstatyme numatytą nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo sudėtį, padarymo faktas bei ją padaręs asmuo. To nenustačius baudžiamoji atsakomybė negalima, taigi negali būti sprendžiamas ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės klausimas. Taip pat, jei nusikalstama veika padaryta, tačiau toks asmuo ikiteisminio tyrimo metu nenustatytas, taip pat nėra galimybės taikyti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutą.

Panagrinėsime kas gali būti atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal šią atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšį. Įstatyme šis asmuo yra įvardinamas terminu „kaltininkas“. Atkreiptinas dėmesys, kad šis terminas nėra tapatus baudžiamojo proceso kodekse vartojamai kaltinamojo sąvokai³⁹. Šios sąvokos nėra tapačios. Todėl lieka neaišku, ką baudžiamasis įstatymas laiko „kaltininku“. Mūsų nuomone, terminas „kaltininkas“, baudžiamosios teisės aspektu, turėtų būti laikomas nusikalstamos veikos subjektas⁴⁰, t.y. asmuo, kurio veikoje yra nustatyti visi nusikalstamos veikos, numatytos baudžiamojo kodekso specialiojoje dalyje, sudėties požymiai ir kuris gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, t.y. pakaltinamas fizinis asmuo, sulaukęs LR BK 13 str. nurodyto amžiaus, ar juridinis asmuo. Be to, yra nusikalstamų veikų sudėčių, kuriose yra numatytas specialus nusikaltimo subjektas – tai asmuo, kuris be bendrųjų nusikalstamos veikos sudėties subjekto požymių, turi ir specialiai apibrėžtus atitinkamame LR BK specialiosios dalies straipsnyje požymius. Nusikalstamos veikos subjektais pripažįstami ne tik vykdytojai, bet ir visi kiti bendrininkai – organizatoriai, kurstytojai bei padėjėjai. Kad pripažinti, jog asmuo padarė nusikalstamą veiką, būtina nustatyti šio asmens kaltę. Kaltė yra būtinas nusikalstamos veikos sudėties subjektyvusis požymis. Be jos negali kilti baudžiamoji atsakomybė. Tačiau čia mes susiduriame su pirma problema.

³⁹ Pagal LR BPK 22 str. kaltinamasis yra nagrinėjimo teisme dalyvis. Kaltinamuoju laikomas asmuo, dėl kurio šio Kodekso nustatyta tvarka yra prokuroro priimtas kaltinamasis aktas arba prokuroro pareiškimas nubausti asmenį teismo baudžiamojo įsakymo tvarka, taip pat asmuo, prieš kurį teisme nagrinėjama byla privataus kaltinimo ar pagreitinto proceso tvarka. // Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas// *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341, Nr. 46.

⁴⁰ Plačiau apie nusikaltimo subjektą Piesliakas, V. Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį. Vilnius: Lietuvos policijos akademija, 1996. P. 102-112.

LR BK 38 str. 1 d. nurodyta, kad asmuo, padaręs baudžiamąjį nusižengimą, neatsargų arba nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą, gali būti teismo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės. Įstatymas lyg ir nereikalauja asmens kaltės. Tačiau nesant asmens kaltės nėra galimybės iš viso patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn. Todėl logiška būtų, kad asmuo turėtų būti pripažintas kaltu padaręs nusikalstamą veiką, numatytą LR BK 38 str., ir tik tada būtų sprendžiamas jo atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės klausimas. Kaip ir bausmės paskyrimo klausimas gali būti sprendžiamas tik tuo atveju, kai asmuo pripažįstamas kaltu⁴¹. Tačiau Lietuvos teismų praktika laiko, kad atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, jis negali būti pripažįstamas kaltu. Pagal LR BPK 307 str. 5 d. nuosprendžio, kuriuo nutraukiama byla, rezoliucinėje dalyje nėra numatyta imperatyvo pripažinti asmenį kaltu dėl nusikaltimo padarymo. Dėl šios priežasties, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau tekste – LAT) teisėjų senato 2003-06-20 nutarimo Nr. 40 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą“ 2.4.5 p. nurodoma, kad „*Nuosprendžio, kuriuo asmuo atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės ir nutraukiama baudžiamoji byla, rezoliucinėje dalyje teismas kaltinamąjį atleidžia nuo baudžiamosios atsakomybės, sprendime nurodo baudžiamąjį įstatymą, pagal kurį kvalifikavo padarytąją veiką, atleidimo pagrindą ir nutraukia baudžiamąją bylą, nurodo skiriamas baudžiamojo ar auklėjamojo poveikio priemones, panaikina procesines prievartos priemones. **Nutraukiant baudžiamąją bylą, sprendimas kaltinamąjį pripažinti kaltu nepriimamas (pabraukta autorės)**“⁴². Tą patį patvirtina LAT daugelyje savo nutarčių⁴³. Nors teismų praktikoje galima rasti sprendimų, kada nutraukiant baudžiamąją bylą pagal LR BK 38 str. asmuo buvo pripažintas kaltu. Čia teismas naudojo įdomią formuluotę – „*pripažinus R.B. kaltu, padarius nusikaltimą, numatytą BK 127 straipsnyje, atleisti jį nuo baudžiamosios atsakomybės BK 38 straipsnio 1 dalies pagrindu. Baudžiamąją bylą nutraukti*“⁴⁴. Tačiau tai greičiau yra išimtis, negu taisyklė.*

Taigi, gaunasi dviprasmiška situacija – asmuo kaltu nepripažįstamas, tačiau atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės, nors atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės galima tik kaltą dėl nusikalstamos veikos padarymo asmenį. Mūsų nuomone, tokia formuluotė nėra teisinga. Atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius, toks asmuo, remiantis elementariais logikos dėsniais bei egzistuojančia teisės teorija, turi būti kaltas dėl

⁴¹ LR BPK 303 straipsnio 2 d. numato, kad apkaltinamuoju nuosprendžiu kaltinamasis pripažįstamas kaltu dėl baudžiamajame įstatyme numatytos nusikalstamos veikos padarymo ir jam paskiriama bausmė // Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas// *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341, Nr. 46.

⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2003 m. birželio 20 d. nutarimas Nr. 40 „Teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą, apžvalga“ // http://www2.lat.lt/lat_web_test/4_tpbiuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=26404; prisijungimo laikas 2013-11-12.

⁴³ Kasacinė nutartis Nr. 2K-606/2006 ir visos kitos kasacinės nutartys, naudojamos šiame darbe.

⁴⁴ Vilniaus miesto 4-o apylinkės teismo 2011 m. kovo 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-73-816/2011. // <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiaska/tekstas.aspx?id=59621888-1597-474d-8026-809251010a7b>; prisijungimo laikas 2013-11-12.

nusikalstamos veikos padarymo, nes priešingu atveju iš viso nekyla patraukimo baudžiamajon atsakomybėn ar atleidimo nuo jos klausimas. Todėl jis oficialiai turi būti pripažintas kaltu dėl nusikalstamos veikos padarymo ir tik po to atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės. Būtent toks teisinis reglamentavimas būtų suderintas su Konstitucijoje įtvirtintu nekaltumo prezumpcijos principu (Konstitucijos 31 str.) ir atitiktų Konstitucijos keliamus reikalavimus. Be to, pripažinimas kaltu teismo nuosprendyje reikštų valstybės vardu patvirtintą faktą, kad asmuo yra kaltas dėl nusikalstamos veikos padarymo ir galima spręsti, ar taikyti tokiam asmeniui valstybinės prievartos priemones, ar nuo jų atleisti. Taip pat šiuo sprendimu *de facto* yra pripažįstama, kad asmuo padarė nusikalstamą veiką ir tik atsižvelgiant į tam tikras aplinkybes konstatuojama, kad nėra tikslinga jam skirti kriminalinės bausmės. Pažymėtina ir tai, kad toks atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės turi kitus svarbius teisinius požymius, kurie yra nurodyti Konstitucijos 31 str., - atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės pagal LR BK gali tik teismas savo sprendimu ir kad šiuo sprendimu *de facto* yra pripažįstama, jog asmuo padarė nusikalstamą veiką, t.y. nurodytos visos aplinkybės. Būtent visi šie požymiai ir rodo, kad atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės turi būti laikomasi nekaltumo prezumpcijos principo. O tai savo ruožtu suponuoja, kad turi būti konstatuojamas ir paskutinis nekaltumo prezumpcijos požymis – asmens pripažinimas kaltu⁴⁵.

Dėl šios priežasties, mūsų nuomone, turi būti pakoreguotas LR BK 38 str. vietoje asmens, padariusio baudžiamąjį nusižengimą, neatsargų arba nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą, turi būti formuluotė „Asmuo, pripažintas kaltu padaręs baudžiamąjį nusižengimą, neatsargų arba nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą“. Analogiškai turėtų būti pakeista ir LR BPK 307 str. 5 d., įvedant papildomą 2 punktą „sprendimas pripažinti kaltinamąjį kaltu“.

Toliau reikia išsiaiškinti, už kokių nusikalstamų veikų padarymą galima atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės pagal LR BK 38 str. Šioje dalyje atrodytų viskas paprasta. LR BK 38 str. 1 d. numato, kad atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius galimas tik jam padarius baudžiamąjį nusižengimą, neatsargų arba nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą. Tačiau paanalizavus teismų praktiką bei teorinius darbus randame samprotavimus, kad net ir už šios kategorijos kai kurias nusikalstamas veikas šis straipsnis neturėtų būti taikomas. Pavyzdžiui, A. Baranskaitė nurodo, kad atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal LR BK 38 str., jos nuomone, negalėtų būti taikomas už neatsargų gyvybės atėmimą bei poveikį nukentėjusiam asmeniui, kad šis susitaikytų su kaltininku, taip pat tų veikų, kurias padariusių asmenų atsakomybės klausimas sprendžiamas privataus kaltinimo bylų instituto

⁴⁵ Plačiau apie LR BK 38 str. 1 d. nenumatant galimybės asmenį pripažinti kaltu, neatitikimą Konstitucijos 31 str., žr. Baranskaitė, A. Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius procesinės problemos // Jurisprudencija. 2008, Nr. 11(113). P. 66-71.

nustatyta tvarka, atžvilgiu⁴⁶. Ši nuomonė nėra nuosekli, nes atimti asmeniui gyvybę galima ir kitomis neatsargiomis nusikalstamomis veikomis, pvz. veikomis, numatytomis LR BK 176 str. 1 d., 281 str. 5 – 6 d., 282 str., ir pan., nors apie šias veikas autorė nepasisako. Teismų praktika taip pat išskiria tam tikras nusikalstamų veikų rūšis, už kurių padarymą, jų manymu, neturėtų būti taikomos LR BK 38 str. nuostatos. Pvz. LAT 2009-03-24 „Teismų praktikos kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimo (baudžiamojo kodekso 281 straipsnis) baudžiamosiose bylose apžvalgos“ išvadų 23 punkte nurodoma, kad atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės neturi būti taikomas tais atvejais, kai asmuo, apsvaigęs nuo alkoholio, narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų, sukelia eismo įvykį, dėl kurio žūsta žmonių ar būna sunkiai sutrikdyta kitų asmenų sveikata⁴⁷. Taip pat praktikoje iškyla problemų dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal LR BK 38 str. už nusikaltimus, kuriais yra pažeidžiami valstybės interesai, pvz. - vėliavos išniekinimas (LR BK 127 str.)⁴⁸, pareigūno įžeidimas (LR BK 286 str.), tarnybiniai nusikaltimai, kai žala padaroma valstybei (LR BK 225-229 str.) ir pan. Dauguma puikiai prisimena pavyzdį, kai už valstybinės vėliavos išniekinimą prokuroras prašė ir asmuo apylinkės teismo buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal LR BK 38 str.⁴⁹ Vėliau Vilniaus apygardos teismas šį sprendimą pakeitė ir LR BK 38 str. nuostatą netaikė⁵⁰.

Šiuo atveju yra susiduriama su situacija, kai kelių asmenų ar net teismų nuomonės dėl galimybės taikyti atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiam asmeniui susitaikius už tam tikrų nusikalstamų veikų, patenkančių į LR BK 38 str. 1 d., numatytą nusikalstamų veikų sąrašą, nesutampa. Tačiau atkreipiamas dėmesys į tą faktą, kad baudžiamasis įstatymas nenumato jokių išimčių nusikalstamoms veikoms, už kurių padarymą negalėtų būti taikomas LR BK 38 str. Pagal įstatymą už bet kokio baudžiamojo nusižengimo, neatsargaus nusikaltimo, nesunkaus ar apysunkio nusikaltimo padarymą, esant kitiems LR BK 38 str. numatytiems pagrindams ir sąlygoms, asmuo gali būti atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiam asmeniui susitaikius. Todėl visi kiti samprotavimai, kad už tam tikrų nusikalstamų veikų padarymą negalima taikyti šios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšies, yra tik teorinio pobūdžio ir prieštarauja baudžiamajam įstatymui. Sprendimas

⁴⁶ Baranskaitė, A. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius: daktaro dis. sant.: socialiniai mokslai: teisė (01 S)/ VU.-V., 2005. P. 7.

⁴⁷ Teismų praktikos 2009 m. kovo 24 d. kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimo (baudžiamojo kodekso 281 straipsnis) baudžiamosiose bylose apžvalga // http://www2.lat.lt/lat_web_test/4_tpbiuleteniai/senos/nutartis.aspx?id=34109; prisijungimo laikas 2013-11-12.

⁴⁸ Kasacinė nutartis Nr. 2K-582/2011 // <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html>; prisijungimo laikas 2013-11-12.

⁴⁹ Vilniaus miesto 4-o apylinkės teismo 2011 m. kovo 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-73-816/2011. // <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiaska/tekstas.aspx?id=59621888-1597-474d-8026-809251010a7b>; prisijungimo laikas 2013-11-12.

⁵⁰ Vilniaus apygardos teismo 2011 m. gegužės 20 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-556-495/2011 // <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiaska/tekstas.aspx?id=24301cb6-a8c7-49d6-bba0-78e2a1fcddf7>; prisijungimo laikas 2013-11-12.

atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiam asmeniui susitaikius yra išimtinai teismo kompetencijoje. Kaip matyti iš teismų praktikos –, tik esant visoms LR BK 38 str. numatytoms sąlygoms teismas turi apsvarstyti galimybę taikyti atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės, nes atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės yra teismo teisė, o ne pareiga⁵¹. Naudodamasis šia teise, teismas turi spręsti, ar yra galimybė atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, ar tokios galimybės nėra. Taip pat atleisdamas asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiam asmeniui susitaikius teismas šį sprendimą privalo motyvuoti⁵². „Atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės teismas gali motyvuoti kitų atsakomybę lengvinančių aplinkybių buvimu, atsakomybę sunkinančių aplinkybių nebuvimu, atsižvelgti į kaltinamojo elgesį iki nusikalstamos veikos padarymo, veikos padarymo metu ir po veikos padarymo (ankstesni nusikaltimai ar kiti teisės pažeidimai, polinkis į girtavimą, požiūris į darbą, nusikaltimo tikslas ir motyvas, padarinių sunkumas, kaltės forma, nusikaltimo padarymo būdas, atvykimas ir prisipažinimas, pastangos sušvelninti nusikaltimo padarinius, gailėjimasis, padėjimas išaiškinti nusikaltimą, bendrininkai ir pan.)“⁵³ Todėl šioje vietoje baudžiamasis įstatymas palieka teismui diskreciją spręsti už kokių nusikalstamų veikų padarymą galima taikyti LR BK 38 str. nuostatas, o už kokių tokios galimybės nėra. Mūsų nuomone, tai yra teisinga pozicija, kuri neprieštaruoja LR BK 38 str. 1 d. reikalavimams. Priešingu atveju, nusikalstamos veikos, už kurias negalėtų būti taikomas atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam asmeniui susitaikius, turėtų būti įrašytos į LR BK 38 str. dispoziciją. Taip šis klausimas buvo išspręstas baudžiamajame kodekse, kuris galiojo iki 2003-05-01. Šio kodekso 53¹ str. 1 d. buvo nurodyti konkretūs nusikaltimai, už kuriuos buvo galima atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam asmeniui susitaikius⁵⁴.

Praktikoje pasitaiko atvejų, kai asmuo padaro ne vieną, bet kelias nusikalstamas veikas. Kyla klausimas ar tokį asmenį galima atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės pagal LR BK 38 str. Vienareikšmio atsakymo į šį klausimą nėra. Šioje situacijoje daug neaiškumų sudaro pati baudžiamajo įstatymo formuluotė. LR BK 38 str. 1 d. nurodoma, kad asmuo, padaręs baudžiamąjį nusizengimą, neatsargų arba nesunkų ar apysunkų tyčinį nusikaltimą, gali būti teismo atleistas nuo

⁵¹ Pvz., Kasacinė nutartis 2005 m. lapkričio 22 d. baudžiamajoje byloje Nr. 2K-550/2005 // <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html>; prisijungimo laikas 2013-11-12.

⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2003 m. birželio 20 d. nutarimo Nr. 40 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamajo proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą“ 3.4 p. 2 dalyje nurodoma, kad „atleisdamas nuo baudžiamosios atsakomybės asmenį, padariusį nusikalstamą veiką <...>, kai kaltininkas ir nukentėjęs asmuo susitaiko (BK 38 str.), <...> teismas turi nurodyti dar ir kitus motyvus, kodėl tokiam asmeniui galima taikyti atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės“. // http://www2.lat.lt/lat_web_test/4_tpbuuletieniai/senos/nutartis.aspx?id=26404; prisijungimo laikas 2013-11-12.

⁵³ Kasacinė nutartis 2006 m. gruodžio 5 d. baudžiamajoje byloje Nr. 2K-606/2006 // <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html>; prisijungimo laikas 2013-11-12.

⁵⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Lietuvos Respublikos Kodeksų rinkinys. Oficialus tekstas su pakeitimais ir papildymais iki 2000-11-21. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2000. P. 253.

baudžiamosios atsakomybės. Kaip matome iš šios formuluotės, baudžiamasis įstatymas nusikalstamos veikos sąvoką vartoja vienaskaitos forma. Vienaskaitos forma yra naudojama ir apibrėžiant atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis, numatytas LR BK 36, 37, 39, 40 str. Galima būtų teigti, kad tai tik tokia įstatymo formuluotė, o LR BK 38 str. nuostatas galima taikyti už kelių nusikalstamų veikų padarymą. Tačiau apibrėžiant kitus institutus baudžiamasis įstatymas naudoja daugiskaitos formą. Pvz. LR BK 39¹ str. 1 d. nurodyta, kad asmuo, įtariamasis dalyvavęs organizuotai grupei ar nusikalstamam susivienijimui darant nusikalstamas veikas arba priklausęs nusikalstamam susivienijimui, gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės <....>. LR BK 63 str. 1 d. numatyta, kad jeigu padarytos kelios nusikalstamos veikos, teismas paskiria bausmę už kiekvieną nusikalstamą veiką atskirai, po to paskiria galutinę subendrintą bausmę. LR BK 75 str. nurodoma, kad asmeniui, nuteistam laisvės atėmimu už vieną ar kelis nesunkius ar apysunkius tyčinius nusikaltimus <....>, teismas gali atidėti paskirtos bausmės vykdymą <..>. Kaip matome vienais atvejais apibrėžiant panašią situaciją baudžiamasis įstatymas naudoja vienaskaitos formą, kitais atvejais daugiskaitos. Todėl vien tik gramatinio baudžiamojo įstatymo aiškinimo šioje situacijoje nepakanka, nes tokiu atveju šis aiškinimas prieštarautų sisteminiam įstatymo aiškinimui. Pvz. LR BK 75 str. naudoja daugiskaitą, tačiau po jo sekantys LR BK 76, 77, 78 str. naudoja vienaskaitos formą. LR BK 64 str. taip pat naudoja vienaskaitos formą, nors pagal šiame straipsnyje numatytas taisykles bendrinamos bausmės ir už kelių naujų nusikalstamų veikų padarymą, nes kitokių ar atskirų subendrinimo taisyklių įstatymas nenumato.

Baudžiamojoje teisėje yra išskiriamos dvi nusikalstamų veikų sutapčių rūšys – idealioji ir realioji. Idealiosios nusikalstamų veikų sutapties atveju klausimų dėl LR BK 38 str. nuostatų nekyla – viena veika pažeidžia kelis LR BK straipsnius. Dėl to atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės yra galimas. Tačiau esant realiai nusikaltimų sutaptčiai klausimas sudėtingesnis. Čia nekalbėsime apie recidyvą – pats LR BK 38 str. draudžia atleisti tokį asmenį nuo atsakomybės. Taip pat remiantis sisteminiu aiškinimu, negali būti atleistas asmuo, kuriam anksčiau buvo taikytas LR BK 38 str. nuostatos (LR BK 38 str. 3, 4 d.). Klausimas yra tik tame, ar yra sąlygos asmeniui, anksčiau nebuvusiam kriminalinės jurisprudencijos akiratyje, taikyti LR BK 38 str. nuostatas, jei jis padarė nusikalstamas veikas, sudarančias realią sutaptį? Pati LR BK 38 str. redakcija į šį klausimą neatsako.

Į šį klausimą atsako šiuo metu galiojanti Lietuvos teismų praktika. Keliose kasacinėse nutartyse yra nurodyta, kad LR BK 38 str. nuostatų taikymas kelių nusikalstamų veikų padarymo atvejais neprieštarauja baudžiamojo įstatymo nuostatomis. Jose nėra tiesiogiai tai pasakoma, tačiau tai matyti iš to, kad esant tokiai situacijai LAT teisėjai neišvelgia baudžiamojo įstatymo pažeidimo.

Pvz. 2006 m. gegužės 16 d. LAT kasacinėje nutartyje Nr. 2K-349/2006⁵⁵ nurodyta, kad šioje byloje asmuo buvo kaltinamas dėl 4 nusikalstamų veikų padarymo. LAT savo nutartyje konstatuodami, kad nėra pagrindo taikyti LR BK 38 str. nuostatų neužsiminė, kad toks šio straipsnio taikymas yra negalimas ir dėl to, kad yra padarytos kelios nusikalstamos veikos. Ta pati situacija yra ir kasacinėse nutartyse Nr. 2K-606/2006⁵⁶, 2K-550/2005⁵⁷. Yra ir nutarčių, kuriose tiesiogiai nurodoma, kad LR BK 38 str. nuostatos buvo taikomos kelių nusikalstamų veikų padaryme ir LAT šioje situacijoje neižvelgia jokio baudžiamojo įstatymo pažeidimo. Baudžiamojoje byloje Nr. 2K-117/2005, Lietuvos Apeliacinis Teismas taikė LR BK 38 str. nuostatas dviem asmenims už 4 nusikalstamų veikų padarymą (buvo reali nusikaltimų sutaptis). Baudžiamojoje byloje Nr. 2K-534/2006, LAT taikė LR BK 38 str. nuostatas asmeniui, kuris buvo kaltinamas dėl nusikaltimų, numatytų LR BK 138 str. 1 d., 146 str. 1 d., 180 str. 1 d., padarymo⁵⁸. Todėl laikytina, kad tokia praktika, kai asmuo atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiam asmeniui susitaikius, padarius kelias nusikalstamas veikas neprieštaruoja baudžiamajam įstatymui.

Mūsų nuomone, tai nėra teisinga pozicija. Pagal LR BK 38 str. 1 d. konstrukciją, kurioje yra nurodomos sąlygos atleidimui nuo baudžiamosios atsakomybės, nenumatomas draudimas taikyti LR BK 38 str. nuostatas asmeniui, padariusiam kelias nusikalstamas veikas. Teismų praktika tam taip pat neprieštaruoja. Bet, mūsų nuomone, esant realiai nusikalstamų veikų sutapčiai, nėra galimybės taikyti LR BK 38 str. nuostatų. Pirma, LR BK 38 str. 1 d. kalba apie vienos nusikalstamos veikos padarymą. Tai savaime eliminuoja galimybę taikyti šią atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšį. Antra, esant kelių nusikalstamų veikų padarymui, iš esmės nėra pagrindo manyti, kad asmuo ateityje nedarys nusikalstamų veikų. Kaip matysime mūsų darbo 2.5 dalyje, kelių nusikalstamų veikų padarymas daugumoje teismų praktikos atvejų yra pripažįstamas kaip veiksnys, eliminuojantis šio pagrindo buvimą. Trečia, kelių nusikalstamų veikų padarymas rodo kaltininko neigiamą požiūrį į visuomenėje nusistovėjusias bendro elgesio taisykles, neatsitiktinį nusikalstamų veikų padarymo pobūdį, kaltininko polinkį nusikalsti. Netgi esant tokiai situacijai, kai atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės turi būti taikomas tik išimtiniais atvejais, atsižvelgiant į kaltininko asmenybę ir jo galimai nenusikalstamą elgesį ateityje, nėra galimybės taikyti LR BK 38 str. nuostatų esant realiai nusikalstamų veikų sutapčiai.

⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006m. gegužės 16 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-349/2006// http://www2.lat.lt/lat_web_test/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=29937; prisijungimo laikas 2013-11-14.

⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006m. gruodžio 05 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-606/2006// <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html>; prisijungimo laikas 2013-11-12.

⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005m. lapkričio 22 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-550/2005// http://www2.lat.lt/lat_web_test/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=29040 prisijungimo laikas 2013-12-15

⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. vasario 22 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-117/2005. // http://www2.lat.lt/lat_web_test/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=27769; prisijungimo laikas 2013-12-15

Neretai nusikalstamas veikas asmuo padaro ne vienas, o kartu su kitais bendrininkais. Kaip sprendžiamas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės klausimas esant bendrininkavimui? Mes pilnai sutinkame su teorijoje išsakoma nuomone, kad tais atvejais, kai nusikalstama veika yra padaryta asmenų grupės, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius gali būti taikomas tiek visiems grupėje nusikalstamą veiką padariusiems asmenims, tiek daliai jų⁵⁹. Šio straipsnio taikymas kiekvienu atveju turi būti sprendžiamas individualiai, kiekvienas kaltininkas turi atitikti tuos reikalavimus, kuriuos kelia įstatymas. Kiti grupėje nusikalstamą veiką padarę asmenys, kurie neatitinka 38 straipsnio 1 dalyje keliamų reikalavimų, yra traukiami baudžiamojon atsakomybėn už padarytą nusikalstamą veiką. Tą patį patvirtina ir teismų praktika. Baudžiamojoje byloje Nr. 92-1-00327-2009 apylinkės teismo nuosprendžiu A. S. nuteistas pagal LR BK 284 str. 1 d., BK 284 str. 1 d., 63 str., 1560 Lt. Šiuo nuosprendžiu taip pat nuteisti A. O., Ž. P. ir L. Z., A. Č. ir E. P. atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės vadovaujantis LR BK 38 straipsniu kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius. Išnagrinėjęs šį kasacinį skundą LAT nematė baudžiamojo įstatymo pažeidimo, kad vieniems bendrininkams yra taikomas atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal LR BK 38 str., o kitiems ne⁶⁰.

Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal LR BK 38 str. yra taikomas bet kokioms bendrininkų rūšims – vykdytojams, organizatoriams, kurstytojams ir padėjėjams. Taip pat įstatymas nenumato išimčių bendrininkavimo formoms, išskyrus nusikalstamą susivienijimą, kadangi pagal LR BK 249 str. priklausymas nusikalstamam susivienijimui ar vadovavimas jam yra labai sunkus nusikaltimas. Toliau panagrinėsime atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam asmeniui susitaikius pagrindus.

2.2. Prisipažinimas padarius nusikalstamą veiką

Šis pagrindas yra vienas iš trijų pagrindų, numatytų LR BK 38 str., kurie yra priklausomi nuo kaltininko valios, kartu su žalos atlyginimu ir dalinai susitaikymu su nukentėjusiu asmeniu. Pažymėtina ir tai, kad prisipažinimas padarius nusikalstamą veiką yra ir atsakomybę lengvinanti aplinkybė (LR BK 59 str. 1 d. 2 p.). Šiuo atveju būtina išsiaiškinti, ar bet koks prisipažinimas yra pagrindas taikyti LR BK 38 str. nuostatas. Praktikoje yra sutinkama daugybė situacijų, kada asmuo ikiteisminio tyrimo metu ar teismo įrodymų tyrimo metu parodymus keičia, - vieną kartą prisipažįsta, kitą ne, prisipažįsta ne visa kaltinimo apimtimi, nepripažįsta atskirų faktinių aplinkybių. Kyla klausimas, ar tokiu atveju asmens parodymai laikytini kaip jo prisipažinimas?

⁵⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. I tomas. Bendroji dalis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 243; Baranskaitė, A. Taikos sutartis baudžiamojoje teisėje. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. P. 94-95.

⁶⁰ Kasacinė nutartis 2011 m. rugsėjo 20 d. baudžiamojoje byloje Nr. 2K-377/2011 // <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> įvedus nutarties numerį; prisijungimo laikas 2013-12-15.

Reikia pažymėti, kad baudžiamajame įstatyme prisipažinimas yra nurodomas keliais aspektais. LR BK 38 str., 59 str. 1 d. 2 p., 62 str., įstatymas kalba apie prisipažinimą padarius nusikalstamą veiką. LR BK 40 str., kaip vienas iš atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindų, yra minimas visiškas savo kaltės pripažinimas, LR BK 64¹ str. 2 d. kalba apie asmenį, kuris prisipažįsta esąs kaltas. Tokia sąvokų daugybė viename baudžiamajame įstatyme tikrai neprideda aiškumo, norint išsiaiškinti, kas yra prisipažinimas padarius nusikalstamą veiką LR BK 38 str. prasme.

Baudžiamosios teisės teorijoje prisipažinimu padarius nusikalstamą veiką laikoma tuomet, kai asmuo ne baudžiamojame byloje surinktų įrodymų spiriamas, o pats savanoriškai prisipažįsta, jog yra padaręs baudžiamąjį įstatymo uždraustą veiką, tai yra, pats savanoriškai ikiteisminio tyrimo institucijoms ir teismui duoda teisingus parodymus apie esmines padarytos veikos aplinkybes bei pripažįsta savo kaltę. Pagal LR BK komentarą savanoriškumą tokiu atveju paneigia parodymų keitimas, prisipažinimas tik dėl byloje surinktų įrodymų ir panašios aplinkybės⁶¹. A. Baranskaitės nuomone „tais atvejais, kai asmuo ankstesnėse baudžiamosios bylos proceso stadijose neigė savo kaltę, prieštaravo atleidimui nuo baudžiamosios atsakomybės ir reikalavo išteisinimo, o tokią poziciją pakeitė ir pareiškė norą taikytis tik prieš priimant nuosprendį byloje, teismas vis dėlto neturėtų taikyti BK 38 straipsnio ir atleisti kaltininko nuo baudžiamosios atsakomybės. Tokia pozicija grindžiama tuo, kad pagal BK 38 straipsnio 1 dalį, vienas iš pagrindų kaltininką atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės kaip susitaikiusį su nukentėjusiu asmeniu, yra kaltininko prisipažinimas padarius jam inkriminuojamą konkrečią nusikalstamą veiką. Tuo tarpu nurodytu atveju kaltininkas paneigė savo kaltę dėl padarytos nusikalstamos veikos, o sutikimas su kaltinimu ir noras susitaikyti su kaltininku bei būti atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės, pareikštas iš esmės baigiant bylos procesą ir „spaudžiant“ nepaneigtais kaltinančiais įrodymais, paneigia savanoriškumą pripažįstant savo kaltę“⁶².

Tačiau pilnai sutikti su tokia baudžiamosios teisės mokslininkų nuomone negalima. Pažymėtina, kad LR BK 38 str. nereikalauja, kad asmuo savanoriškai prisipažintų padaręs nusikalstamą veiką. Taip pat šis straipsnis neužsimena, kad taikant jo nuostatas būtų reikalaujama kokių nors prisipažinimo motyvų. Šie motyvai gali būti įvairūs – siekis išvengti atsakomybės, noras nebūti nuteistas, pageidavimas tokioje situacijoje gauti maksimalią naudą, gailėjimasis dėl nusikaltimo padarymo ir noras pašalinti sukeltus žalingus padarinius ir pan. Teoriškai samprotaujant, sprendžiant asmens atleidimo nuo atsakomybės klausimą yra būtina, kad asmuo būtų teigiamai vertinamas, kad jis suprastų negerai pasielgęs ir kritiškai vertintų savo elgesį. Būtent šios savikritikos išraiška ir būtų nuoširdus bei savanoriškas prisipažinimas padarius nusikalstamą veiką.

⁶¹ Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą komentaras. I tomas. Bendroji dalis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 239.

⁶² Baranskaitė, A. Taikos sutartis baudžiamojame teiseje. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. P. 105.

Tačiau faktas yra tas, kad baudžiamasis įstatymas nenumato tokio prisipažinimo motyvų būtinumo. Galima paprieštarauti, kad priešingu atveju netektų prasmės atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto taikymas ir, jei įstatymas numato prisipažinimą padarius nusikalstamą veiką, kaip atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindą, tai tas prisipažinimas turi būti nuoširdus ir savanoriškas. Bet, kaip minėjome aukščiau, baudžiamasis įstatymas naudoja skirtingas prisipažinimo sąvokas. Pvz. LR BK 40 str. 2 d. 2 p. numato kaip atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą pagrindą – kad asmuo visiškai pripažino savo kaltę ir gailisi padaręs nusikalstamą veiką. Sutikime, kad šios sąvokos skiriasi. Pagal logikos dėsnius, jei viename straipsnyje įstatymas reikalauja visiško prisipažinimo, o kitame tik prisipažinimo, tai galima teigti, kad LR BK 38 str. nuostatomis taikyti pakanka net ir dalinio prisipažinimo, kurio motyvai neturi jokios teisinės reikšmės. Šioje vietoje būtų tikslinga apžvelgti, kaip šį klausimą sprendžia mūsų teismų praktika.

Iš pradžių apie patį prisipažinimą. Prisipažinimas padarius nusikalstamą veiką yra minimas keliuose Lietuvos Aukščiausiojo Teismo dokumentuose. LAT Senato 1999 m. gruodžio 23 d. nutarimo Nr. 23 „Dėl teismų praktikos taikant bendruosius bausmių skyrimo pradmenis“ 16 punkto 4-5 punktuose teismams išaiškinta, kad *„kaltininko prisipažinimas padarius nusikaltimą yra esminių bylos aplinkybių pripažinimas duodant tyrimo ir teisingumo vykdymo institucijoms teisingus parodymus savo noru, o ne dėl surinktų įrodymų. Kaltininko prisipažinimas padarius nusikaltimą gali būti teismo pripažįstamas atsakomybę lengvinančia aplinkybe, jei kaltininkas pripažino padaręs nusikaltimą parengtinio bylos tyrimo ar teismo bylos nagrinėjimo metu. Negali būti pripažįstamas atsakomybę lengvinančia aplinkybe asmens prisipažinimas padarius nusikaltimą parengtinio bylos tyrimo metu, jei teisme jis keičia parodymus ir ima neigti nusikaltimo padarymą“*⁶³. Iš to seka, kad prisipažinimas yra atsakomybę lengvinanti aplinkybė, kada jis yra savanoriškas bei jis turi būti tiek ikiteisminio tyrimo metu, tiek ir teisme. Bet šiame dokumente taip pat yra neaiškumų. Dėl savanoriškumo klausimų nekyla. Tačiau dėl prisipažinimo stadijos pilno aiškumo nėra. Iš vienos pusės prisipažinimas gali būti lengvinanti aplinkybė jei kaltininkas prisipažino ikiteisminio tyrimo metu ar teismo bylos nagrinėjimo metu. Remiantis logikos dėsniais, esant žodžiui „ar“, yra suprantama kaip alternatyva – arba ikiteisminio tyrimo metu, arba teismo bylos nagrinėjimo metu, arba abiem atvejais kartu. Po to seka, kad prisipažinimas nelaikomas lengvinančia aplinkybe, kai kaltininkas prisipažino ikiteisminio tyrimo metu, o teisme kaltę neigė. Tačiau kaip yra tuomet, kai kaltininkas ikiteisminio tyrimo metu neprisipažino, o teisme parodymus pakeitė ir pilnai prisipažino? Į šį klausimą šis teismo dokumentas neatsako.

⁶³ http://www2.lat.lt/lat_web_test/4_tpbiuleteniai/senos/nutartis.aspx?id=26182; prisijungimo laikas 2013-12-23.

Apie prisipažinimą yra kalbama 2007 m. birželio 28 d. LAT Senato „Teismų praktikos skiriant bausmes (BK 54–64 straipsniai) apžvalgoje“. Šios apžvalgos 16 p. numatyta, kad *„kai kaltininkas pripažįsta esmines nusikalstamos veikos aplinkybes, o dalį kitų neesminių neigia, teismai vertina, kad kaltininkas prisipažino padaręs baudžiamojo įstatymo numatytą veiką. Nelaikoma, kad kaltininkas prisipažino padaręs nusikalstamą veiką, jeigu kaltininko nusikalstama veika buvo išaiškinta teisėsaugos institucijų ir dėl to jis duoda teisingus arba iš dalies teisingus parodymus apie ją, siekdamas padėti išvengti atsakomybės kitam kaltinamajam ir kartu sušvelninti savo atsakomybę“*⁶⁴. Iš teismų praktikos matyti, kad teismai nepripažįsta LR BK 59 str. 1 d. 2 p. numatytos atsakomybę lengvinančios aplinkybės tais atvejais, kai kaltininkas aiškindamas apie įvykį neigia esmines įvykio aplinkybes, kritiškai nevertina savo elgesio arba nors ir pripažįsta esmines įvykio aplinkybes, bet tik verčiamas surinktų įrodymų. Pvz. baudžiamojoje byloje Nr. 2K-609/2005 LAT nurodė, kad *„Vertinant kaltininko parodymus svarbu nustatyti, ar kaltininko parodymai prisideda prie tinkamo bylos išnagrinėjimo ir teisingo sprendimo priėmimo byloje. Jei kaltininkas teisme pakeičia ikiteisminio tyrimo metu duotus parodymus arba duoda tik iš dalies teisingus parodymus arba prisipažinimas padaromas tik dėl ikiteisminio tyrimo metu įstatymo numatyta tvarka surinktų įrodymų, patvirtinančių jo dalyvavimą padarant nusikalstamą veiką, toks prisipažinimas negali būti laikomas prisipažinimu BK 59 straipsnio 1 dalies 2 punkto prasme“*⁶⁵. Todėl laikytina, kad konstatuojant prisipažinimą yra būtina, kad jis būtų savanoriškas, nuoseklus ir iš esmės būtų prisipažįstama tiek ikiteisminio tyrimo metu, tiek ir teisme.

Šioje situacijoje iškyla klausimas, ar prisipažinimas LR BK 38 str. prasme yra adekvatus prisipažinimui, kaip atsakomybę lengvinančiai aplinkybei. Mūsų nuomone jis yra adekvatus. Ne tik dėl to, kad tiek LR BK 38 str., tiek ir LR BK 59 str. 1 d. 2 p., prisipažinimas baudžiamojo įstatymo apibrėžiamas analogiškai – prisipažino padaręs nusikalstamą veiką. Teismų praktika taikant LR BK 38 str. pagrindą - prisipažinimą, yra analogiška teismų praktikai taikant LR BK 59 str. 1 d. 2 p. nuostatas⁶⁶. Baudžiamojoje byloje Nr. 2K-349/2006 teismas konstatavo, kad *„Kai kaltininkas keičia parodymus, duoda tik iš dalies teisingus parodymus ar prisipažįsta tik dėl byloje surinktų įrodymų, toks prisipažinimas nėra savanoriškas. Aplinkybė, ar kaltininkas savanoriškai prisipažino padaręs nusikalstamą veiką, negali būti vertinama formaliai. Kaltininkas gali klysti vertindamas situaciją ar*

⁶⁴ http://www2.lat.lt/lat_web_test/4_tpbuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=32351; prisijungimo laikas 2013-12-23.

⁶⁵ Tas pats nurodoma ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 6 d. kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-130/2007 // http://www2.lat.lt/lat_web_test/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=30876; Kasacinėje nutartyje 2011 m. rugsėjo 20 d. baudžiamojoje byloje Nr. 2K-379/2011; Kasacinėje nutartyje 2011 m. birželio 30 d. baudžiamojoje byloje Nr. 2K-325/2011, Kasacinėje nutartyje 2010 m. spalio 12 d. baudžiamojoje byloje Nr. 2K-444/2010; Kasacinėje nutartyje 2010 m. spalio 28 d. baudžiamojoje byloje Nr. 2K-397/2010 ir t.t. // visos nutartys yra adresu <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html>, įvedus į paieškos langą bylos numerį; prisijungimo laikas 2013-12-23.

⁶⁶ Kasacinėje nutartyje 2006 m. gruodžio 5 d. baudžiamojoje byloje Nr. 2K-606/2006 teismas nurodė, kad BK 38 straipsnio 1 dalyje numatyti pagrindai – prisipažino padaręs nusikalstamą veiką ir savo noru atlygino ar pašalino fiziniam ar juridiniam asmeniui padarytą žalą arba susitarė dėl šios žalos atlyginimo ar pašalinimo – yra atsakomybę lengvinančios aplinkybės.

veikos juridinę kvalifikaciją. Teismas, sprenddamas, ar yra ši sąlyga, turi įvertinti parodymų visumą, nustatyti, ar kaltinamasis ikiteisminio tyrimo metu ir teisme duoda teisingus parodymus apie esmines padarytos veikos aplinkybes ir ar prisipažįsta padaręs veiką ir kaltas dėl padarinių. Taigi tam, kad konstatuoti, jog yra BK 38 straipsnio 1 dalies 1 punkte numatyta aplinkybė, neužtenka, kad kaltinamasis teisiama jame posėdyje formaliai prisipažintų kaltu. <....>. Šiuo atveju V.J. viso ikiteisminio tyrimo metu kategoriškai neigė atlikęs bet kokius neteisėtus veiksmus, taip pat neigė prašęs kitos kaltinamosios B.D. pakeisti jį kaltinančius parodymus. Tik teismo posėdžio metu V.J. pareiškė, kad visiškai prisipažįsta kaltu. <....> Esant šioms aplinkybėms, kai kaltinamasis kategoriškai nepripažino savo kaltės ikiteisminio tyrimo metu, o teisme prisipažino kaltu tik dėl byloje surinktų jo kaltę patvirtinančių įrodymų, pagrįsta pirmosios instancijos teismo išvada, kad V.J. prisipažinimas nebuvo nuoširdus ir savanoriškas, todėl nėra pagrindo taikyti ir BK 38 straipsnio nuostatų⁶⁷. Tačiau kitose teismo dokumentuose nurodoma, kad prisipažinimo momentas nėra svarbus. Baudžiamojoje byloje Nr. 2K-106/2011 teismas konstatavo, kad „**Prisipažinimo padarius baudžiamojo įstatymo numatytą veiką momentas neturi lemiamos reikšmės, jis galimas ir nagrinėjant bylą teisme** (paryškinta autorės), tačiau, vertinant kaltininko parodymus, svarbu nustatyti, ar kaltininko parodymai prisideda prie tinkamo bylos išnagrinėjimo ir teisingo sprendimo priėmimo byloje. Iš bylos duomenų matyti, kad M. Š. davė iš dalies teisingus parodymus apie bylos aplinkybes tik nagrinėjant bylą pirmosios instancijos teisme ir tik po to, kai ikiteisminio tyrimo metu buvo surinkti patikimai jo kaltę nusikaltimų padarymu patvirtinantys įrodymai ir jis turėjo galimybę su jais susipažinti. Dėl to apeliacinės instancijos teismas padarė pagrįstą išvadą, kad jis prisipažino verčiamas byloje surinktų įrodymų. Tai reiškia, kad nėra teisinio pagrindo nustatyti <...>, kad jis prisipažino padaręs baudžiamojo įstatymo numatytą veiką ir nuoširdžiai gailisi“⁶⁸. Taigi lieka neaišku, ar yra svarbu, kad prisipažinimas būtų tiek ikiteisminio tyrimo metu, tiek ir teismo įrodymų tyrimo metu, ar užtenka prisipažinimo teisme.

Taip pat iš šių nutarčių matyti, kad kaltininkas gali klysti dėl juridinės veiksmų kvalifikacijos bei pačios situacijos įvertinimo. Esant tokiai padėčiai, jis gali nurodyti, kad prisipažįsta dalinai. Tačiau, jei jis pripažįsta esmines įvykio aplinkybes, jo sukeltus padarinius, net ir esant daliniam prisipažinimui, teismai vertina, kad toks prisipažinimas yra laikytinas kaip sąlyga, leidžianti taikyti LR BK 38 str. nuostatas. LAT plenarinė sesija kasacinėje nutartyje Nr. 2K-P-464/2005 nurodė, kad „Teismai padarė teisingą išvadą, kad S.L. savanoriškai prisipažino padaręs nusikalstamą veiką. S.L., apklausiamas ikiteisminio tyrimo metu ir teisme, apie padarytos veikos esmines aplinkybes davė vienodus ir teisingus parodymus, tik ikiteisminio tyrimo metu pareiškė, kad dėl pareikšto

⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 16 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-349/2006.

⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 22 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-106/2011.

*įtarimo prisipažįsta iš dalies, o teisme, kad kaltu prisipažįsta.*⁶⁹. Pažymėtina ir tai, kad kartais parodymų kaita yra teismų traktuojama ne kaip prisipažinimo nebuvimas, bet kaip pagrindo manyti, kad asmuo nedarys naujų nusikalstamų veikų, nebuvimas. Baudžiamojoje byloje Nr. 2K-347/2010 teismas konstatavo, kad *„byloje yra duomenų, leidžiančių abejoti tuo, kad nuteistasis nedarys naujų nusikalstamų veikų. Iš bylos medžiagos matyti, kad J. M. buvo nuteistas baudžiamuoju įsakymu, tačiau pateikė teismui prašymą, kuriame nurodė, jog su baudos paskyrimu nesutinka, nes nėra padaręs jam inkriminuotos vagystės, o neteislingus parodymus davė verčiamas policijos pareigūnu. Nagrinėjant bylą teisme, J. M. vėl pakeitė poziciją ir prisipažino padaręs vagystę. Šie svyravimai kelia abejonių dėl to, kad J. M. iš tikrųjų kritiškai vertina savo nusikalstamą veiką ir tvirtai nusistatęs daugiau nebeusikalsti*⁷⁰.

Taigi, apibendrinus susiformavusią Lietuvos teismų praktiką galime konstatuoti, kad prisipažinimą LR BK 38 str. prasme teismai sutapatina su baudžiamąją atsakomybę lengvinančia aplinkybe – prisipažinimu padarius nusikalstamą veiką bei nuoširdžiu gailėjimusi. To pasekoje yra reikalaujama, kad kaltininko prisipažinimas būtų savanoriškas, atitiktų esmines faktines bylos aplinkybes bei sukeltus padarinius, jis būtų konstatuotas tiek ikiteisminio tyrimo metu, tiek ir teismo nagrinėjimo metu ir kaltininko pozicija neturėtų kardinaliai keistis (vienu metu prisipažįsta, kitu metu viską neigia). Jo parodymai gali neatitikti neesminių bylos aplinkybių, jis gali neteislingai įvertinti pačią įvykio situaciją ar nesutikti su veikos teisiniu kvalifikavimu. Tačiau savanoriškumo fakto buvimas yra reikalaujamas visose nutartyse. Kadangi teismai sutapatina šį prisipažinimą su atsakomybę lengvinančia aplinkybe – prisipažinimu padarius nusikalstamą veiką ir nuoširdžiu gailėjimusi, manome, kad atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės pagal LR BK 38 str., yra būtinas ir nuoširdus gailėjimasis, kuris kartu su prisipažinimu rodo asmens savikritišką požiūrį į jo padarytą nusikalstamą veiką. Šis teiginys būtų logiškas dar ir dėl tos priežasties, kad atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą (savo teisine prigimtimi yra panaši atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis) neužtenka tik prisipažinimo, jis būtinas kartu su nuoširdžiu gailėjimusi. Todėl manome, kad tai turėtų atsispindėti baudžiamajame įstatyme, papildant LR BK 38 str. 1 d. 1 p. - „jis savanoriškai prisipažino padaręs nusikalstamą veiką ir nuoširdžiai gailisi ir“.

⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2005 m. lapkričio 14 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-P-464/2005 // Teismų praktika Nr. 24. Vilnius: 2006. P.128.

⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. birželio 29 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-347/2010.

2.3. Savanoriškas žalos atlyginimas, pašalinimas ar savanoriškas susitarimas dėl žalos atlyginimo ar pašalinimo

Vienas iš pagrindų atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius yra savanoriškas žalos atlyginimas, pašalinimas ar savanoriškas susitarimas dėl žalos atlyginimo ar pašalinimo. Šis pagrindas yra taip pat priklausantis nuo kaltininko valios. Pagal LR BK 38 str. 1 d. 2 p. šios straipsnio nuostatos gali būti taikomos tuomet, kai kaltininkas savo noru atlygino ar pašalino fiziniam ar juridiniam asmeniui padarytą žalą arba susitarė dėl šios žalos atlyginimo ar pašalinimo. Konstitucijoje įtvirtinta, kad asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas (30 straipsnio 2 dalis). Aiškindamas šią konstitucinę nuostatą Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje yra konstatavęs, kad „valstybė yra konstituciškai įpareigota teisinėmis, materialinėmis, organizacinėmis priemonėmis užtikrinti žmogaus teisių ir laisvių gynimą nuo neteisėto kėsimosi ir ribojimo, nustatyti pakankamas žmogaus teisių ir laisvių apsaugos ir gynimo priemones“⁷¹, o „būtinumas atlyginti asmeniui padarytą materialinę ir moralinę žalą yra konstitucinis principas“⁷². Šias konstitucines nuostatas detalizuoja bei jų įgyvendinimo būdus nustato baudžiamojo proceso įstatymas, kiti teisės aktai. Pagal Baudžiamojo proceso kodeksą kiekvienas asmuo, pripažintas nukentėjusiuoju, turi teisę reikalauti, kad būtų nustatytas ir teisingai nubaustas nusikalstamą veiką padaręs asmuo, taip pat gauti dėl nusikalstamos veikos padarytos žalos atlyginimą (LR BPK 44 straipsnio 10 dalis). Todėl tinkamas ir išsamus nusikalstamos veikos padarytos žalos nustatymas bei apibrėžimas yra labai svarbus užtikrinant baudžiamojo proceso dalyvių teises (ne tik nukentėjusiojo, bet ir kaltininko). Pažymėtina ir tai, kad nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimas yra labai platus klausimas, kuris galėtų sudaryti baigiamojo darbo dalyką. Mes pasistengsime aptarti pačius svarbiausius ir esminius šio baudžiamojo proceso instituto aspektus ir tik tiek, kiek jie susiję su atleidimu nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius. Pirmia, mes panagrinėsime teorinius šio pagrindo aspektus bei pabandysime apibrėžti, kas tai yra nusikalstama veika padaryta žala.

⁷¹ Lietuvos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio 1 dalies ir 4 straipsnio 1 dalies 1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2000/n000630.htm>; prisijungimo laikas 2014-01-04. Lietuvos Konstitucinio Teismo 2004-12-29 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001-06-26 redakcija), 4 straipsnio (2001-06-26, 2003-04-03 redakcijos), 6 straipsnio (2001-06-26 redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001-06-26 redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // <http://www.lrkt.lt/Dokumentai2004.html>; prisijungimo laikas 2014-01-04.

⁷² Lietuvos Konstitucinio Teismo 2006-08-19 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001-03-13 redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001-03-13 redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2006/n060819.htm>; prisijungimo laikas 2014-01-04.

LR BK nusikalstama veika padarytos žalos sąvokos neapibrėžia. Užuominų apie nusikalstama veika padarytą žalą galime rasti procesiniuose įstatymuose. LR BPK 109 str. nurodoma, kad „asmuo, dėl nusikalstamos veikos patyręs turtinės ar neturtinės žalos, turi teisę baudžiamajame procese pareikšti įtariamajam ar kaltinamajam arba už įtariamojo ar kaltinamojo veikas materialiai atsakingiems asmenims civilinį ieškinį. Teismas jį nagrinėja kartu su baudžiamąja byla“. Taigi, baudžiamojo proceso įstatymas pateikia tik nusikalstama veika padarytos žalos rūšis – turtinę ir neturtinę. Tačiau žalos sąvokos jame taip pat nėra. Pačią žalos sąvoką atskleidžia Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso (toliau tekste LR CK) nuostatos. Šio kodekso 6.249 str. 1 d. nurodoma, kad „žala yra asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), taip pat negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų. Piniginė žalos išraiška yra nuostoliai“. LR CK 6.250 str. 1 d., nurodoma, kad „neturtinė žala yra asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kita, teismo įvertinti pinigais“. Pagal baudžiamojo proceso teisės teoriją „nusikalstama veika padarytos turtinės žalos sąvoka apima: a) nusikalstama veika padarytą tiesioginę turtinę žalą (vagyste ar plėšimu pagrobti daiktai, sunaikintas ar sugadintas turtas ir pan.); b) materialinius nuostolius, kuriuos patyrė nukentėjęs dėl padarytos nusikalstamos veikos (pvz., jei sužalotas susargdintas žmogus negavo pajamų, kurias būtų gavęs, jei nebūtų padaryta nusikalstama veika); c) išlaidas, kurios patirtos pašalinant nusikalstamos veikos padarinius (gydymo, laidojimo išlaidos ir pan.)“⁷³. Iš šių teiginių matyti, kad nusikalstama veika padaryta žala yra ne tik tiesiogiai patirta žala, bet ir su jos pašalinimu susiję išlaidos bei nuostoliai, taip pat ir materialiai įvertinti išgyvenimai, skausmas, netektys bei praradimai ir pan.

Kaip matyti iš LR BK 38 str. teksto, įstatymas šiuo atveju nediferencijuoja, kokia žala – turtinė ar neturtinė, turi būti atlyginta, pašalinta ar susitarta dėl šios žalos atlyginimo. Tai reiškia, kad norint atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės turi būti atlyginta, pašalinta tiek turtinė, tiek ir neturtinė žala. Priešingu atveju taikyti LR BK 38 str. nuostatų nėra pagrindo. Įstatyme naudojama sąvoka, kad kaltininkas privalo atlyginti žalą „fiziniam ar juridiniam asmeniui“. Gali kilti klausimas, o kaip daroma tais atvejais, kai žalą patyrė valstybė ar jos institucijos. Pagal LR CK 2.35 str. 1 ir 2 d. Valstybė ir savivaldybės yra juridiniai asmenys. Valstybės ir savivaldybių institucijos, kurių buvimą numato Konstitucija, yra juridiniai asmenys įstatymų nustatytais atvejais. Tai reiškia, kad nusikalstama veika turi būti atlyginta tiek privatiems asmenims (fiziniams asmenims bei privatiems juridiniams asmenims), tiek ir valstybei ar jos institucijoms.

⁷³ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras I-IV dalys (1-220 straipsniai). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 276; Goda, G. Kazlauskas, M. Kuconis, P. Baudžiamojo proceso teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. P. 136.

Praktikoje pasitaiko labai įvairių situacijų, kai nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimas tampa labai komplikuoatas. Visų pirma, tai priklauso nuo to, kokią žalą mes galime laikyti kaip žalą, kuri yra padaryta nusikalstama veika. Pažymėtina, kad LR BK 38 str. 1 d. 2 p. nėra numatyta, kad turi būti atlyginta būtent nusikalstama veika padaryta žala. Įstatymas naudoja formuluotę „padarytą žalą“. Tačiau jau vien ta aplinkybė, kad kalbama apie padarytą žalą atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, suponuoja, kad čia turima galvoje būtent nusikalstama veika padarytą žalą, t.y. žalą, kurią apibrėžėme anksčiau, atsiradusią dėl nusikalstamos veikos padarymo. Nusikalstama veika gali būti padaroma įvairių žalų. Problemų nekyla tada, kai yra padaroma viena veika, kuri sukelia paprastus padarinius – turto netekimą, sužalojimą, ir ji yra padaroma vienam asmeniui, pvz. yra pagrobiamas dviratis. Esant sudėtiniais žalos atvejams, kada yra padaroma keletą žalų, situacija yra daug sudėtingesnė. Praktikoje pasitaiko atveju, kai viena veika padaroma žala keliems asmenims. Tokiu atveju, kad taikyti LR BK 38 str. nuostatas, turi būti atlyginama padaryta žala visiems nukentėjusiems asmenims. Tačiau kaip elgtis tokiu atveju, kai vieniems asmenims padaryta žala yra nusikalstami padariniai, o kitų atveju – ne. Pavyzdžiui, iš asmens viešoje vietoje pagrobama rankinė, kurioje yra dar dviejų asmenų pinigai. Dviem iš trijų nukentėjusiųjų asmenų yra padaryta žala viršijanti 3 MGL (t.y. nusikalstami padariniai numatyti LR BK 178 str. 1 d.), o trečio asmens pagrobiami tik 100 Lt. Kitas pavyzdys, eismo įvykio metu, kada vairuotojas yra blaivus, jis padaro dviems asmenims nesunkius sveikatos sutrikdymus (nusikalstami padariniai numatyti LR BK 281 str. 1 d.), o vienam asmeniui padarytas nežymus sveikatos sutrikimas, kuris nėra šio nusikaltimo padarinys ir atskirai vertinant užtrauktų tik administracinę atsakomybę. Ar tokiu atveju kaltininkas privalo atlyginti tik padarytą žalą, kuri yra traktuojama kaip nusikalstami padariniai, t.y. dviejų nukentėjusiųjų atžvilgiu, ar jis privalo atlyginti visą žalą visiems asmenims? Įstatymas į šį klausimą neatsako. Tačiau Lietuvos teismų praktika šiuo atveju yra vienareikšmė. Baudžiamojoje byloje Nr. 2K-378/2011 LAT konstatavo, kad *„sprendžiant asmens baudžiamosios atsakomybės klausimą, padarytos nusikalstamos veikos padariniai negali būti dalijami, t. y. negalima dėl vienu nusikalstamos veikos padarinių asmenį atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės, o dėl kitų tos pačios veikos padarinių nuteisti ar nepriimti jokio sprendimo. Taigi BK 38 straipsnio 1 dalies 2, 3 punktų prasme kaltininkas turi atlyginti ar pašalinti visą savo nusikalstama veika padarytą žalą (arba susitarti dėl jos atlyginimo ar pašalinimo) bei susitaikyti su visais dėl jo veikos nukentėjusiais asmenimis“*⁷⁴. Tokios pačios praktikos LAT laikosi ir kitose nutartyse.⁷⁵ Manome, kad ši nuostata yra teisinga, kadangi LR BK 38 str. 1 d. 2 p. nenurodyta, kad turi būti atlyginta padaryta žala, kuri yra tiesioginis nusikalstamos veikos padarinys, t.y. kad žala turi

⁷⁴ Kasacinė nutartis 2011 m. liepos 5 d. baudžiamojoje byloje Nr. 2K-378/2011// <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html>; prisijungimo laikas 2013-12-15.

⁷⁵ Kasacinė nutartis 2008 m. kovo 7 d. baudžiamojoje byloje Nr. 2K-155/2008// http://www2.lat.lt/lat_web_test/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=32709; prisijungimo laikas 2013-12-15.

būti atlyginta tik tiems nukentėjusiems asmenims, kuriuos apima nusikalstami padariniai. Esant priešingam atvejui, netektų prasmės ši atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės normos esmė. Jos esmė ta, kad kaltininkui yra suteikiama galimybė būti atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės tik tuo atveju, jei jis pašalina visus jo padarytos nusikalstamos veikos padarinius, nepriklausomai nuo jų įtakos nusikalstamų veikų kvalifikacijai ir pan. Nesant kaltininko pastangų bei noro pašalinti visus jo nusikalstamos veikos padarinius, atlyginti nukentėjusių asmenų nuostolius bei patirtas išlaidas, nėra jokių prielaidų taikyti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutą, o būtina baudžiamojo poveikio tikslų siekti paskiriant bausmę ir kaltininkui taikyti su ja susijusias visas teises pasekmes.

Taip pat praktikoje gana dažnai pasitaiko atveju, kai nusikalstama veika yra padaroma ne tik tiesiogiai nuo jos nukentėjusiems asmenims, bet ir juridiniams asmenims, kurie nukentėjusiam asmeniui pirmieji atlygina šią žalą sutartiniais pagrindais. Pavyzdžiui, po autoįvykio ar nelaimingo atsitikimo darbe asmuo gydomsi. Jo gydymą apmoka Valstybinė ligonių kasa (toliau tekste – VLK). Gydymo metu jis turi nedarbingumo pažymėjimą, jam ligos pašalpą moka Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba. Jo automobilį remontuoja ar jo sugadinimo žalą atlygina draudimo kompanijos. Visos šios institucijos patiria išlaidas, kurios yra susijusios su kaltininko padaryta nusikalstama veika. Ar kaltininkas privalo atlyginti nusikalstama veika padaryta žalą ir šioms institucijoms?

Kad atsakyti į šį klausimą būtina išsiaiškinti, ar šios institucijų patirtos išlaidos yra priskiriamos prie žalos, padarytos nusikalstama veika. Lietuvos teismų praktika yra tos nuomonės, kad visoms šioms institucijoms nusikalstama veika padaryta žala privalo būti atlyginta. LAT 2008 m. liepos 3 d. „Teisės normų, reguliuojančių nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimą, taikymo baudžiamosiose bylose, apžvalgoje“⁷⁶ nurodė, kad jeigu apdraustas privalomuoju sveikatos draudimu asmuo dėl nusikalstamos veikos buvo sužalotas ir sveikatos priežiūros įstaigoje gydomas nemokamai, sveikatos priežiūros išlaidos (medicinos pagalba, išlaidos medikamentams ir kt.) apmokamos iš Privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto lėšų⁷⁷. Šio biudžeto pajamas, be kitų įplaukų, sudaro ir iš fizinių bei juridinių asmenų išieškotos lėšos už žalą, padarytą apdraustojo sveikatai (LR sveikatos draudimo įstatymo 15 straipsnio 1 dalies 8 punktas). Privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto valdytojas, taip pat sveikatos priežiūros paslaugų kontrolę vykdančias asmuo yra VLK su teritorinėmis ligonių kasomis (Sveikatos draudimo įstatymo 30 straipsnio 1 dalies 1 punktas, 31 straipsnio 1 dalies 1 punktas). Todėl institucijų, vykdančių privalomąjį sveikatos draudimą, turėtas apdrausto asmens sveikatos priežiūros paslaugų išlaidas, jei draudiminis

⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. liepos 3 d. „Teisės normų, reguliuojančių nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimą, taikymo baudžiamosiose bylose apžvalga“ // http://www2.lat.lt/lat_web_test/4_tpbiuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=34068; prisijungimo laikas 2013-11-12.

⁷⁷ Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatymas // *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 55-1287.

įvykis pagal Sveikatos draudimo įstatymo 5 straipsnį įvyko dėl juridinių ar fizinių asmenų neteisėtos veikos, turi teisę išieškoti Valstybinę ligonių kasa ar teritorinės ligonių kasos, kaip socialinį draudimą – privalomąjį sveikatos draudimą – vykdančios institucijos (Lietuvos Respublikos socialinio draudimo įstatymo⁷⁸ 3, 24, 34 straipsniai, Sveikatos draudimo įstatymo 4, 29–34 straipsniai) pagal savo kompetenciją CK 6.290 straipsnio nustatyta tvarka. Jeigu žala asmeniui buvo padaryta eismo įvykio metu transporto priemonės valdytojo, apdraudusio savo civilinę atsakomybę privalomuoju civilinės atsakomybės draudimu, tai pagal Transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo⁷⁹ 19 straipsnio 10 punktą, nustatantį, kad draudimo išmokas išmokėjęsios socialinio draudimo įstaigos įgyja regresą teisę į atsakingą draudiką arba, jei tokio nėra, į žalą padariusį asmenį, sveikatos priežiūros paslaugų išlaidas atlygina žalą padariusio asmens draudikas, neviršydamas draudimo sumos, ir (arba) žalą padaręs asmuo, jei draudimo sumos neužtenka sveikatos priežiūros išlaidoms padengti. Tos pačios apžvalgos 5 p. numato, kad „*dėl nusikalstamos veikos sužaloto asmens sveikatos priežiūros išlaidos, apmokėtos iš Privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto lėšų, išieškomos Valstybinei ligonių kasai, nepriklausomai nuo žalą padariusio asmens kaltės formos*“. Iš to seka, kad šioms valstybinėms institucijoms padarytą žalą privalo atlyginti kaltininkas, nes pagal teismų praktiką šie VLK civiliniai ieškiniai visuomet yra priteisiami. Tokiu atveju VLK patirta žala už asmenų gydymą yra pripažįstama kaip nusikaltimu padaryta žala.

Tas pats pasakytina ir dėl ligos pašalpų mokėjimo asmeniui, nukentėjusiam nuo nusikalstamos veikos. Tokias išmokas moka Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba (toliau tekste – VSDFV). Pagal Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 18 straipsnį juridiniai arba fiziniai asmenys, dėl kurių kaltės Valstybinio socialinio draudimo fondo administravimo įstaigos neteisėtai išmokėjo apdraustiems asmenims tam tikras išmokas arba kurių neteisėtais (kaltais) veiksmais buvo padaryta kitokios turtinės žalos fondui, privalo tą žalą atlyginti įstatymų nustatyta tvarka. Civilinio kodekso 6.290 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad draudimo išmokas išmokėjęsios socialinio draudimo įstaigos įgyja regresą teisę į žalą padariusį asmenį, išskyrus atvejus, kai draudimo įmokas už nukentėjusį asmenį mokėjo žalą padaręs asmuo. Dėl šios priežasties VSDFV patirta žala už asmenų gydymą turi būti pripažįstama kaip nusikalstama veika padaryta žala. Susipažinus su LAT praktika, nebuvo susidurta su atveju, kai buvo nagrinėjamas žalos, padarytos VSDFV, atvejais. Tačiau mūsų nuomone, ši žala yra adekvati žalai, kuri yra padaroma VLK, nes ji yra pagrįsta tais pačiais įstatymų pagrindais. Todėl abejoms šioms institucijoms padarytos žalos turi būti pripažįstamos kaip padarytos nusikalstamos veikos pasekoje.

⁷⁸ Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas // *Valstybės žinios*. 1991, Nr. 17-447.

⁷⁹ Lietuvos Transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymas // *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 56-1977.

Todėl yra gana keista pozicija, išreikšta LR Generalinio prokuroro aiškinamajame rašte⁸⁰. Šiame rašte teigiama, kad „Prokurorai turėtų siekti, kad dar ikiteisminio tyrimo metu būtų įgyvendinamas žalos atlyginimas ir Fondui bei teritorinėms ligonių kasoms, **tačiau susiformavusi teismų praktika rodo, kad žalos neatlyginimas Fondui ir ligonių kasoms neužkerta kelio nutraukti ikiteisminį tyrimą BPK 212 straipsnio 1 dalies 5 punkto pagrindu (pabraukta autorės)**“. Susipažinus su LAT nutartimis, buvo rasta keletas nutarčių, kuriose nurodoma, kad galima taikyti LR BK 38 str. nuostatas net ir esant šių institucijų civiliniams ieškiniams. Štai baudžiamojoje byloje Nr. 2K-128/2008 LAT nurodė, kad „BK 38 straipsnio 1 dalyje nurodytos sąlygos visų pirma yra susijusios su nukentėjusiu asmeniu. Nukentėjęs asmuo šioje byloje yra N. B. Todėl apeliacinės instancijos teismas nepagrįstai nurodė, kad BK 38 straipsnyje nurodytų sąlygų visumos šioje byloje nėra dėl Vilniaus teritorinės ligonių kasos patirtų 3533 Lt išlaidų neatlyginimo“⁸¹. Tokia praktikos pozicija nėra teisinga. Mūsų nuomone, turi būti taikomi vienodi kriterijai sprendžiant dėl žalos pripažinimo. Pirma, LR BK 38 str. nenumato, kad turi būti atlyginama tik tiesiogiai nukentėjusiajam asmeniui padaryta žala. Taip pat įstatymas nedetalizuoja, kuri žala turi būti atlyginta, tiesioginė ar netiesioginė, tiesioginė žala ar patirti nuostoliai ir t.t. Jame yra panaudota sąvoka „padaryta žala“, kuri turi apimti bet kokią nusikalstama veika padarytą žalą, nepriklausomai nuo jos pobūdžio ar žalą patyrusio asmens. Antra, tiek VLK, tiek VSDFV administruoja valstybinio draudimo skirtingas rūšis. Tą patvirtina ir aukščiau paminėtas LR Generalinio prokuroro aiškinamasis raštas. Todėl šioms institucijoms padarytos žalos turi būti vertinamos taip pat adekvačiai. Jos abi turėtų būti pripažįstamos kaip žalos, susijusios su nusikalstamos veikos padarymu. Todėl norint taikyti LR BK 38 str. nuostatas, tokios žalos turi būti savanoriškai atlygintos. Tas pats pasakytina ir apie žalą, kurią patiria draudimo bendrovės, kurios buvo sutartiniuose santykiuose su nukentėjusiais asmenimis – privatus sveikatos draudimas, gyvybės draudimas, būsto draudimas, automobilių Kasko draudimas ir t.t. Šios draudimo bendrovės patiria žalą, nes sutarčių pagrindu atlygina nukentėjusio asmens patirtus nuostolius draudimo sutarties ribose. Mūsų nuomone, norint taikyti LR BK 38 str. nuostatas, tokia žala turi būti savanoriškai atlyginta.

Tačiau kyla klausimas, ar apie visas šias žalas kaltininkas turi ir gali žinoti. Neretai tokios žalos tampa žinomomis tik po to, kai jos būna išmokėtos, o tai gali užtrukti pakankamai ilgą laiko tarpą. Ir kaip kaltininkas, norėdamas taikytis, gali sužinoti visas šias aplinkybes – ar nukentėjęs buvo draustas, kurioje draudimo kompanijoje, kokią žalą patyrė draudimo kompanijos ir pan. Fiziniam

⁸⁰ LR Generalinio prokuroro „Aiškinamasis raštas dėl valstybinio socialinio draudimo fondui ir valstybinio sveikatos draudimo fondui nusikalstamomis veikomis padarytos žalos atlyginimo“ 2011 m. gegužės 13 d. Nr. 17.2-9642 // <http://www.prokuraturos.lt/Teisin%C4%97informacija/Ai%C5%A1kinamiejira%C5%A1tai/tabid/477/Default.aspx> paspaudus nuorodą ant pavadinimo; prisijungimo laikas 2013-12-25.

⁸¹ Kasacinė nutartis 2008 m. vasario 26 d. baudžiamojoje byloje Nr. 2K-128/2008// http://www2.lat.lt/lat_web_test/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=32573; prisijungimo laikas 2013-12-15.

asmeniui sužinoti atsakymus į šiuos klausimus praktiškai yra neįmanoma. Galima teigti, kad kaltininkas privalo atlyginti tik tą žalą, kuri yra oficialiai žinoma baudžiamojoje byloje, t.y. kai ikiteisminio tyrimo ar teismo nagrinėjimo metu yra pareikšti civiliniai ieškiniai. Tačiau LR BK 38 str. nereikalauja, kad būtų atlyginti tik byloje pareikšti civiliniai ieškiniai. Be to, įstatymas nereikalauja, kad atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės pirma turi būti byloje pareikšti civiliniai ieškiniai, o tik po to juos atlyginus, galima konstatuoti, kad yra atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindas, numatytas LR BK 38 str. 1 d. 2 p. Įstatymas reikalauja, kad būtų atlyginta ar pašalinta visa padaryta žala. Be to, praktikoje yra susiduriama su situacijomis, kai nukentėjusiam asmeniui visa žala yra atlyginama dar prieš pareiškiant civilinius ieškinius. Tokiais atvejais yra gaunami nukentėjusių asmenų pareiškimai, kad žala jiems atlyginta ir jie pretenzijų neturi bei civilinio ieškinio nereikia. Todėl nėra būtina, kad byloje būtų pareikšti civiliniai ieškiniai. Tačiau tai galioja tik fizinių asmenų, tiesiogiai nukentėjusių nuo nusikalstamos veikos, atžvilgiu. Jei yra padaroma žala fiziniams asmenims, netiesiogiai nukentėjusiems nuo nusikalstamos veikos (nukentėjusių asmenų giminaičiams, patyrusiems gydymo išlaidas, neturtinę žalą), juridiniams asmenims sutarčių pagrindu (draudimo bendrovėms) ar pagal įstatymą (VLK ar VSDFV), baudžiamojoje byloje turėtų būti šių asmenų civiliniai ieškiniai. Tik esant tokiems ieškiniams kaltininkas gali žinoti kam konkrečiai ir kokią žalą jis padarė. To nežinant, jis realiai negali tokios žalos atlyginti. Baudžiamojoje byloje esant tokiems civiliniams ieškiniams, norint taikyti LR BK 38 str. nuostatas, turi būti šių civilinių ieškovų raštiški pranešimai, kad ši žala jiems atlyginta, ar susitarta dėl šios žalos atlyginimo. Taip pat turi būti tokių susitarimo nutarčių nuorašai. Tik esant šioms dokumentams galima konstatuoti, kad yra pilnai (visiems nukentėjusiems asmenims) atlyginta nusikaltimu padaryta žala. Tačiau nutraukus baudžiamąją bylą pagal LR BK 38 str. asmenims, patyrusiems žalą, neužkertamas kelias reikšti civilinius ieškinius civilinio proceso tvarka.

Praktikoje galima tokia situacija, kad sprendžiant klausimą dėl žalos atlyginimo, nukentėjęs asmuo gali nepagrįstai didinti savo patirtą žalą, taip siekdamas pasipelninti. Tokia situacija nėra teisinga kaltininko atžvilgiu, tačiau įstatymas jokių išimčių nenumato. Jei kaltininkas nesutinka su jo padarytos žalos dydžiu, tą jis gali padaryti tik teismo nagrinėjimo metu, įrodinėdamas nepagrįstai didelį padarytos žalos dydį. Tačiau tai užkerta kelią taikyti LR BK 38 str. nuostatas, nes įstatymas neleidžia to daryti, esant neatlygintai nusikalstama veika padarytai žalai. Šiuo atveju kaltininkas turi stengtis abipusiu susitarimu rasti bendrą sprendimą su nukentėjusiuoju, kad šis nurodytą realiai patirtą žalą, kurią kaltininkas gali atlyginti. Tačiau baudžiamosios teisės teorijoje randame kitų nuomonių. Pvz. A. Baranskaitė nurodo, kad „ikiteisminio tyrimo teisėjas, teisėjas ar teismas turėtų kiekvienu atveju vertinti, ar nukentėjusiojo reikalaujamos atlyginti žalos dydis atitinka realiai patirtą

žalą⁸². Tačiau toks požiūris neatitinka baudžiamojo įstatymo nuostatų. Pirma, ikiteisminio tyrimo teisėjas visą tyrimo medžiagą gauna tik procesinio sprendimo tvirtinimui. Joje žala jau būna atlyginta. Todėl jis neturi reikalo spręsti ar žala yra reali, ar ne. Antra, net ir nusprendęs, kad nukentėjusiojo patirta žala yra mažesnė negu jam atlyginta, jis neturi procesinio pagrindo neatleisti asmens nuo baudžiamosios atsakomybės, kadangi yra visi LR BK 38 str. numatyti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindai. Net ir jeigu atlyginta žala yra galimai per didelė, ji vis tiek laikoma atlyginta ir laikoma, kad yra pagrindas, numatytas LR BK 38 str. 1 d. 2 p. Situacija truputį keičiasi, jei atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės taiko teismas teismo nagrinėjimo metu. Čia teismas pats tiria įrodymus, tame tarpe ir liečiančius nusikalstama veika padarytos žalos dydį. Tačiau jei jis gauna pareiškimą, kad ši žala atlyginta, jis negali be pagrindo, tik esant tai aplinkybei, kad kaltininkas atlygino aiškiai per didelę žalą, sunkinti kaltininko padėtį, neatleisdamas jo nuo baudžiamosios atsakomybės. Būtent tokiu savo poelgiu – žalos, kuri yra per didelė lyginant su nusikalstama veika padaryta žala, atlyginimas rodo kaltininko norą kuo greičiau pašalinti visus jo padarytos nusikalstamos veikos padarinius. Tai rodo jo, kaip asmens, teigiamą pobūdį bei savo nusikalstamos veikos kritišką įvertinimą. Dėl šios priežasties kaltininkas nusipelno, kad jam būtų taikytas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutas. Kita vertus, esant pilnai atlygintam civiliniam ieškiniui jis yra nesprenžiamas, kadangi jo baudžiamojoje byloje atsisakoma arba jis atsiimamas. Todėl teismui nelieka pareigos spręsti dėl jo dydžio.

Teismų praktika taip pat šios situacijos nedetalizuoja. Teismams yra svarbu, kad būtų atlyginta, pašalinta padaryta žala ar susitarta dėl žalos atlyginimo ar pašalinimo. Nesant šių aplinkybių teismas LR BK 38 str. nuostatų netaiko. Priešingai, esant atlygintai žalai bei esant kitiems pagrindams, teismas daugumoje atvejų taiko šią atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšį, nedetalizuodami ar nukentėjusio asmens patirta žala yra reali, per didelė ar per maža. Mūsų nuomone, tai teisinga pozicija, kadangi būtent tokios praktikos reikalauja LR BK 38 str. 1 d. 2 p. numatytas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindas.

Tačiau iškyla kitas klausimas, ar atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės LR BK 38 str. pagrindu gali būti sprendžiamas civilinių ieškinių klausimas. LR BPK 115 straipsnyje nenumatyta, kaip turėtų būti sprendžiamas civilinio ieškinio klausimas priimant nuosprendį atleisti kaltinamąjį nuo baudžiamosios atsakomybės. Teismų praktikoje mes galime aptikti tokių situacijų, kai asmuo, padaręs LR BK 281 straipsnio 2 dalyje numatytą nusikalstamą veiką, nuosprendžiu atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 38 straipsnį ir iš jo Valstybinei ligonių kasai priteista turtinės žalos atlyginimo⁸³. LAT 2008-07-03 „Teisės normų, reguliuojančių nusikalstama

⁸² Baranskaitė, A. Taikos sutartis baudžiamojoje teisėje. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. P. 116.

⁸³ Nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-82-649/06 // žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. liepos 3 d. „Teisės normų, reguliuojančių nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimą, taikymo baudžiamosiose bylose

veika padarytos žalos atlyginimą, taikymo baudžiamosiose bylose apžvalgos“ 12.2 p. nurodo, kad „Nuosprendžiu atleidęs kaltinamąjį nuo baudžiamosios atsakomybės (BK 36–40, kt. straipsniai), teismas, jeigu žala neatlyginta, civilinio ieškinio klausimus išsprendžia iš esmės, t.y. pareikštą civilinį ieškinį visiškai ar iš dalies patenkina arba jį atmeta“⁸⁴. Tokia pozicija grindžiama tuo, kad nuosprendis atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės ir nutraukti bylą (LR BPK 29 straipsnis, 254 straipsnio 5 dalis, 303 straipsnio 4 dalis) yra išskirtinės svarbos procesinis dokumentas baudžiamajame procese, kuris priimamas iš esmės išnagrinėjus baudžiamąją bylą. LR BPK 307 straipsnio 5 ir 6 dalys įpareigoja teismą šiame procesiniame dokumente priimti sprendimą dėl baudžiamojo poveikio priemonės ar auklėjamojo poveikio priemonės skyrimo ir nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimo. Vadinasi, nuosprendžiu atleidus asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, nustatomos visos deliktinės civilinės atsakomybės sąlygos, iš esmės išsprendžiami žalos atlyginimo klausimai, sukonkretinant žalos atlyginimo dydį pinigine išraiška. Neišsprendus šių klausimų būtų neįmanomas nuosprendžio dalies, įpareigojančios atlyginti turtinę žalą, įvykdymas. Tačiau šiuo klausimu LAT formuojama praktika nėra nuosekli. Pvz. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2003-06-20 nutarimo Nr. 40 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą“ 4.5 p., nurodoma, kad „<...>. Nutraukiant baudžiamąją bylą, sprendimas kaltinamąjį pripažinti kaltu nepriimamas. Kai teismas nutraukia bylą, civilinis ieškinys paliekamas nenagrinėtas“⁸⁵. Taigi lieka neaišku, ar taikant LR BK 38 str. nuostatas būtina nagrinėti civilinius ieškinius ar reikia palikti juos nenagrinėtus. Mūsų nuomone, jei kalbėsime būtent apie LR BK 38 str. taikymą, tokius civilinius ieškinius priteisti ne tik galima, bet tam tikrais atvejais yra būtina. Ši situacija iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti paradoksali. Norint atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės būtina, kad jis atlygintų, pašalintų visą padarytą žalą ar susitartų dėl šios žalos atlyginimo. Tokiu būdu baudžiamojoje byloje neturėtų likti civilinių ieškinių. Tačiau ši situacija yra taikoma tuomet, kai asmuo susitaria dėl žalos atlyginimo. Tokiu būdu jis civilinio ieškinio nepadengia, o susitaria dėl jo atlyginimo ateityje. Esant tokiai situacijai, nukentėjusiojo asmens civilinis ieškinys yra tenkinamas kartu su susitarimu atlyginti žalą. Pvz. Kauno apygardos teismo 2007-03-30 nuosprendžiu A. K. pagal LR BK 137 str. 3 d., LR BK 38 str. pagrindu atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir

apžvalga“ // http://www2.lat.lt/lat_web_test/4_tpbiuleteniai/senos/nutartis.aspx?id=34068; prisijungimo laikas 2013-11-12.

⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. liepos 3 d. „Teisės normų, reguliuojančių nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimą, taikymo baudžiamosiose bylose apžvalga“ // http://www2.lat.lt/lat_web_test/4_tpbiuleteniai/senos/nutartis.aspx?id=34068; prisijungimo laikas 2013-11-12.

⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2003 m. birželio 20 d. nutarimas Nr. 40 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą“ // http://www2.lat.lt/lat_web_test/4_tpbiuleteniai/senos/nutartis.aspx?id=26404; prisijungimo laikas 2013-11-12.

nukentėjusiajam asmeniui susitaikius ir baudžiamoji byla nutraukta. Iš A. K. priteista VLK 7822,30 Lt gydymo išlaidų, jas atlyginant dalimis pagal sudarytą sutartį⁸⁶.

Nagrinėjant šį pagrindą gali kilti klausimas, kas gali atlyginti šią žalą. Ar ją privalo atlyginti tik pats kaltinamasis, ar ją gali atlyginti bet kokie asmenys. Įstatymas nereikalauja, kad šią žalą atlygintų tik kaltininkas. Tai reiškia, kad žalą gali atlyginti tiek pats kaltininkas, tiek ir kiti asmenys – šeimos nariai, draugai, draudimo bendrovės ir pan. Tokios pačios nuomonės yra ir teismų praktika⁸⁷. Todėl žalą atlyginti gali bet kas. Svarbu tik faktas, kad ši žala yra atlyginta. Todėl kartais yra nesuprantama kai kurių autorių nuomonė, kad yra būtina nustatinėti, iš kokių šaltinių yra gauti pinigai, kuriais buvo atlyginama žala. Pvz. A. Baranskaitė nurodo, kad „baudžiamosiose bylose neturėtų būti situacijų, kai nenustatoma ar net nesiaiškinama, kokiomis lėšomis buvo atlyginta nukentėjusiajam. Kartu pažymėtina, jog sutinkant su praktikoje įsitvirtinusia pozicija, kad taikant LR BK 38 straipsnį svarbiausia pasiekti nukentėjusiojo patirtos žalos kompensaciją ir todėl būtų neracionalu reikalauti, kad žalą atlygintų pats kaltininkas ir tik savo lėšomis, kartu akcentuotina, kad visais žalos kompensavimo atvejais turi būti nustatytas šiam kompensavimui panaudotų lėšų ir jų šaltinių teisėtumas (legitimumas)“⁸⁸. Šiuo atveju yra nepagrįstai išplečiamos LR BK 38 str. taikymo ribos. Imkime situaciją, kas atsitiktų tuomet, jei paaiškėtų, kad nukentėjusiajam žala buvo padengta iš pinigų, kurių, tarkime, kilmės paaiškinti nėra galimybių. Ar šie pinigai būtų priverstinai konfiskuojami iš nukentėjusiojo? Manome, kad ne. Be to, ar būtina kiekvienu susitaikymo atveju aiškintis pinigų, kuriais kompensuojama žala nukentėjusiajam, kilmę, kai ši kilmė neturės jokios įtakos pripažinimui, kad nukentėjusiam asmeniui žala atlyginta. Manome, kad tokia šių pinigų kilmės paieška tik ženkliai padidintų baudžiamąjį proceso terminus bei išlaidas, o jokios realios naudos neduotų. Tai prieštarautų baudžiamąjį proceso ekonomiškumo bei greitumo principui. Be to, pinigų kilmės aiškinimasis yra jau visiškai kitų ikiteisminių tyrimų dalykas. Vadovaujantis šia logika, atliekant ikiteisminius tyrimus reikėtų aiškintis, iš kokių pinigų kaltininkas samdosi advokatą, apmoka už komunalines paslaugas ir pan. Tai iš esmės nėra baudžiamąjį proceso uždavinys. Todėl manome, kad nukentėjusiam asmeniui atiduodamų pinigų žalai atlyginti kilmė neturėtų daryti įtakos sprendžiant ar asmuo žalą atlygino savo noru.

Praktikoje taip pat susiduriama su situacijomis, kai atlyginti padaryta žalą privalo ne tik pats kaltininkas, bet ir už jį atsakingi asmenys. Pagal LR BPK 109 straipsnį, 111 straipsnio 1 dalį, atsakyti už padarytą žalą baudžiamąjoje byloje gali kaltinamasis ir (ar) už jo veikas materialiai atsakingi asmenys, jeigu šie asmenys pagal įstatymą privalo atlyginti dėl kito asmens veiksmų

⁸⁶ Kauno apygardos teismo 2007 m. kovo 30 d. nuosprendis baudžiamąjoje byloje Nr. 1-31-493/2007 // <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=5e0e389a-5396-48cb-bd55-0053ef977eae>; prisijungimo laikas 2014-01-14.

⁸⁷ LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 m. rugšėjo 22 d. konsultacija „Dėl BK 38 straipsnio 1 dalies taikymo“ Nr. B3-360. // Teismų praktika Nr. 24. Vilnius, 2006. P. 253

⁸⁸ Baranskaitė, A. Taikos sutartis baudžiamąjoje teisėje. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. P. 116.

atsiradusią žalą. Tokios pareigos yra numatytos LR CK 6.276 straipsnio 2 dalyje; 6.264, 6.270, 6.254, 6.987, 6.271, 6.273 straipsniuose. Kyla klausimas kaip elgtis tais atvejais, kai kaltininkas lyg ir norėtų žalą atlyginti, tačiau kiti civiliniai atsakovai delsia tai daryti. Pvz. po autoįvykio draudimo bendrovė delsia sumokėti draudimo išmoką nukentėjusiajam, darbdavys už savo darbuotojo, pažeidusio saugaus elgesio taisykles, padarytą žalą delsia apmokėti nukentėjusiojo asmens patirtas išlaidas ir pan. Ar galima atleisti asmenį (kaltininką) nuo baudžiamosios atsakomybės, jeigu jis savo ruožtu atlygino jam priklausančią atlyginti žalą, o kiti civiliniai atsakovai vengia tai padaryti. Pavyzdžiui, po eismo įvykio kaltininkas paskaičiavo, koks žalos dydis viršis draudimo poliso sumą (žinodamas civilinio ieškinio reikalavimus) ir pats atlygino šią žalos dalį, o kitą žalos dalį turi atlyginti draudimo bendrovė. Neretai draudimo bendrovės, norėdamos atlyginti padarytą žalą reikalauja, kad joms būtų pateiktas oficialus sprendimas, kad asmuo yra kaltas dėl šio eismo įvykio padarymo. Tačiau tokiu atveju, toks sprendimas yra tik apkaltinamasis nuosprendis su visomis iš jo išplaukiančiomis teisinėmis pasekmėmis. Ar galima tokiam asmeniui taikyti LR BK 38 str. nuostatas ir atleisti jį nuo baudžiamosios atsakomybės? Vienareikšmio atsakymo į šį klausimą nėra. Žiūrint grynai iš teisės pozicijų, toks variantas yra įmanomas – asmuo atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės, kaip atlyginęs žalą, o iš kitų civilinių atsakovų žala priteisiama, tenkinant civilinį ieškinį. Tačiau analizuojant teismų praktiką, tokių pavyzdžių nepasitaikė. Esant tokiai situacijai išlieka faktas – nusikalstama veika padaryta žala nukentėjusiam asmeniui nėra atlyginta. Todėl šioje situacijoje neturėtų būti taikomos LR BK 38 str. nuostatos. Atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiam asmeniui susitaikius, kaltininkas pats yra suinteresuotas, kad nukentėjusiam asmeniui būtų kuo greičiau atlyginta visa padaryta žala. Todėl jis tai žinodamas ir to norėdamas, privalo rūpintis, kad kiti civiliniai atsakovai kuo greičiau padengtų nukentėjusiam asmeniui padarytą žalą. Jis turėtų būti suinteresuotas, kad draudimo bendrovė ar darbdavys kuo greičiau padengtų šią žalą ir turėtų savo iniciatyva stengtis, kad tokia žala būtų atlyginta. Mūsų nuomone, LR BK 38 str. nuostatos turėtų būti taikomos tik tuo atveju, kai žala yra pilnai atlyginta, ar susitarta dėl jos atlyginimo.

Tačiau šioje situacijoje yra viena problema – ar asmuo privalo atlyginti jo nusikalstama veika padarytą žalą, jeigu tokia žala ikiteisminio tyrimo metu konstatuota (yra pareikštas civilinis ieškinys), tačiau pagal bendrąsias žalos atlyginimo taisykles, tokia žala būtų nepriteisiama. Pvz. asmuo, dirbdamas uždaroje akcinėje bendrovėje, pažeidė saugaus elgesio taisykles, ko pasekoje kitam asmeniui buvo sunkiai sutrikdyta sveikata (LR BK 137 str. 3 d.). VLK ikiteisminio tyrimo metu pareiškė civilinį ieškinį dėl gydymo išlaidų priteisimo civiliniam atsakovui – kaltininko bendrovei. Tačiau pagal šiuo metu galiojančias LR CK normas tokia žala būtų nepriteisiama. LR CK 6.290 straipsnio 3 dalyje nurodyta, kad draudimo išmokas išmokėjęs socialinio draudimo įstaigos įgyja regresą teisę į žalą padariusį asmenį, išskyrus atvejus, kai draudimo įmokas už

nukentėjusį asmenį mokėjo žalą padaręs asmuo. Šiuo atveju kaltininkas pagal darbo sutartį dirbo uždaroje akcinėje bendrovėje, kuri už jį mokėjo socialinio draudimo įmokas, taip drausdama savo atsakomybę dėl nelaimingų atsitikimų darbe, ir tai atitinka CK 6.290 straipsnio 3 dalyje nustatytos išimties sąlygas. Iš to matyti, kad toks civilinis ieškinys būtų netenkintinas. Taip pat ar kaltininkas privalo atlyginti tariamą žalą, kurią galimai patyrė kiti asmenys, tačiau kaip matyti iš bylos aplinkybių, jų civiliniai ieškiniai nebūtų tenkinami ar iš viso nagrinėjami. Atsakymą į šį klausimą labai sudėtinga rasti. Iš vienos pusės, kaltininkas turėtų stengtis atlyginti visą jo nusikalstama veika padarytą žalą. Iš kitos pusės, negalima versti kaltininko atlyginti tokią žalą, kuri būtų realiai nepriteistina. Mūsų nuomone, šioje situacijoje yra vienintelis galimas kelias - LR BK 38 str. nuostatos galėtų būti taikomos tik atmetus neteisėtus ir nepagrįstus civilinius ieškinius. Tai galima padaryti tik išnagrinėjus bylą teisme⁸⁹. Dėl šios priežasties, šiuo atveju sprendimas atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės negalėtų būti priimtas ikiteisminio tyrimo stadijoje, nes joje nebūtų išspręstas civilinių ieškinių klausimas. Tačiau teisminėje stadijoje atmetus nepagrįstus civilinius ieškinius ir konstatavus, kad kita pagrįsta nusikalstama veika padaryta žala yra atlyginta, tokiam asmeniui galima laikyti, kad yra pagrindas, numatytas LR BK 38 str. 1 d. 2 p.

LR BK 38 str. numato keturis nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimo būdus, kuriuos įvykdžius yra galimybė atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės. Tai žalos atlyginimas, žalos pašalinimas, susitarimas dėl žalos atlyginimo, susitarimas dėl žalos pašalinimo. Įstatymas nereikalauja, kad būtų tik kažkuris vienas būdas. Svarbu pats faktas – kad nukentėjęs asmuo neturėtų materialinių pretenzijų kaltininkui. Kokiais būdais tai bus padaryta – ar vienu iš keturių, ar keliais būdais kombinuotai, šios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšies taikymui įtakos neturi. Kaltininkas ir nukentėjęsysis patys susitaria dėl jiems priimtino žalos dydžio ir jos atlyginimo ar pašalinimo būdo. Žalos atlyginimas reiškia piniginių nusikalstama veika padarytos žalos kompensavimą, pavyzdžiui, atlyginama sugadinto, sužaloto ar pagrobto turto vertė, padengiamos sugadinto turto remonto išlaidos ir pan. Žalos pašalinimas reiškia padarytos žalos neutralizavimą: turtinė žala pašalinama darbu (pavyzdžiui, įstatomas išdaužtas langas); perduodamas kitas, analogiškas pavogtam daiktas; apmokamos gydymosi, reabilitacijos dėl padarytos žalos sveikatai išlaidos ir pan. Neturtinė žala taip pat gali būti atlyginta viešai atsiprašant nukentėjusiojo ir pan. Kompensacijos dydį už padarytą žalą nukentėjęsysis nustato savarankiškai, tačiau tai neturi tapti būdu nukentėjusiajam pasipelninti. Žalos atlyginimo ar pašalinimo faktas turi būti fiksuojamas baudžiamosios bylos medžiagoje, nes tai ne tik įrodo būtinos atleidimui nuo baudžiamosios atsakomybės, kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius, sąlygos egzistavimą, bet ir leidžia išvengti vėlesnių nepagrįstų nukentėjusiojo reikalavimų pakartotinai atlyginti ar pašalinti padarytą žalą.

⁸⁹ Remiantis LR BPK 109 str. asmuo, dėl nusikalstamos veikos patyręs turtinės ar neturtinės žalos, turi teisę baudžiamajame procese pareikšti įtariamajam ar kaltinamajam arba už įtariamojo ar kaltinamojo veikas materialiai atsakingiems asmenims civilinį ieškinį. Teismas jį nagrinėja kartu su baudžiamąja byla.

Kaltininkas ir nukentėjęsysis taip pat gali susitarti, jog padaryta žala ar tam tikra likusi jos dalis bus atlyginta ar pašalinta vėliau, jau atleidus kaltininką nuo baudžiamosios atsakomybės, jam susitaikius su nukentėjusiuoju. Tokį šalių susitarimą tvirtina teismas, kuris gali nustatyti ir terminą, per kurį kaltininkas privalo atlyginti nukentėjusiajam padarytą žalą. Nors baudžiamasis įstatymas nenumato maksimalaus tokio žalos atlyginimo termino, tačiau teorijoje yra sutinkama nuomonių, kad toks laikotarpis turi būti vieneri metai. Štai LR baudžiamojo kodekso komentare nurodoma, kad „pagal LR BK 38 straipsnio 3 dalį teismas tokiu atveju turėtų nustatyti žalai atlyginti ne ilgesnį nei vienerių metų terminą, t.y. bandomąjį laikotarpį, nustatomą asmeniui, atleidžiant jį nuo baudžiamosios atsakomybės remiantis komentuojamu straipsniu“⁹⁰. Kiti autoriai teigia, kad „tokie termino ribomis interpretuojant BK 38 straipsnio nuostatas gali būti šio straipsnio 3, 4 dalyse nurodytas vienerių metų laikotarpis“⁹¹. Tačiau teismų praktika su tokiu požiūriu nesutinka. Baudžiamojoje byloje Nr. 2K-552/2006 teismo buvo prašoma panaikinti LR BK 38 str. nuostatų pritaikymą vienu iš motyvų, kad apeliacinės instancijos teismas kaltinamojo ir nukentėjusiojo susitaikymą įvertino nepagrįstai, nes šis teismo patvirtintų įsipareigojimų įvykdymo terminas (ketveri metai) neatitinka įstatymo. LAT atmesdamas kasacinį skundą nurodė, kad toks kasatoriaus motyvas „neatitinka BK 38 straipsnio nuostatų, nes tokio reikalavimo šis įstatymas nenustato <....>. Žalos atlyginimo sąlygos ir tvarka, taigi ir terminai yra kaltininko ir nukentėjusiojo tarpusavio susitarimo dalykas, ir teismas nėra įpareigotas nustatyti kitokių nei susitarime numatytų sąlygų ir tvarkos <...>. Tokia pozicija dėl teismo pareigos nustatyti ne ilgesnį kaip vienerių metų susitarimo dėl žalos atlyginimo sąlygų ir tvarkos vykdymo terminą nepriimtina ir praktiniu požiūriu, nes net ir nagrinėjamoje byloje atsižvelgiant į žalos dydį, akivaizdu, kad kaltininkas per vienerių metų terminą susitarimo įvykdyti negalės, taigi ir pats susitarimas taptų beprasmis ir realiai neįvykdomas“⁹². Mūsų nuomone, tai yra teisinga pozicija, kadangi būna tokių nukentėjusių asmenų reikalavimų, kurių realiai per vienerių metų terminą nebūtų galimybės įgyvendinti ir tada būtų pažeisti ne tik kaltininko, bet ir nukentėjusiojo asmens interesai. Būtų teisinga, jeigu pats terminas būtų numatytas rašytiniame susitarime tarp kaltininko ir nukentėjusiojo, o teismas šį sprendimą (kartu ir jame numatytą terminą) tvirtintų.

Todėl apibendrinant galima teigti, kad mūsų nuomone, taikant šį atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindą yra būtina, kad būtų pilnai atlyginta, pašalinta visa žala, patirta visų asmenų, dėl kaltininko nusikalstamos veikos padarymo, nepriklausomai nuo to, ar ši žala padaryta tiesiogiai nukentėjusiajam asmeniui, ar kitiems asmenims, turėjusiems išlaidų dėl šios nusikalstamos veikos padarymo. Ši žala turi būti atlyginta ir pašalinta nepriklausomai nuo to, kas

⁹⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras I-IV dalys (1-220 straipsniai). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 240.

⁹¹ Baranskaitė, A. Taikos sutartis baudžiamojoje teisėje. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. P. 121.

⁹² Kasacinė nutartis 2006 m. lapkričio 7 d. baudžiamojoje byloje Nr. 2K-552/2006 // http://www2.lat.lt/lat_web_test/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=30362; prisijungimo laikas 2013-12-15.

byloje yra pripažintas civiliniu atsakovu. Taip pat gali būti susitarta dėl šios žalos atlyginimo ar pašalinimo, susitarime nurodant tokios žalos atlyginimo ar pašalinimo terminus.

2.4. Susitaikymas su nukentėjusiu asmeniu arba juridinio asmens, valstybės institucijos atstovu

Šis pagrindas yra pilnai priklausantis ne tik nuo kaltininko, bet ir nuo nukentėjusio asmens valios. Būtent šis nukentėjusiojo valios išreiškimas suponuoja galimybę atleisti kaltininką nuo baudžiamosios atsakomybės. Šis pagrindas suteikia nukentėjusiam asmeniui teisę spręsti – suteikti galimybę kaltininkui išvengti baudžiamosios atsakomybės už jo padarytą nusikalstamą veiką, ar reikalauti, kad asmuo būtų patrauktas baudžiamajon atsakomybėn su visais iš to sekančiais teisiniais padariniais. Šis pagrindas tenkina nukentėjusio asmens moralinio pasitenkinimo interesus (satisfakciją)⁹³. Gali kilti klausimas, ar yra pagrįstas įstatymo leidėjo toks plačių teisių suteikimas nukentėjusiam asmeniui ir ar turėdamas šią teisę nukentėjęs asmuo nepiktnaudžiaus šia jam suteikta teise.

Kaip minėjome ankstesniuose skirsniuose, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius yra ta atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis, kurią taikant, visų pirma, prioritetų eilėje yra iškeliami nukentėjusio asmens interesai. Šis straipsnis LR BK atsirado visiškai neatsitiktinai. Jis iš esmės atitinka tarptautinius teisės normų aktus. Štai 2001-03-15 Europos Tarybos pagrindų sprendimo Nr. 2001/220/TVR „Dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose“ 10 straipsnis numato, kad „kiekviena valstybė narė siekia skatinti tarpininkavimą baudžiamosiose bylose“⁹⁴ už nusikaltimus, kuriuos ji laiko tinkamais tokios priemonės taikymui. Kiekviena valstybė narė užtikrina, kad į bet kurį tokio tarpininkavimo baudžiamosiose bylose metu nukentėjusiojo ir nusikaltėlio pasiektą susitarimą galėtų būti atsižvelgta“.⁹⁵ Ši norma iš esmės atitinka ir LR BPK 44 str. 10 d. įtvirtintą nuostatą, kad „kiekvienas asmuo, pripažintas nukentėjusiuoju, turi teisę reikalauti, kad būtų nustatytas ir teisingai nubaustas nusikalstamą veiką padaręs asmuo, gauti dėl nusikalstamos veikos padarytos žalos atlyginimą, o įstatymų numatytais atvejais – ir kompensaciją iš Nukentėjusiųjų nuo nusikaltimų asmenų fondo, taip pat įstatymo nustatyta tvarka nemokamai gauti valstybės garantuojamą teisinę pagalbą“. Būtent reikalavimas, kad teisingai būtų nubaustas nusikalstamą veiką padaręs asmuo, suponuoja galimybę

⁹³ Plačiau apie nukentėjusiojo interesus žr. Matuizienė E. Nukentėjusiojo interesai baudžiamajame procese // Jurisprudencija. 2012, 4(3), P. 1177–1198.

⁹⁴ Pagal šio sprendimo 1 str. 1 d. e) papunktį „tarpininkavimas baudžiamosiose bylose“ suprantamas kaip nukentėjusiojo ir nusikaltimo vykdytojo sutarimo sprendimo paieška prieš baudžiamosios bylos nagrinėjimą arba jo metu tarpininkaujant kompetentingam asmeniui. // Europos Tarybos pagrindų 2001 m. kovo 15 d. sprendimas Nr. 2001/220/TVR „Dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose“. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas ir lydimoji medžiaga pastraipsniui. Pirmasis leidimas. Vilnius, 2011. P. 126.

⁹⁵ Ten pat, P. 130.

reikalauti ne tik nubaudo, bet ir esant tam tikrom sąlygoms, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės. Taip yra garantuojamos ne tik aukščiau paminėtos tarptautinės normos, bet ir teisingumo bei humanizmo principai baudžiamajame procese.

Šios nurodytos nukentėjusių asmenų teisės yra realizuojamos per galimybę susitaikyti su kaltininku. Nesant susitaikymo fakto, ši atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis negali būti taikoma. Per patį susitaikymo faktą nukentėjusysis gali išreikšti savo nuomonę apie jo atžvilgiu padarytą nusikalstamą veiką, jį padariusį asmenį bei jam sukeltus nepatogumus bei patirtas išlaidas. Nukentėjusiojo teisė susitaikyti yra absoliuti, t.y. jokiam proceso dalyviui nėra galimybės šios teisės kvestionuoti, ja abejoti ar, tuo labiau, jos nepaisyti.

Nagrinėjant šį pagrindą visų pirma būtina apibrėžti ką įstatymas laiko nukentėjusiu asmeniu. LR BK 38 str. 1 d. 3 p. yra naudojama formuluotė „susitaikė su nukentėjusiu asmeniu arba juridinio asmens ar valstybės institucijos atstovu“. Kaip matyti iš šios formuluotės, įstatymas naudoja sąvoką „nukentėjęs asmuo“. Ta pati sąvoka yra ir straipsnio pavadinime. Manome, kad ši sąvoka nėra tapati nukentėjusiojo sąvokai, kuri pateikta LR BPK 28 str. 1 d. „nukentėjusiuoju pripažįstamas fizinis asmuo, kuriam nusikalstama veika padarė fizinės, turinės ar moralinės žalos. Asmuo pripažįstamas nukentėjusiuoju ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro nutarimu ar teismo nutartimi“. Šis įstatymas nukentėjusį apibūdina tik kaip fizinį asmenį, kuris procesiniu dokumentu procese yra pripažintas nukentėjusiuoju⁹⁶. Nukentėjusiuoju LR BPK 28 str. prasme negali būti joks juridinis asmuo – nei privatus, nei viešas. O LR BK 38 str. prasme nukentėjusiu asmeniu gali būti ne tik fizinis, bet ir juridinis asmuo. Šis skirtumas gali būti paaiškinamas tuo, kad juridinis asmuo baudžiamajame procese dažniausiai būna tik civilinis ieškovas ir kad juridinis asmuo iš esmės negali patirti nei fizinės, nei neturtinės žalos. Pažymėtina ir tai, kad nukentėjusysis, kaip fizinis asmuo, baudžiamajame procese yra apibūdinamas ir tarptautiniuose teisės aktuose. Štai aukščiau minėtame 2001-03-15 Europos Tarybos pagrindų sprendimo Nr. 2001/220/TVR „Dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose“ 1 straipsnio 1 dalies a) papunktyje nurodoma, kad „nukentėjusysis“ – tai fizinis asmuo, patyręs žalą, įskaitant kūno sužalojimą ar psichinę traumą, emocinį sukrėtimą, ar ekonominius nuostolius tiesiogiai dėl veikimo ar neveikimo pažeidžiant valstybės narės baudžiamąjį įstatymą⁹⁷. Todėl yra klaidinga pozicija, kai šios sąvokos yra gretinamos ir po to daroma išvada, kad šios sąvokos yra nesuderintos, kaip teigia A. Baranskaitė⁹⁸. Mūsų nuomone, čia jokio

⁹⁶ Ta pati nuostata yra aptinkama ir teorijoje. Pvz. žr. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras I-IV dalys (1-220 straipsniai). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 62; Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. P. 85. Tačiau abiejuose šiuose darbuose nurodoma, kad LR BPK naudojama nukentėjusiojo sąvoka nesutampa su LR BK naudojama nukentėjusio asmens sąvoka.

⁹⁷ Europos Tarybos pagrindų 2001 m. kovo 15 d. sprendimas Nr. 2001/220/TVR „Dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose“. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas ir lydimoji medžiaga pastraipsniui. Pirmasis leidimas. Vilnius. 2011. P. 123.

⁹⁸ Baranskaitė, A. Taikos sutartis baudžiamojoje teisėje. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. P. 130.

nesuderinamumo nėra. Jei LR BK būtų naudojama sąvoka „nukentėjusysis“, tokiu atveju kiltų tikrai nemažai problemų, nes LR BK 38 str. nuostatų nebūtų galimybės taikyti tuo atveju, kada nuo nusikalstamos veikos nukentėtų juridinis asmuo. O šiuo atveju, LR BK 38 str. naudoja sąvoką „nukentėjęs asmuo“, kuri apima tiek fizinį, tiek ir juridinį asmenį. Tai išplaukia iš LR BK 38 str. 1 d. 3 p. naudojamos formuluotės. Tuo tarpu ir LR BPK nukentėjusiu nuo nusikalstamos veikos asmeniu laiko tiek fizinį asmenį (nukentėjusysis), tiek ir juridinį asmenį (patyręs žalą juridinis asmuo – civilinis ieškovas).

Asmenys, kurių atžvilgiu buvo padaryti nusikaltimai, tiek teisės aktuose, tiek teisės literatūroje, tiek kasdieniame gyvenime įvardijami skirtingai: „nusikaltimo aukos“, „nukentėjusieji“, „asmenys, nukentėję dėl nusikaltimo“. Teorijoje, kaip teigia ir P. Ancelis bei S. Juzukonis, kad būtų galima apibrėžti „nukentėjusįjį“ baudžiamajame procese, išskiriami bendrieji požymiai asmens, nukentėjusio nuo teisės pažeidimo ir ginančio savo pažeistas teises bei interesus teisme bei atitinkančio tam tikras sąlygas: pirma - jo teisės bei teisėti interesai turi būti pažeisti veiksmais, kurie uždrausti baudžiamaisiais įstatymais, antra - žala turi atsirasti dėl būtent šių veiksmų⁹⁹. Iš esmės tai atitinka sąvoką „nukentėjęs asmuo“, kurią naudoja LR BK 38 str. pavadinime. Tačiau LR BK 38 str. 1 d. 3 p. detalizuoja, kas pagal šio straipsnio nuostatas laikomas „nukentėjusius asmeniu“. Pagal šį punktą nukentėjęs asmuo yra: nukentėjęs asmuo, juridinis asmuo bei valstybinė institucija (atstovaujami atstovų). Šiuo atveju LR BK 38 str. 1 d. 3 p. naudojama sąvoka „nukentėjęs asmuo“ yra netinkama. Būtent šioje vietoje nukentėjusį fizinį asmenį apibrėžianti sąvoka nukentėjęs asmuo, turėtų būti pakeista sąvoka „nukentėjusysis“ arba „fizinis asmuo“, nes pagal logikos dėsnius, apibrėžiant sąvokas negali būti naudojami tie patys terminai apibrėžiant patį apibrėžiamą objektą ir jo apibūdinimą. Tačiau terminas „nukentėjusysis“, mūsų nuomone, šioje vietoje taip pat netinka, kadangi pagal LR BPK 28 str. jis siejamas ne tik su patirta žala, bet ir su procesinio dokumento surašymu. Gyvenime pasitaiko situacijų, kai asmuo susitaiko su kaltininku bei jam atlyginama žala dar prieš pripažįstant jį nukentėjusiuoju baudžiamajoje byloje. Kartais tokie asmenys nepageidauja net būti pripažinti nukentėjusiais. Todėl šiuo atveju tiksliausia būtų sąvoką „nukentėjęs asmuo“ pakeisti sąvoka „fizinis asmuo“. Tuomet būtų išvengta šių neaiškumų. Be to, būtent tokia sąvoka yra naudojama LR BK 38 str. 1 d. 2 p. kuriame yra nurodoma, kokiems asmenims kaltininkas privalo atlyginti padarytą žalą.

Analizuojant LR BK 38 str. 1 d. 3 p. nurodomus subjektus vėl susiduriame su nelogiškumais. Jeigu su fiziniu asmeniu yra pakankamai aišku, tai visiškai neaišku, kodėl šiame straipsnyje yra išskiriami tik juridiniai asmenys bei valstybinės institucijos. Taip pat esant šiai

⁹⁹ Ancelis, P.; Juzukonis, S. Nukentėjusiojo sąvoka Lietuvos ir kitų valstybių baudžiamajame procese. // Jurisprudencija. 2002, T. 35(27). P. 99. Taip pat šie autoriai nurodo, kad LR BK 38 str. pagrįstai vartojamas terminas „nukentėjęs asmuo“, nes nesvarbu, ar kompetentingas pareigūnas priėmė nutarimą pripažinti nukentėjusiuoju ar ne.

formuluotei matyti, kad ji nesuderinta su formuluote, numatyta LR BK 38 str. 1 d. 2 p. kurioje yra nurodomi tik fiziniai ir juridiniai asmenys. Kaip minėjome šiame darbe, valstybė, jos institucijos LR CK yra priskiriamos prie viešų juridinių asmenų. Prie jų yra priskiriamos ir savivaldybės bei jų institucijos. Pagal šią įstatymo formuluotę susitaikymas su savivaldybės atstovu nėra atskirai išskirtas. Tačiau LR CK nurodo, kad savivaldybė yra juridinis asmuo. Tada kyla klausimas, kodėl reikia išskirti valstybines institucijas, jeigu jos pagal tas pačias nuostatas yra taip pat juridiniai asmenys? Mūsų nuomone, tokia susitaikymo subjektų diferenciacija yra perteklinė. Čia pakaktų kaip ir LR BK 38 str. 1 d. 2 punkte nurodyti, kad kaltininkas susitaikė su nukentėjusiu fiziniu ar juridiniu asmeniu. Tokia formuluotė būtų visiems suprantama ir aiški, būtų suderinta su 38 str. 1 d. 2 p. formuluote.

Susitaikymas baudžiamąja teisine prasme reiškia, kad nukentėjusysis ne tik paprasčiausiai atleido kaltininkui, bet ir iš esmės pašalino visas savo pretenzijas bei reikalavimus, pareikštus baudžiamojo proceso tvarka. Susitaikymas su nukentėjusiuoju arba juridinio asmens, valstybės institucijos atstovu yra lemiamas faktorius teismui, priimančiam sprendimą dėl asmens, padariusio nusikalstamą veiką, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės. Visais atvejais susitaikymas turi būti procesine tvarka įformintas ir prijungtas prie baudžiamosios bylos medžiagos. Susitaikymas gali būti išreiškiamas rašytine (prijungiant prie baudžiamosios bylos medžiagos) ar žodine forma. Žodinis susitaikymas turi būti fiksuojamas procesiniuose dokumentuose.

Dabar pabandydysime aptarti susitaikymo galimybę pagal atskirus nukentėjusius asmenis. Pirma yra susitaikymas su fiziniu asmeniu. Šiuo atveju problemų nekyla, kai fizinis asmuo tiesiogiai nukenčia nuo nusikalstamos veikos padarymo – pagrobiamas jo turtas, padaromi kūno sužalojimai ir pan. Tai yra toks asmuo, kuris atitinka nukentėjusiojo sampratą LR BPK prasme. Pažymėtina, kad teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kai asmuo, nukentėjęs nuo nusikaltimo padarymo, nėra laikomas nukentėjusiuoju. Pavyzdžiui, papirkėjas, kuriam taikomas LR BK 227 straipsnis, taip pat ir asmuo, už papirkimą atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, nukentėjusiuoju nepripažįstamas, kyšis, perduotas kyšio gavėjui, vadovaujantis LR BK 72 straipsnio 2 dalimi, konfiskuojamas¹⁰⁰. Jei nukentėjęs fizinis asmuo yra pilnametis bei veiksnus, jokių problemų nekyla – kaltininkas turi susitaikyti su šiuo asmeniu. Kai nukenčia keli asmenys, jis turi susitaikyti su visais asmenimis, nepriklausomai nuo to, ar jie tiesiogiai ar netiesiogiai nukentėjo (*žr. šio darbo 2.3 dalį*), t.y. jis turi susitaikyti su visais asmenimis, kuriems atlygino, pašalino žalą, ar susitarė dėl žalos atlyginimo ar pašalinimo. Problemų kyla tada, kai nukentėjęs fizinis asmuo yra nepilnametis (mažametis), neveiksnus, ribotai pakaltinamas ir pan., t.y. toks asmuo, kuris dėl objektyvių priežasčių negali

¹⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007-01-04 „Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga“ // http://www2.lai.lt/lat_web_test/4_tpbiuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=32302; prisijungimo laikas 2014-01-04.

pilnai realizuoti savo subjektyvių teisių. Dažniausiai tokie asmenys baudžiamajame procese turi savo atstovus pagal įstatymą (LR BPK 53 str.) ar įgaliotus atstovus (LR BPK 55 str.). Kyla klausimas, ar kaltininkas turi susitaikyti tik su pačiu nukentėjusiuoju (kuris iš esmės negali to padaryti), ar gali susitaikyti su jo atstovu, kuris pagal civilinio kodekso¹⁰¹ bei baudžiamojo proceso normas turi tokius pačius įgaliojimus baudžiamajame procese kaip ir jo atstovaujamas asmuo. Atsakymo į šį klausimą LR BK nepateikia. Pagal LR BK 38 str. 1 d. 3 p. susitaikymas yra galimas tik su pačiu nukentėjusiu fiziniu asmeniu, bet ne su jo atstovu. Tačiau tokia įstatymo redakcija iš esmės prieštarauja kitiems Lietuvos įstatymams. Jau mūsų minėtame LR CK 2.10 str. nurodoma, kad pripažinto neveiksniu asmens vardu sandorius sudaro jo globėjas. Tai reiškia, kad tokio asmens globėjas iš esmės turi tokias pačias teises kaip ir jo globojamas asmuo, gali jo vardu sudaryti įvairius sandorius. Toks asmuo pagal įstatymą turi veikti išimtinai tik globojamo asmens interesais. LR BPK 53 str. 2 d. numato, kad atstovais pagal įstatymą gali būti nepilnamečio arba neveiksnaus įtariamojo, kaltinamojo, nuteistojo ir nukentėjusiojo tėvai, tėviai, globėjai, rūpintojai arba įstaigos, kuri globoja ar rūpinasi įtariamuoju, kaltinamuoju, nuteistuoju ar nukentėjusiuoju, įgalioti asmenys. Todėl logiška būtų, kad globėjas, ar kitas pagal įstatymą už tokį asmenį galintis sudaryti sandorius asmuo, kuris yra pripažintas nukentėjusiojo atstovu baudžiamajame procese, turėtų galimybę spręsti susitaikymo su kaltininku klausimą baudžiamojoje byloje. Baudžiamosios teisės teorijoje taip pat laikomasi nuomonės, kad susitaikyti turėtų būti galima ne tik su pačiu nukentėjusiuoju, bet ir su jo atstovu¹⁰². Šiuo atveju mažiau klausimų kyla, kai toks nukentėjusysis pats gali pareikšti savo nuomonę, pvz. nepilnametis asmuo. Tačiau kai nusikalstama veika padaroma mažamečio ar neveiksnaus asmens atžvilgiu, jo nuomonė neturėtų daryti įtakos, nes toks nukentėjęs neveiksnus ar mažametis asmuo, kuris dar negali pareikšti savo nuomonės, dėl objektyvių priežasčių gali nepilnai suvokti jų atžvilgiu padarytos nusikalstamos veikos reikšmę bei galimus padarinius. Tokiu atveju, šio asmens atstovas procese turi tokias pačias teises ir pareigas, kaip ir jo atstovaujamas asmuo, todėl susitaikymo klausimą kaltininkas turėtų spręsti tik su atstovu. Mūsų nuomone, ši pozicija yra teisinga dar ir dėl tos priežasties, kad dažniausiai nusikalstamų veikų, padarytų prieš mažamečius ar neveiksnius asmenis, padarinius jaučia ir jų tėvai, vaikai, globėjai, rūpintojai ar kiti už juos atsakingi asmenys. Dėl visų šių priežasčių LR BK 38 str. nuostatos turi būti taikomos tuomet, kai kaltininkas susitaiko su fiziniu asmeniu, ar tokio asmens atstovu pagal įstatymą.

Teorijoje yra sutinkama tokių nuomonių, kad vietoje nukentėjusio asmens kaltininkas gali susitaikyti su nukentėjusio asmens advokatu. Štai A. Baranskaitė nurodo, kad „tam tikrais atvejais,

¹⁰¹ Pvz. pagal LR CK 2.10 str. fizinis asmuo, kuris dėl psichinės ligos arba silpnaprotystės negali suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti, gali būti teismo tvarka pripažintas neveiksniu. Neveiksniui asmeniui yra nustatoma globa. Pripažinto neveiksniu asmens vardu sandorius sudaro jo globėjas. Tas pats yra ir mažamečio asmens, dalinai nepilnamečio asmens atvejais, kai sandorius už juos gali sudaryti tėvai.

¹⁰² Plačiau apie tai žr. Baranskaitė, A. Taikos sutartis baudžiamojoje teisėje. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. P. 147-151.

pvz., dėl nukentėjusiojo psichinės būsenos, senyvo amžiaus, nenoro turėti kontaktų su kaltininku ir pan., susitaikymo klausimą galėtų spręsti nukentėjusiojo asmens atstovas, pvz., advokatas, kuris viso proceso metu atstovauja nukentėjusiojo interesams, gina jo teises. <....>. Taigi, siekiant efektyvesnės nukentėjusiojo interesų apsaugos ir gynybos, BK turėtų būti įtvirtinta galimybė kaltininkui susitaikyti su nukentėjusiuoju per jo advokatą¹⁰³. Tokia pozicija, mūsų nuomone, nėra visiškai teisinga. Tarp advokato ir kliento yra sutartiniai teisiniai santykiai. Remiantis LR Advokatūros įstatymo 2 str. 1 d. „advokatų teikiamos teisinės paslaugos – tai teisės konsultacijos (patarimai teisės klausimais), teisinę reikšmę turinčių dokumentų rengimas, atstovavimas teisės klausimais, gynyba bei atstovavimas bylų procese, kai šie veiksmai atliekami už atlyginimą“¹⁰⁴. Todėl advokatas, siekdamas greičiau užbaigti bylą, gali pradėti piktnaudžiauti savo teisėmis siekdamas kuo greitesnio ir pigesnio proceso užbaigimo, neatsižvelgdamas į nukentėjusių asmenų patirtus išgyvenimus, vedamas grynai materialinių sumetimų. Kad tai neatsitiktų, klausimą dėl susitaikymo su kaltininku turėtų spręsti arba pats nukentėjusysis, ar už jį pagal įstatymą atsakingi asmenys. Būtent tik šie asmenys asmeniškai turi teisę spręsti, ar kaltininkas, jo padaryta veika bei sukelti padariniai, yra verti susitaikymo ir tuo pačiu atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės. Advokatas galėtų būti tarpininkas, kuris nukentėjusiam asmeniui patartų ar perduotų jų raštišką valią ikiteisminio tyrimo pareigūnams, prokurorui ar teismui. Tačiau susitaikymo įforminimo dokumente turėtų būti nukentėjusiojo ar jo atstovo pagal įstatymą parašai.

Apibendrinant šias mintis, mūsų nuomone, dabartinė LR BK pozicija, kurioje nėra numatytos galimybės kaltininkui susitaikyti su nukentėjusio asmens atstovu, nėra teisinga. Be to, ji prieštarauja Konstitucijoje įtvirtintam asmenų lygybės prieš įstatymą principui, kai esant nukentėjusiam asmeniui, kuris dėl objektyvių priežasčių negali išreikšti savo nuomonės, kaltininkui užkertamas kelias būti atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės, nors nukentėjusiajam esant pilnai veiksniam, tokia galimybė objektyviai egzistuotų. Esant šiai situacijai, nukentėjusio asmens atstovui turėtų būti suteikta teisė savo atstovaujamo pagal įstatymą asmens vardu susitaikyti su kaltininku. Todėl reikėtų keisti LR BK 38 str. 1 d. 3 p. redakciją papildant ją „susitaikė su fiziniu asmeniu ar jo atstovu pagal įstatymą“.

Kita, dažnai praktikoje pasitaikanti situacija yra tada, kai nukentėjusysis proceso metu miršta - dėl padarytos nusikalstamos veikos ar dėl kitų objektyvių priežasčių. Kaip šiuo atveju turėtų būti sprendžiamas kaltininko atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės klausimas? Ši situacija dažnai pasitaiko nusikalstamų veikų, susijusių su kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimu (LR BK 281 str. 5-6 d.), darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe reikalavimų pažeidimu (LR BK 176 str. 1 d.), neatsargiu gyvybės atėmimu (LR BK

¹⁰³ Ten pat, P. 148.

¹⁰⁴ LR advokatūros įstatymas // *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 50-1632.

132 str.) ir pan., baudžiamuoju procesu. Esant šiems nusikaltimams nukentėjusysis miršta dėl šių nusikaltimų padarymo, todėl jis objektyviai negali išreikšti savo nuomonės dėl jo atžvilgiu padarytos nusikalstamos veikos bei ją padariusio kaltininko. LR BK 38 str. 1 d. 3 p. nurodo, kad šio straipsnio nuostatos taikomos tik tada, kai kaltininkas susitaiko su nukentėjusiu asmeniu. Todėl nesant nukentėjusio asmens (šiam mirus), nėra galimybės konstatuoti tokio susitaikymo fakto. Dėl šios priežasties įstatymas lyg ir nenumato galimybės mirusiajam susitaikyti su kaltininku, o tai savo ruožtu, nesant susitaikymo fakto, užkerta kelią atleisti kaltininką nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius. Tačiau Lietuvos teismų praktika yra kitokios nuomonės. Štai LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesija kasacinėje nutartyje Nr. 2K-P-464/2005 konstatavo, kad mirusio asmens giminaičiai turi galimybę ir teisę susitaikyti su kaltininku¹⁰⁵. Šiuo atveju plenarinė sesija konstatavo, kad mirusio asmens seseriai atlyginta patirta žala yra pagrindas, numatytas LR BK 38 str. 1 d. 2 p. Pažymima, kad ji pagrįstai pripažinta nukentėjusiaja, nes sesuo mirusiajam buvo artimiausia giminaitė. Taigi šia nutartimi LAT plenarinė sesija formuoja tokią praktiką, kad mirusio nukentėjusiojo giminaičiai gali susitaikyti su kaltininku vietoje mirusio asmens. A. Baranskaitė mano, kad tokie asmenys šios nutarties prasme yra laikytini nukentėjusio asmens atstovais¹⁰⁶. Tačiau tokie asmenys nėra mirusio asmens atstovai, nes baudžiamajame procese tokiais pripažinti nebuvo. Šioje byloje jie buvo laikomi nukentėjusiais, kurie dėl nusikalstamos veikos patyrė neturtinės ir turtingos žalos.

Tačiau tokia įstatymo traktuotė prasilenkia su elementariais logikos dėsniais. Sutinkame su išdėstyta pozicija, kad mirusio asmens giminaičiai gali ir turi būti pripažinti nukentėjusiais tokio pobūdžio baudžiamosiose bylose, nes niekas nepaneigs jų dvasinių išgyvenimų, patirtų nepatogumų bei turėtų laidojimo išlaidų. Jie turi pilną teisę į šių nepatogumų atlyginimą. Tačiau jie niekaip negali ginti mirusio asmens interesų, t.y. jie negali būti tokio asmens atstovais baudžiamajame bylose. LR BPK 53 str. 1 d. numatyta, kad įtariamojo, kaltinamojo, nuteistojo arba nukentėjusiojo atstovai pagal įstatymą gali dalyvauti procese ir ginti savo atstovaujamo proceso dalyvių interesus, jeigu šie yra nepilnamečiai arba nustatyta tvarka pripažinti neveiksniais, išskyrus atvejus, kai tai prieštarautų nepilnamečio ar neveiksnaus asmens interesams. Taigi atstovavimas baudžiamajame procese yra galimas tik nepilnamečių ar neveiksnių nukentėjusiųjų interesams. Baudžiamąjį proceso kodeksas nenumato, kad būtų galimybė atstovauti mirusįjį asmenį baudžiamajame procese. Todėl mirusio asmens giminaičiai jokių būdu negali būti mirusio asmens atstovais baudžiamąjį procesinę teisinę prasme. Jie turi teisę reikalauti patirtos žalos, jų patirtų nepatogumų ar išgyvenimų atlyginimo. Tačiau spręsti už mirusį asmenį jie jokios teisės neturi. Ypač tais atvejais, kai yra sprendžiamas jų artimo asmens gyvybę vienu ar kitu būdu atėmusio asmens atsakomybės klausimas. Mirus asmeniui

¹⁰⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2005 m. lapkričio 14 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-P-464/2005 // Teismų praktika Nr. 24. Vilnius: 2006. P.128.

¹⁰⁶ Baranskaitė, A. Taikos sutartis baudžiamajame teiseje. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. P. 147.

netenkama galimybės sužinoti jo nuomonės, kartu užkertamas kelias susitaikyti su tokiu asmeniu. Todėl, mūsų nuomone, šiuo atveju nėra galimybės konstatuoti, kad kaltininkas susitaikė su mirusiu nukentėjusiu asmeniu. O tai rodo, kad nėra pagrindo, numatyto LR BK 38 str. 1 d. 3 p., ir atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės neturėtų būti taikomas, kai asmuo mirė nuo kaltininko padarytos nusikalstamos veikos. Todėl LR BK 38 str. nuostatos neturėtų būti taikomos už visus, taip pat ir už neatsargius nusikaltimus, dėl kurių atimama kito žmogaus gyvybė: LR BK 130 str., 131 str., 132 str., 133 str., 134 str., 176 str., 278 str. 2 d., 280 str. 2 d., 281 str. 5-6 d., 282 str. Tai turėtų būti įtvirtinta įstatyme, tada nekiltų jokių abejonių ir nereikėtų interpretuoti įstatyme naudojamų sąvokų.

Dėl nusikalstamos veikos žalą gali patirti ne tik fizinis, bet ir juridinis asmuo. Tokiu atveju taip pat turi būti susitaikymo faktas. Akivaizdu, kad su pačiu juridiniu asmeniu susitaikyti neįmanoma, todėl susitaikymas yra galimas tik su tokio asmens atstovu. Šiuo atveju problemų nekyla, kai nuo nusikalstamos veikos nukenčia privatus juridinis asmuo. Su tokiu asmeniu galima susitaikyti per jo atstovą (baudžiamajame byloje per įgaliotą atstovą). LR BK komentare pažymėtina, kad juridinio asmens atstovas turėtų atitinkamo juridinio asmens įgaliojimą susitaikyti su kaltininku, o teismas turi pareigą patikrinti įgaliojimo tikrumą bei tinkamos jo formos laikymąsi¹⁰⁷. Šioje situacijoje galime susidurti su problema, ar juridinio asmens atstovo pateiktas įgaliojimas atitinka šią nuostatą. Pagal LR CK 2.137 str. „Įgaliojimu laikomas rašytinis dokumentas, asmens (įgaliotojo) duodamas kitam asmeniui (įgaliotiniui) atstovauti įgaliotojui nustatant ir palaikant santykius su trečiaisiais asmenimis. Atstovas, kurio teisės įgaliojime nėra apibrėžtos, turi teisę atlikti tik tuos veiksmus, kurių reikia atstovaujamojo turtui ir turtiniams interesams išsaugoti bei turto priežiūrai.“ Tai reiškia, kad tokiam įgaliojime turi būti nurodyta, kad šiuo įgaliojimu atstovas įgaliojamas priimti sprendimą dėl susitaikymo su kaltininku. Tik atitinkantis šiuos reikalavimus įgaliojimas įgaliotą juridinio asmens atstovą susitaikyti su kaltininku. Teismų praktika taip pat laikosi tos nuomonės, kad susitaikant su juridinio asmens atstovu, jis turėtų turėti įgaliojimą, kuriuo jis juridinio asmens vadovybės būtų įgaliojamas priimti administracinius sprendimus, tame tarpe ir susitaikyti su kaltininku. Tai turi būti užfiksuota pačiame įgaliojime. Kad nukentėjusio juridinio asmens atstovas privalo turėti įgaliojimą susitaikyti su kaltininku ir kad tokio įgaliojimo forma ir turinys turi atitikti civilinio kodekso reikalavimus, nurodoma ir keliose LAT nutartyse¹⁰⁸. Todėl turint įstatymo nustatytos formos juridinio asmens įgaliojimą, kuris suteikia atstovui teisę susitaikyti su kaltininku, toks susitaikymas yra laikytinas kaip pagrindas, numatytas LR BK 38 str. 1 d. 3 p.

Dėl nusikalstamos veikos žalą gali patirti ne tik privatus, bet ir viešas juridinis asmuo – valstybės, savivaldybių institucijos. Jeigu joms padaroma konkreti turtinė žala, tai susitaikymui su

¹⁰⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. I tomas. Bendroji dalis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 241.

¹⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. vasario 22 d. kasacinė nutartis baudžiamajame byloje Nr. 2K-117/2005; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 16 d. kasacinė nutartis baudžiamajame byloje Nr. 2K-349/2006.

tokiu viešu juridiniu asmeniu taikomi tokie patys reikalavimai, kaip ir susitaikymui su privačiu juridiniu asmeniu. Problemų kyla tuomet, kai padaromos nusikalstamos veikos, kurios sukelia turtinę žalą pačiai valstybei. Pvz., nusikalstamos veikos, numatytos LR BK 219 str., 220 str., 216 str., 270 str., 273 str., ir pan. Šiuo atveju tyrimo metu yra tiksliai nustatoma padaryta turtinė žala, kurią kaltininkas galėtų atlyginti, ir esant visiems kitiems, LR BK 38 str. numatytiems pagrindams, galėtų būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės. Kaip elgtis šiuo atveju, įstatymas nenumato. Mūsų nuomone, tokiu atveju yra būtina rasti valstybės instituciją, kuri yra atsakinga už šių žalų administravimą. Manome, kad būtent su šių institucijų įgaliojais atstovais kaltininkas galėtų spręsti klausimą dėl susitaikymo. Pavyzdžiui, už mokesčių surinkimą yra atsakinga Valstybinė mokesčių inspekcija¹⁰⁹, už gamtos apsaugą – Valstybinė gamtos apsaugos inspekcija¹¹⁰ ir pan. Būtent šios institucijos yra valstybės įgalios tiksliai suskaičiuoti valstybei padarytą žalą, kreiptis į teismą su ieškiniais dėl šios žalos atlyginimo bei konstatuoti, kad kaltininkas atlygino nusikaltimu padarytą žalą. Todėl laikytina, kad būtent šių institucijų atstovams yra teisės normų aktais suteikta teisė susitaikyti su kaltininku. Tokios pačios nuomonės laikosi ir teismų praktika. Pagal LAT 2005-03-14 konsultaciją Nr. B3-352, „<.....> Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos šio straipsnio 1 dalies 3 punkto prasme gali būti laikoma valstybės institucija, su kuria galimas kaltininko susitaikymas“¹¹¹. Ši nuostata yra teisinga, nes šios valstybės institucijos yra atsakingos už jiems priskirtą valstybės interesų sferą, todėl yra natūralu, kad jų atstovai turėtų teisę spręsti dėl galimybės susitaikyti su nusikalstama veika, tuo pačiu turtinę žalą valstybei, padariusiu asmeniu. Tai nurodo ir LR BK 38 str. 1 d. 3 p., kuriame yra numatyta galimybė susitaikyti su valstybės institucijos atstovu.

Daug didesnių problemų kyla tuomet, kai žala padaroma nusikalstamomis veikomis, kurių objektai yra saugomi gėriai, t.y. kai žala padaroma aplamai valstybei, jos prestižui. Tai tokios valstybės sferos, už kurių pažeidimo padarinių likvidavimą nėra atsakinga jokia institucija. O tokių nusikalstamų veikų objektų yra daug – visuomenės saugumas, teisingumas, narkotinių medžiagų, alkoholio, tabako kontrolė, ūkininkavimo, valdymo tvarka ir pan. Pavyzdžiui, kokia valstybės institucija galėtų spręsti klausimą dėl susitaikymo su kaltininku, kuris neteisėtai įgijo ir laikė

¹⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. gruodžio 29 d. nutarimu Nr. 55 patvirtintos „teismų praktikos nusikalstamų veikų finansų sistemai baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga. // Teismų praktika. 2005, Nr. 24. P. 237.; Pagal LR finansų ministro 1997 m. liepos 29 d. įsakymu Nr.110 patvirtintų Valstybinės mokesčių inspekcijos prie finansų ministerijos - centrinio mokesčio administratoriaus nuostatų 7.1 p., Valstybinės mokesčių inspekcijos prie finansų ministerijos uždavinys yra užtikrinti mokesčių ir kitų įmokų surinkimą, jų apskaičiavimą, sumokėjimo bei išieškojimo kontrolę teritorinėse valstybinėse mokesčių inspekcijose // *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 87-2212.

¹¹⁰ Pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002-04-12 nutarimo Nr. 521 „dėl fizinių ir juridinių asmenų neteisėta veika miškuose padarytos žalos aplinkai atlyginimo tvarkos bei fizinių ir juridinių asmenų neteisėta veika miškuose padarytos žalos miško valdytojų, savininkų ir naudotojų miškui, turtui ar interesams atlyginimo dydžių patvirtinimo“ 5 p., ieškinius dėl fizinių ir juridinių asmenų neteisėta veika miškuose padarytos aplinkai žalos atlyginimo įstatymų nustatyta tvarka pateikia valstybiniai aplinkos apsaugos inspektoriai ir valstybiniai miškų pareigūnai // *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 40-1501.

¹¹¹ http://www2.lat.lt/lat_web_test/4_tpbiuleteniai/senos/nutartis.aspx?id=29257; prisijungimo laikas 2014-01-14.

narkotinės medžiagos, piktnaudžiavimas tarnyba, neatliko pareigų, neteisėtai laikė šaudmenis, alkoholį, klastojo dokumentus ir pan. Tokių nusikalstamų veikų sąrašas yra gana platus. Kad ir plačiai visuomenėje nuskambėję atvejai su Lietuvos Respublikos vėliavos išniekinimu¹¹², valstybės paslapties atskleidimu¹¹³. Kas šiais atvejais būtų nukentėję asmenys? Manome, kad atsakymo į šį klausimą nėra, nes realiai jokia valstybės institucija nėra valstybės įgaliota spręsti klausimą dėl susitaikymo sudarymo už šiuos nusikaltimus. Todėl tokiais atvejais nėra galimybės atleisti kaltininką nuo baudžiamosios atsakomybės, kadangi jis realiai neturi su kuo susitaikyti.

Tačiau baudžiamosios teisės teorijoje aptinkame nuomonių, kad tokiais atvejais, siekiant nepažeisti konstitucinio asmenų lygybės prieš įstatymą principo, turi būti suteikta teisė kaltininkui susitaikyti ir turi būti leidžiama atleisti jį nuo baudžiamosios atsakomybės. A. Baranskaitė siūlo tokiais atvejais numatyti galimybę susitaikyti su valstybinį kaltinimą palaikančiu prokuroru¹¹⁴. Tačiau su tokia nuomone sutikti negalima. Pirma, prokuroro funkcija baudžiamajame procese nėra nukentėjusių asmenų atstovavimas. Prokurorų bei prokuratūros funkcijos numatytos LR Prokuratūros įstatymo 2 straipsnyje¹¹⁵. Jose nenumatyta, kad prokuroras yra kompetentingas priimti sprendimus dėl galimybės susitaikyti su kaltininku viešojo kaltinimo byloje. Prokuroro įgaliojimai baudžiamajame procese numatyti LR BPK 170 str. 4 d. Šiame straipsnyje taip pat nėra numatyta teisė prokurorui susitaikyti su kaltininku. Antra, net ir suteikus tokius įgaliojimus prokurorui, visiškai nėra aiškūs kriterijai, pagal kuriuos prokuroras turėtų nuspręsti, vertas asmuo susitaikymo, ar ne. Tai yra labai subjektyvūs vertinamieji kriterijai, kurie niekaip negali būti apibrėžti teisės normų aktu. Tokie platūs įgaliojimai suteiktų galimybę prokurorams piktnaudžiauti tokia procesine teise neturint jokio realaus tokių sprendimų vertinimo ir kontrolės mechanizmo. Trečia, kokiais kriterijais vadovaujantis teismai turėtų nuspręsti, ar toks susitaikymas su prokuroru yra laikytinas kaip susitaikymas su valstybės institucijos atstovu. Kadangi tokių kriterijų nėra ir iš esmės negali būti, teismai labai kritiškai žiūrėtų į tokį susitaikymo faktą. Ketvirta, kodėl tokiu subjektu yra būtent prokuroras, o ne ikiteisminio tyrimo institucija ar teismas. Juk šios institucijos taip pat yra valstybės deleguotos institucijos, turinčios tam tikrus įgaliojimus baudžiamajame procese. Kadangi galutinius sprendimus baudžiamosiose byloje priima teismai, tai gal jie ir galėtų išspręsti tokio susitaikymo klausimą. Manome, kad nei viena iš šių valstybės institucijų negalėtų spręsti šio klausimo, nes tai nėra Konstitucijos ir baudžiamojo proceso įstatymo priskirta jų kompetencijai. Todėl baudžiamojo proceso normomis yra pagrįsta ir teisinga teismų praktika, kad su prokuroru susitaikyti negalima¹¹⁶.

¹¹² Išniekinus Lietuvos vėliavą – jokios baudžiamosios atsakomybės // http://www.alfa.lt/straipsnis/10725169/Isniekinus.Lietuvos.veliava..jokios.baudziamosios.atsakomybes=2011-03-08_15-21/; prisijungimo laikas 2013-12-14.

¹¹³ Dėl VSD medžiagos nutekimo STT krečia žurnalistus // <http://vz.lt/?PublicationId=9d9bb179-3431-4c33-bb21-5da8eb0a21e7>; prisijungimo laikas 2013-12-14.

¹¹⁴ Baranskaitė, A. Taikos sutartis baudžiamojoje teisėje. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. P. 143.

¹¹⁵ LR prokuratūros įstatymas // *Valstybės žinios*. 1994, Nr. 81-1514.

¹¹⁶ http://www2.lai.lt/lat_web_test/4_tpbuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=26562; prisijungimo laikas 2014-01-14.

Ši nuostata pilnai atitinka baudžiamojo proceso nuostatas ir pagrindžia tą nuomonę, kad nesant jokio nukentėjusiojo asmens, susitaikymas, kaip atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindas nėra galimas¹¹⁷.

Mūsų nuomone, teismų praktikos suformuota pozicija šiuo klausimu yra teisinga. Jeigu nusikalstama veika padaroma žala tam tikriems valstybės interesams, nuo kurių nenukenčia joks asmuo, susitaikymas su valstybe nėra galimas, kadangi nėra jokios valstybinės institucijos, kuri įgalintų spręsti susitaikymo su kaltininku klausimą. O kadangi nėra susitaikymo fakto, negali būti taikomos LR BK 38 str. nuostatos. Pvz. kaip galima susitaikyti su asmeniu, kuris neteisėtai įgijo ir laikė narkotines medžiagas be tikslo platinti ar suklastojo vairuotojo pažymėjimą. Su kuria institucija jis turėtų susitaikyti ir kokiais kriterijais remiantis turėtų būti sprendžiamas klausimas, ar toks asmuo yra vertas susitaikymo ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, ar ne. Kad išspręsti šį klausimą, turėtų būti sukurta speciali komisija, pvz. ir prie LR Vyriausybės¹¹⁸, kuri būtų įgaliota spręsti susitaikymo su valstybe klausimus. Priešingu atveju galimybės taikyti LR BK 38 str. nuostatas už šių nusikalstamų veikų padarymą nėra.

Apibendrinant galima teigti, kad išvengiant painiavos sąvokose reikia LR BK 38 str. 1 d. 3 punkte nukentėjusio asmens sąvoką pakeisti nukentėjusio fizinio asmens sąvoka. Taip pat nereikėtų įstatyme valstybės išskirti iš juridinių asmenų tarpo, kadangi pagal LR CK normas, valstybė, savivaldybė bei jos institucijos yra vieši juridiniai asmenys. Todėl šiame punkte reikėtų vartoti sąvoką juridinio asmens atstovu. Neveiksnaus, nepilnamečio ar mažamečio nukentėjusio asmens atstovui turėtų būti suteikta teisė savo atstovaujamo pagal įstatymą asmens vardu susitaikyti su kaltininku. Todėl reikėtų keisti LR BK 38 str. 1 d. 3 p. redakciją, ją išdėstant taip „susitaikė su fiziniu asmeniu ar jo atstovu pagal įstatymą, arba su juridinio asmens atstovu ir“. LR BK 38 str. nuostatos neturėtų būti taikomos už nusikaltimus, dėl kurių atimama kito žmogaus gyvybė. Kai nusikalstama veika padaroma žala valstybei ir yra valstybinės institucijos, atsakingos už tokių žalų administravimą, tai kaltininkas gali susitaikyti su tokios institucijos atstovu ir gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius. Taip pat jeigu nusikalstama veika padaroma žala tam tikriems valstybės interesams, nuo kurių nenukenčia joks asmuo ir nėra institucijos atsakingos už šią valstybinio gyvenimo sritį, susitaikymas su valstybe nėra galimas, kadangi nėra jokios valstybinės institucijos, kuri įgalintų spręsti susitaikymo su kaltininku klausimą. O kadangi nėra susitaikymo fakto, negali būti taikomos LR BK 38 str. nuostatos.

¹¹⁷ Panaši nuomonė yra išreikšta ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 16 d. kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-349/2006.

¹¹⁸ Panašios kaip amnestijos komisijos, pilietybės suteikimo komisijos ir pan.

2.5. Pagrindas manyti, kad kaltininkas nedarys naujų nusikalstamų veikų

Šis pagrindas yra visiškai nepriklausantis nuo kaltininko valios – jis yra objektyviai egzistuojantis, t.y. visas ankstesnio kaltininko gyvenimo atspindys, į kurį atsižvelgia teismas, sprenddamas ar yra pagrindas manyti, kad kaltininkas nedarys naujų nusikalstamų veikų. Pagal LR BK 38 str. 1 d. 4 p. šios straipsnio nuostatos gali būti taikomos tuomet, kai yra pagrindas manyti, kad kaltininkas nedarys naujų nusikalstamų veikų.

Mūsų nuomone, šis pagrindas reiškia, kad visas kaltininko gyvenimas iki nusikalstamos veikos padarymo rodo, kad ši jo padaryta nusikalstama veika buvo atsitiktinio pobūdžio, kad nusikalstamas elgesys nėra kaltininko gyvenimo būdas.

Svarbu pabrėžti, kad pagal teismų praktiką, sprendžiant klausimą dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, būtina atsižvelgti ne tik į įstatyme nurodytas šios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšies pagrindus, bet ir į kitas aplinkybes. Tačiau įstatyme nėra apibrėžta ar paaiškinta kokios aplinkybės rodo, kad kaltininkas nedarys naujų nusikalstamų veikų. Tai paliekama spręsti teismui. Sprenddamas klausimą dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius, „teismas atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės gali motyvuoti kitų atsakomybę lengvinančių aplinkybių buvimu, atsakomybę sunkinančių aplinkybių nebuvimu, atsižvelgti į kaltinamojo elgesį iki nusikalstamos veikos padarymo, veikos padarymo metu ir po veikos padarymo (ankstesni nusikaltimai ar kiti teisės pažeidimai, polinkis į girtavimą, požiūris į darbą, nusikaltimo tikslas ir motyvas, padarinių sunkumas, kaltės forma, nusikaltimo padarymo būdas, atvykimas ir prisipažinimas, pastangos sušvelninti nusikaltimo padarinius, gailėjimasis, padėjimas išaiškinti nusikaltimą, bendrininkai ir pan.)“¹¹⁹. Mūsų nuomone, būtent atsižvelgiant į visas šias aplinkybes, būtina spręsti ar yra pagrindas manyti, kad asmuo daugiau nedarys nusikalstamų veikų.

Pagal teismų praktiką tokie pagrindai gali būti labai įvairūs. Tačiau daugumoje teismo nutarčių nėra nurodyta viena konkreti aplinkybė, kuri besąlygiškai rodytų kaltininko kriminalinius polinkius ar atvirkščiai – juos paneigtų. Šios aplinkybės dažniausiai įvardinamos kelios, viena kitą lyg ir papildančios. Viena iš aplinkybių, kuri, teismo nuomone, gali rodyti, kad kaltininkas gali ateityje nusikalsti yra kelių nusikalstamų veikų padarymas. Ši aplinkybė dažnai įvertinama kaip pagrindas manyti, kad asmuo ateityje gali daryti naujas nusikalstamas veikas. LAT kasacinėje nutartyje, panaikindamas nuosprendį dėl LR BK 38 str. nuostatų taikymo nurodė, kad „*teismas neįvertino, kad A.K. padarė du nusikaltimus, po eismo įvykio praėjus keturioms valandoms jam buvo nustatytas sunkus girtumo laipsnis, kraujyje rasta 3,23 promilės etilo alkoholio. Partrenkęs*

¹¹⁹ Kasacinė nutartis 2005 m. lapkričio 22 d. baudžiamojoje byloje Nr. 2K-550/2005 // http://www2.lai.lt/lat_web_test/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=29040; prisijungimo laikas 2013-12-15.

*dviračiu važiuusį J. M., A.K. išvažiavo į priešingą eismo juostą ir sudarė rimtą pavojų priešais atvažiuojančiam transportui. Po eismo įvykio jis nesustojo ir nuvažiavo namo*¹²⁰. Kita situacija kaip pavyzdys baudžiamojoje byloje Nr. 2K-606/2006, kai apylinkės teismo nuosprendžiu V. M. pripažintas kaltu ir nuteistas pagal LR BK 180 straipsnio 1 dalį už nusikaltimą, padarytą prieš C., o už padarytą nusikaltimą prieš D. L., numatytą LR BK 180 straipsnio 1 dalyje, V. M., remiantis LR BK 38 straipsniu, atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius. Vienas iš motyvų, dėl kurių LAT konstatavo, kad apylinkės teismas netinkamai pritaikė baudžiamąjį įstatymą – LR BK 38 straipsnio nuostatas ir nuosprendį panaikino, o bylą perdavė nagrinėti iš naujo, buvo ta, kad kaltinamasis V. M. per parą padarė du apysunkius nusikaltimus¹²¹. Taip pat jei nagrinėjant bylą teisme paaiškėja, kad asmuo yra nuteistas už vėlesnius nusikaltimus (reali nusikaltimų sutaptis), teismai taip pat laiko, kad nėra pagrindo manyti, kad asmuo nedarys naujų nusikalstamų veikų. Pažymėtina, kad net kai kuriais atvejais parodymų ar savo pozicijos keitimas proceso metu teismo gali būti įvertinamas kaip šio pagrindo nebuvimas¹²². Praktikoje netgi pasitaiko pavyzdžių¹²³, kai teismai atsisako atleisti asmenis nuo baudžiamosios atsakomybės net ir esant beveik visiems pagrindams, bet asmeniui esant įtariamam dėl sunkaus ar labai sunkaus nusikaltimo padarymo. Taip pat jei kaltininkui yra iškeltos kitos baudžiamosios bylos, kurios dar nėra išnagrinėtos, teismai taip pat laiko aplinkybe, kuri rodo apie kriminalinį kaltininko polinkį. LAT kasacinėje nutartyje nurodė, kad „*nors A. S. praeityje nebuvo teistas, tačiau šiuo metu teisme dėl jo nagrinėjama baudžiamoji byla, kurioje kartu su kitais nuteistaisiais šioje byloje – A. O. ir Ž. P. – kaltinamas kitais tyčiniaus nusikaltimais. Šie duomenys kelia rimtų abejonių dėl to, ar galima daryti išvadą, kad A. S. ateityje nedarys naujų nusikalstamų veikų*“¹²⁴. Pažymėtina, kad kai kuriais atvejais teismai net ir išnykusį teistumą pripažįsta, kaip pagrindo, numatyto LR BK 38 str. 1 d. 4 p., nebuvimą. LAT kasacinėje nutartyje nurodė, kad „*bylos duomenimis nustatyta, kad K. B. apylinkės teismo nuosprendžiu nuteistas pagal 1961 m. BK 225 straipsnio 2 dalį (teistumas išnykęs), baustas administracine tvarka 2003-09-23 ir 2003-10-31 už nedidelį chuliganizmą. Teisiamajame posėdyje*

¹²⁰ Kasacinė nutartis 2005 m. lapkričio 22 d. baudžiamojoje byloje Nr. 2K-550/2005 // http://www2.lat.lt/lat_web_test/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=29040; prisijungimo laikas 2013-12-15.

¹²¹ Kasacinė nutartis 2006 m. gruodžio 5 d. baudžiamojoje byloje Nr. 2K-606/2006 // <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html>; prisijungimo laikas 2013-11-12.

¹²² Asmuo už vagystę buvo pripažintas kaltu ir nuteistas baudžiamuoju įsakymu, tačiau po to pateikė teismui prašymą surengti baudžiamosios bylos nagrinėjimą teisme. Nagrinėjant bylą teisme, kaltininkas vėl pakeitė poziciją ir prisipažino padaręs vagystę. Šie svyravimai kelia abejonių dėl to, kad J. M. iš tikrųjų kritiškai vertina savo nusikalstamą veiką ir tvirtai nusistatęs daugiau nebusisikalsti. 2010-06-29 Kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-347/2010 // <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> įvedus nutarties numerį; prisijungimo laikas 2013-12-15.

¹²³ Kaišiadorių rajono apylinkės teismo ikiteisminio tyrimo teisėjo 2013 m. rugpjūčio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 63-1-00337-13, kuria buvo atsisakyta atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiam asmeniui susitaikius. Teismo nuomone, atsižvelgiant į tai, kad šis asmuo yra įtariamasis kitame ikiteisminiame tyrime dėl nusikaltimo, numatyto LR BK 129 str. 1 d. (nužudymo) padarymo, nėra pagrindo manyti, kad jis ateityje nedarys naujų nusikalstamų veikų.

¹²⁴ Kasacinė nutartis 2011 m. rugsėjo 20 d. baudžiamojoje byloje Nr. 2K-377/2011 // <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> įvedus nutarties numerį; prisijungimo laikas 2013-12-15.

*K. B. nurodė, kad po to, kai 2004-12-10 pažeidė viešąją tvarką, jis vėl padarė nusikalstamą veiką, numatytą BK 178 straipsnyje. Minėti duomenys nebuvo teismų įvertinti, taikant K. B. BK 38 straipsnio 1 dalies nuostatas*¹²⁵. Konstatuodami, kad nėra pagrindo manyti, kad kaltininkas nedarys naujų nusikalstamų veikų, teismai dažnai nurodo ne tik ankstesnių ar vėlesnių nusikalstamų veikų padarymą, bet ir kaltininko elgesį po nusikaltimo padarymo. Ypač atkreipiamas dėmesys į užfiksuotą deliktinį asmens elgesį. LAT kasacinėje nutartyje nurodė, kad „kasatorius <...> po nusikaltimų, už kuriuos nuteistas šioje byloje, padarymo jis ir vėl vairuodamas ne kartą pažeidė Kelių eismo taisykles. Vienu iš tokių atvejų, būdamas labai apsvaigęs (3,06 promilės), sukėlė eismo įvykį, kurio metu susidūrė su kitu automobiliu, tačiau nesustojo ir važiavo toliau, kol susidūrė su kitu automobiliu ir tik po susidūrimo su antruoju automobiliu atsitrenkęs į apšvietimo stulpą sustojo. Šio eismo įvykio metu buvo sužalotas kitas žmogus, padaryta turtinės žalos ir iš esmės tik dėl laimingo atsitiktinumo nekilo sunkesnių padarinių. Dėl to pagrįsta apeliacinės instancijos teismo išvada, kad nėra pagrindo teigti, jog M. Š. daugiau nedarys nusikalstamų veikų“¹²⁶. Taip pat yra vertinamas kaltininko elgesys iki nusikalstamos veikos padarymo. LAT kasacinėje nutartyje nurodė, kad „apeliacinės instancijos teismo išvadą lėmė tai, kad P. O. veika prieš nukentėjusiąją sugyventinę R. M. nebuvo atsitiktinė, nulemta susidariusių aplinkybių, nes ir anksčiau P. O. naudodavo smurtą prieš savo sugyventinę. Nesunkus R. M. sveikatos sutrikdymas buvo logiška ankstesnio P. O. elgesio pasekmė. Esant šioms byloje nustatytoms aplinkybėms, apeliacinės instancijos teismas pagrįstai netaikė BK 38 straipsnio 1 dalies ir tinkamai vadovavosi baudžiamuoju įstatymu“¹²⁷.

Kaip matyti iš aukščiau pateiktų nutarčių, asmens girtumą teismai laiko vienu iš pagrindų manyti, kad jis ateityje gali daryti nusikalstamas veikas. Ypač tai paminėtina baudžiamosiose bylose dėl kelių eismo taisyklių pažeidimo. Šiuo atveju verta prisiminti ir 2009-03-24 LAT Senato „Teismų praktikos kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimo (baudžiamojo kodekso 281 straipsnis) baudžiamosiose bylose apžvalgos“ 23 p., kuris nurodo, kad LR BK 38 str. nuostatos neturėtų būti taikomos už nusikaltimus, numatytus „atvejai, kai asmuo, apsvaigęs nuo alkoholio, narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų, šiurkščiai pažeisdamas kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisykles sukelia eismo įvykį, dėl kurio žūsta žmonių ar būna sunkiai sutrikdyta kitų asmenų sveikata, paprastai vertinami kaip paneigiantys galimybę tokiam asmeniui taikyti tiek atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės, tiek bausmės vykdymo atidėjimą, nes nesudaro

¹²⁵ Kasacinė nutartis 2006 m. vasario 14 d. baudžiamojoje byloje Nr. 2K-123/2006 // http://www2.lat.lt/lat_web_test/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=29494; prisijungimo laikas 2013-12-15.

¹²⁶ Kasacinė nutartis 2011 m. kovo 22 d. baudžiamojoje byloje Nr. 2K-106/2011 // <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> įvedus nutarties numerį; prisijungimo laikas 2013-12-15;

¹²⁷ Kasacinė nutartis 2007 m. vasario 13 d. baudžiamojoje byloje Nr. 2K-120/2007 // http://www2.lat.lt/lat_web_test/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=30871; prisijungimo laikas 2013-12-15

*pagrindo išvada, kad bausmės paskirtis tokiais atvejais bus pasiekta be realaus bausmės atlikimo*¹²⁸.

Kaip matome, išvada dėl LR BK 38 straipsnio 1 dalies 4 punkte nustatytos sąlygos (yra pagrindo manyti, kad kaltininkas nedarys naujų nusikalstamų veikų) nebuvimo yra tuo klausimu reikšmingų visų bylos aplinkybių (nusikalstamų veikų darymas, ankstesni teistumai, elgesys po nusikalstamos veikos padarymo, jos darymo metu ar prieš jos padarymą, patraukimai administracinėn atsakomybėn, asmens būseną nusikaltimo padarymo metu ir pan.), kurios rodo kaltininko elgesio motyvus ir tikslus, vertinimo rezultatas. Negalima kažkurių iš šių aplinkybių išskirti kaip turinčių lemiamą reikšmę arba antraeilių. Visos jos turi būti vertinamos vienoje visumoje. Tik įvertinus visas šias aplinkybes galima nustatyti ar yra pagrindas manyti, kad kaltininkas ateityje nedarys naujų nusikalstamų veikų.

¹²⁸ LAT Senato 2009 m. kovo 24 d. „Teismų praktikos kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimo (baudžiamojo kodekso 281 straipsnis) baudžiamosiose bylose apžvalga“ // http://www2.lat.lt/lat_web_test/4_tpbiuleteniai/senos/nutartis.aspx?id=34109; prisijungimo laikas 2014-01-02.

3. ATLEIDIMO NUO BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS KALTININKUI IR NUKENTĖJUSIAJAM SUSITAIKIUS TAIKYMO APRIBOJIMAI BEI TEISINIAI PADARINIAI

Kaip minėjome aukščiau, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiam asmeniui susitaikius yra sąlyginė atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis. Taip pat baudžiamasis įstatymas numato, kad ne visiems nusikaltimo subjektams gali būti taikoma ši atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis. Pagal LR BK 38 str. 2 d., šio straipsnio 1 dalyje numatytais pagrindais negali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės recidyvistas, pavojingas recidyvistas, taip pat asmuo, kuris anksčiau jau buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės kaip susitaikęs su nukentėjusiu asmeniu, jeigu nuo susitaikymo dienos iki naujos veikos padarymo praėjo mažiau nei ketveri metai.

Koks asmuo laikomas recidyvistu ir pavojingu recidyvistu yra numatyta LR BK 27 str. Jame nurodoma, kad nusikaltimų recidyvas yra tada, kai asmuo, jau teistas už tyčinio nusikaltimo padarymą, jeigu teistumas už jį neišnykęs ar nepanaikintas įstatymų nustatyta tvarka, vėl padaro vieną ar daugiau tyčinių nusikaltimų. Toks asmuo yra recidyvistas. Nusikaltimų recidyvas yra pavojingas, jei sistemingai daromi sunkūs ar labai sunkūs nusikaltimai. Tai reiškia, kad LR BK 38 str. nuostatos negali būti taikomos asmeniui, kuris turi neišnykusį ir nepanaikintą teistumą. Pagal LR BK 97 str. turinčiais teistumą laikomi už nusikaltimo padarymą nuteisti asmenys, kuriems įsiteisėjo Lietuvos Respublikos teismo priimtas apkaltinamasis nuosprendis. Šiuo atveju daug klausimų kilti lyg ir neturėtų. Tačiau baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje pasitaiko atveju, kai asmuo laikomas recidyvistu ne nuo naujos nusikalstamos veikos padarymo, bet nuo nuosprendžio priėmimo už naują nusikaltimą. Štai A. Baranskaitė nurodo, kad *„tai, kad kaltininkas yra padaręs keletą nusikalstamų veikų ar turi neišnykusį arba nepanaikintą teistumą (kai jis nėra pripažintas recidyvistu ar pavojingu recidyvistu), savaime nėra kliūtis atleisti jį nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 38 straipsnį“*¹²⁹. Tą patį nurodo ir kiti autoriai¹³⁰. LAT vienoje kasacinėje nutartyje yra nurodęs, kad *„asmuo pripažįstamas kaltu padaręs nusikalstamą veiką teismo nuosprendžiu, todėl ir nusikaltimų recidyvas konstatuojamas nuo to momento, kai asmuo, jau teistas už tyčinio nusikaltimo padarymą, kitu teismo nuosprendžiu pripažįstamas kaltu padaręs naują tyčinį nusikaltimą“*¹³¹. Jei tokia praktika yra teisinga, iškyla nemenka problema. Kaip minėjome anksčiau, mūsų nuomone, ydinga dabartinė Lietuvos teismų praktika, kad asmuo atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės teismo nuosprendžiu, kuriuo yra nutraukiama baudžiamoji byla ir

¹²⁹ Baranskaitė, A. Taikos sutartis baudžiamojoje teisėje. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. P. 159.

¹³⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. I tomas. Bendroji dalis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 243.

¹³¹ Kasacinė nutartis 2011 m. sausio 20 d. baudžiamojoje byloje Nr. 2K-83/2011// <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> įvedus nutarties numerį; prisijungimo laikas 2014-02-10.

tokiame nuosprendyje jis kaltu nepripažįstamas. Reiškia, toks asmuo negali būti pripažįstamas recidyvistu ir jam gali būti taikomos LR BK 38 str. nuostatos. Tačiau tokia teismų praktika aiškiai prieštarauja LR BK 27 str. nuostatoms, kuriose nurodoma, kad asmuo laikomas recidyvistu nepriklausomai nuo to, ar yra dėl to teismo sprendimas ar nėra. Pažymėtina ir tai, kad kitose kasacinėse nutartyse LAT laikosi būtent tokios pozicijos¹³². Mūsų nuomone, pastaroji pozicija yra teisinga – kadangi LR BK 27 str. nesieja nusikaltimų recidyvo fakto su atitinkamu procesiniu sprendimu, laikytina, kad asmeniui, kuris turi teistumą už tyčinio nusikaltimo padarymą, nėra galimybės taikyti LR BK 38 str. numatytos atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšies.

Atkreiptinas dėmesys ir į tą aplinkybę, kad teistumo institutas yra siejamas išimtinai tik su nusikaltimo padarymu. Asmuo, sistemingai darantis baudžiamuosius nusižengimus, nėra laikomas turinčiu teistumą. Taip pat recidyvistu nėra laikomas asmuo, teistas už neatsargaus nusikaltimo padarymą ar kai jo naujas nusikaltimas yra neatsargus. Tai rodo, kad asmeniui padarius bet kokį baudžiamąjį nusižengimą ar neatsargų nusikaltimą, nors ir turintiems teistumą, nėra apribojimų taikyti LR BK 38 str. nuostatas, kaip ir asmeniui, padariusiam tyčinį nusikaltimą, jei asmuo anksčiau buvo teistas už neatsargaus nusikaltimo padarymą. Šiuo atveju reikėtų atidžiau vertinti, ar yra pagrindas manyti, kad asmuo nedarys naujų nusikalstamų veikų.

LR BK 38 str. nuostatos taip pat netaikomos asmeniui, kuris anksčiau jau buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės kaip susitaikęs su nukentėjusiu asmeniu, jeigu nuo susitaikymo dienos iki naujos veikos padarymo praėjo mažiau nei ketveri metai. Šiuo atveju lyg ir viskas turėtų būti aišku. Termino pradžia – susitaikymo diena, termino pabaiga – naujos nusikalstamos veikos padarymo diena. Tačiau neaiškumų vis dėlto yra. Kas yra laikytina susitaikymo diena? Baudžiamasis įstatymas to nenurodo. Logiška būtų manyti, kad tokia susitaikymo diena yra procesinio sprendimo (teismo nuosprendžio ar teismo sprendimo patvirtinti prokuroro nutarimą nutraukti ikiteisminį tyrimą) priėmimo diena. Gali kilti klausimas kodėl būtent priėmimo, o ne sprendimo įsiteisėjimo diena. Mūsų manymu, šiuo atveju reikėtų taikyti įstatymo analogiją. Šis bandomasis laikotarpis savo prigimtimi yra panašus į apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties institutą. LR BK 95 str. 2 d. nurodoma, kad senaties terminas skaičiuojamas nuo nusikalstamos veikos padarymo iki nuosprendžio priėmimo dienos. Šio termino pabaiga – naujos nusikalstamos veikos padarymo diena. Šiuo klausimu baudžiamosios teisės teorijoje yra ir kitų nuomonių. A. Baranskaitė nurodo, kad tokio termino pradžia turi būti teismo sprendimo įsiteisėjimo diena, o termino pabaiga – nuosprendžio už to paties asmens padarytą naują nusikalstamą veiką

¹³² Pvz., „Bylos medžiaga patvirtina, kad N. I. praėityje teistas už tyčinio nesunkaus nusikaltimo padarymą, naują tyčinį baigtą apysunkį nusikaltimą padarė neįvykdęs jam paskirtos baudos bausmės (ją įvykdė po nuosprendžio priėmimo), neišnykus teistumui, taigi būdamas recidyvistas (BK 27 straipsnio 1 dalis). Kasacinė nutartis 2010 m. lapkričio 30 d. baudžiamosioje byloje Nr. 2K–569/2010; taip pat 2007-09-25 Kasacinė nutartis baudžiamosioje byloje Nr. 2K–547/2007 // http://www2.lat.lt/lat_web_test/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=31757; prisijungimo laikas 2014-02-10.

įsiteisėjimo diena¹³³. Dėl termino pradžios galima diskutuoti, nes termino skaičiavimas nuo nuosprendžio įsiteisėjimo dienos gal ir yra logiškas bei pagrįstas. Tačiau su autorės siūloma termino pabaiga yra visiškai neaiškumas. Pvz. teismo sprendimas dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės susitaikius įsiteisėjo 2008-01-01. Naują nusikalstamą veiką tas pats asmuo padaro 2011-12-20, t.y., nepraėjus 4 metams po susitaikymo dienos. Apkaltinamasis nuosprendis buvo priimtas 2013-01-01, t.y. praėjus 5 metams. Šis sprendimas yra neįsiteisėjęs. Tada pagal siūlomą termino skaičiavimą, apeliacinės instancijos teismas turi teisę tokiam asmeniui taikyti LR BK 38 str. nuostatas, nes iki nuosprendžio įsiteisėjimo už antrą nusikalstamą veiką praėjo daugiau kaip 4 metai. Tačiau toks skaičiavimas aiškiai prieštarautų LR BK 38 str. 2 d. nuostatoms, kad susitaikymas negali būti taikomas, jei nuo susitaikymo iki naujos veikos padarymo praėjo mažiau nei keturi metai. Mūsų nuomone, negalime sutapatinti įvykusio istorinio fakto su jo teisiniu įvertinimu. Nusikalstamos veikos padarymo laikas yra istorinis faktas. Teismo sprendimas dėl šios nusikalstamos veikos padarymo yra teisinis šio istorinio fakto įvertinimas. Tai du skirtingi dalykai. Jeigu šio termino pradžią įstatymas apibrėžia kaip susitaikymo dieną, tai galime laikyti pirmos veikos padarymo teisiniu įvertinimu – analogišku teismo sprendimu. Apibrėžiant tokio termino pabaigą, LR BK 38 str. 2 d. yra naudojama sąvoka nauja veika, o ne nauja nusikalstama veika. Tai rodo, kad LR BK šio termino pabaigą sieja būtent su įvykio data ir laiku, t.y. su įvykiu istoriniu faktu, bet ne su jo teisiniu įvertinimu. Todėl manome, kad šioje dalyje termino pabaiga yra būtent nusikalstamos veikos padarymo diena. Kas laikytina nusikalstamos veikos padarymo laiku yra numatyta LR BK 3 str. 1 d.

Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kai kaltininkas ir nukentėjęs asmuo susitaiko yra sąlyginė atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis. Pagal LR BK 38 str. 3 ir 4 d. nuostatas, atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės asmeniui nustatomas vienerių metų bandomasis laikotarpis, per kurį stebima, ar toks asmuo nepadarys naujų nusikalstamų veikų. Jei jis tokių veikų nepadaro, asmuo yra galutinai atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės. Tačiau jei per 1 metus asmuo padaro naują nusikalstamą veiką, jis gali būti ar privalo būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už visas jo padarytas nusikalstamas veikas. Jei asmuo, atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal LR BK 38 str. per vienerius metus po atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės padaro baudžiamąjį nusizengimą ar neatsargų nusikaltimą, teismui paliekama teisė spręsti, ar panaikinti ankstesnį sprendimą atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės ir traukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn už visas padarytas nusikalstamas veikas (LR BK 38 str. 3 dalis), ar palikti galioti ankstesnį teismo sprendimą. Pažymėtina, kad įstatymas nenumato konkrečių kriterijų, pagal kuriuos galima vertinti, ar asmuo, padaręs naują nusikalstamą veiką yra

¹³³ Baranskaitė, A. Taikos sutartis baudžiamojoje teisėje. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. P. 160.

vertas toliau būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės. Visas šis vertinimas yra išimtinai teismo prerogatyva ir gali būti vertinamas individualiai.

Atkreiptinas dėmesys į tą aplinkybę, kad pagal LR BK 38 str. 3 d. ši vertinimo teisė suteikta tik teismui. Tačiau galiojantys įstatymai šią teisę suteikia ir prokurorui. Taip būna tais atvejais, kai sprendimas atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės buvo priimtas ikiteisminio tyrimo teisėjo ikiteisminio tyrimo metu. Pvz. LR BPK 217 str. reglamentuojančio ikiteisminio tyrimo atnaujinimą, 4 d. numato, kad jeigu įtariamasis, dėl kurio padarytos veikos ikiteisminis tyrimas buvo nutrauktas LR BPK 212 straipsnio 5 punkte numatytu atveju (pagal LR BK 38 str.), per vienerius metus nuo ikiteisminio tyrimo nutraukimo padaro naują nusikalstamą veiką, prokuroras LR BK 38 straipsnio 3 dalyje nurodytomis sąlygomis gali, o to paties straipsnio 4 dalyje nurodytomis sąlygomis privalo priimti nutarimą atnaujinti nutrauktą ikiteisminį tyrimą. Esant tokiai situacijai, jei prokuroras nesikreips į ikiteisminio tyrimo teisėją dėl tokio tyrimo atnaujinimo, teismas neturės galimybės spręsti - panaikinti atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės ar ne. Tokia LR BPK pozicija yra visiškai nesuderinta su LR BK 38 str. 3 d. nuostatomis ir joms prieštarauja. Mūsų manymu, esant tokiai situacijai prokuroras bet kokių atveju privalo kreiptis į teismą, kad šis spręstų jo kompetencijai priskirtą klausimą.

Kai asmuo per vienerius metus po atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal LR BK 38 str. padaro naują tyčinį nusikaltimą, ankstesnis sprendimas atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės nustoja galioti ir teismas sprendžia dėl tokio asmens patraukimo baudžiamojon atsakomybėn už visas padarytas nusikalstamas veikas (LR BK 38 str. 4 dalis). Tačiau praktikoje pasitaiko atveju, kai įgyvendinant šią nuostatą iškyla problemų. Jei asmuo buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės ikiteisminio tyrimo metu, problemų nekyla. Prokuroras, remiantis LR BPK 217 str. 4 d. kreipiasi į ikiteisminio tyrimo teisėją su nutarimu atnaujinti ikiteisminį tyrimą, abu ikiteisminius tyrimus sujungia LR BPK 170 str. 4 d. 1 p. tvarka bei sujungtą bylą atiduoda teismui, kaltinant asmenį už abi veikas. Problemos iškyla tuomet, kai sprendimą taikyti LR BK 38 str. nuostatas priima teismas nuosprendžiu¹³⁴. Tokiu atveju baudžiamoji byla laikoma teisme ir prokurorui bei ikiteisminio tyrimo teisėjui nesuteikta teisė naikinti teismo nuosprendžio, o apeliacijai ar kasacijai pagrindų nėra. Kaip šiuo atveju teisingai įgyvendinti LR BK 38 str. 4 d. nuostatas nurodo teismų praktika. „Įvertinus BPK 255 straipsnio 1 dalyje nustatytas nagrinėjimo teisme ribas bei kitas BPK normas, reglamentuojančias bylų procesą pirmosios instancijos teisme, darytina išvada, kad tokiu atveju taikytina baudžiamojo proceso įstatymo analogija. Teismas bylos parengimo nagrinėti teisme metu nustatęs, kad tyčinį nusikaltimą asmuo padarė nepaėjęs vieneriems metams nuo nuosprendžio, kuriuo šis asmuo buvo atleistas nuo baudžiamosios

¹³⁴ Kasacinė nutartis 2006 m. vasario 14 d. baudžiamojoje byloje Nr. 2K-125/2006 // <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> įvedus nutarties numerį; prisijungimo laikas 2014-02-10.

atsakomybės pagal BK 38 straipsnio 1 dalį priėmimo momento ir priėmęs nutartį perduoti bylą nagrinėti teisiama jame posėdyje (BPK 233 straipsnis), turėtų išsireikalauti pirmąją bylą ir, vadovaudamasis BPK 295 straipsniu, atnaujinti joje įrodymų tyrimą (jeigu byla nutraukta nuosprendžiu) bei, vadovaudamasis BPK 232 straipsnio 4 punktu, sujungti ją su antrąja byla. Toliau byla turėtų būti nagrinėjama vadovaujantis BPK XIX–XXIII skyrių nuostatomis, išskyrus tai, kad įrodymai, kuriais pagrįstos pirmosios bylos nuosprendyje išdėstytos išvados, teisiama jame posėdyje pakartotinai netiriami. Nuosprendyje teismas pirmiausia turėtų išspręsti kaltės klausimą dėl nusikalstamų veikų, padarytų po asmens atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės. Kaltinamąjį pripažinus kaltu padarius tyčinį nusikaltimą, turi būti sprendžiama dėl šio asmens baudžiamosios atsakomybės už visas padarytas nusikalstamas veikas (BK 38 straipsnio 4 dalis, BPK 307 straipsnis), t. y. jis turėtų būti pripažįstamas kaltu padaręs veikas, dėl kurių buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, ir laikantis BK normų, reglamentuojančių bausmės skyrimą, reikalavimų jam turėtų būti skiriamos bausmės¹³⁵. Manome, kad tokia tvarka pilnai užtikrina LR BK 38 str. 4 d. reikalavimų įvykdymą.

Dar vienas pagrindas asmeniui panaikinti jo atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės pagal LR BK 38 str. yra teismo patvirtinto susitarimo dėl žalos atlyginimo sąlygų ir tvarkos nevykdymas be pateisinamų priežasčių (LR BK 38 str. 3 d.). Šis panaikinimo pagrindas, kaip minėjome ankstesnėje dalyje, nėra saistomas vienerių metų termino, o yra nukentėjusio asmens ir kaltininko susitarimo dalykas. Tačiau pagrindas atnaujinti baudžiamąjį procesą yra ne bet koks susitarimo nevykdymas, bet tokio susitarimo nevykdymas be pateisinamų priežasčių. Tokių priežasčių sąrašo įstatymas nenurodo, tai paliekama spręsti teismui, vertinant kiekvieną tokį atvejį individualiai. Tai vertindami teismai atsižvelgia į kaltininko siekį atlyginti žalą bei turėjimą objektyvių galimybių tai įgyvendinti. Formalūs kaltininkų pasisakymai, pvz. kad neatlygino žalos, nes neturėjo darbo, teismo vertinami būtent šių aplinkybių kontekste, t.y. atsižvelgiama, kad neatlyginama netgi padarytos materialinės žalos nukentėjusiajam dalis, todėl vertinama, kad tokia žala neatlyginama be pateisinamų priežasčių¹³⁶.

Kaip minėjome aukščiau, ši atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis nėra neužtraukianti jokių teisinių padarinių. Teorijoje atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės yra įvardinamas kaip „nusikalstamos veikos padarymo pasekmė“¹³⁷. Todėl ši pasekmė gali sukelti tam tikrus teisinius padarinius. Šiuo atveju tokie padariniai gali būti baudžiamojo poveikio priemonių

¹³⁵ Kasacinė nutartis 2005 m. birželio 07 d. baudžiamojoje byloje Nr. 2K-357/2005 // <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> įvedus nutarties numerį; prisijungimo laikas 2014-02-10. Analogiška tvarka buvo aprobuota Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2007 m. lapkričio 27 d. kasacinėje nutartyje Nr. 2K-P-429/2007 // Teismų praktika Nr. 28. Vilnius: 2006. P. 171-176.

¹³⁶ Kasacinė nutartis 2006 m. balandžio 11 d. baudžiamojoje byloje Nr. 2K-181/2006 // http://www2.lat.lt/lat_web_test/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=29767; prisijungimo laikas 2014-02-12.

¹³⁷ Piesliakas, V. Baudžiamoji atsakomybė kaip nusikalstamos veikos padarymo teisinis padarinys // Jurisprudencija. 2007, Nr. 8(98). P. 8.

taikymas pilnamečiam asmeniui bei auklėjamojo poveikio priemonių taikymas nepilnamečiui asmeniui. „Baudžiamojo poveikio priemonės paskyrimu asmeniui, atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės, siekiama to paties rezultato, kurio siekiama ir kriminaline bausme, t. y. asmens, padariusio nusikalstamą veiką, pataisymo, galimybių daryti naujas nusikalstamas veikas apribojimo ar atėmimo ir pan“¹³⁸. Galimybė taikyti baudžiamojo ir auklėjamojo poveikio priemones atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės yra atitinkamai numatytos LR BK 67 ir 82 straipsniuose. Šiuose straipsniuose taip pat yra išvardintos baudžiamojo poveikio priemonių ir auklėjamojo poveikio priemonių rūšys. Tačiau skiriant baudžiamojo poveikio priemones atleidus asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės kyla problema dėl šių priemonių suderinamumo su nekaltumo prezumpcija. Pvz. R. Drakšas akcentuoja, kad „išanalizavus baudžiamojo poveikio priemonių turinį akivaizdu, kad, nepaisant tam tikrų skirtumų, kai kurios jų savo esme vis dėlto yra panašesnės į modifikuotas, švelnesnio pobūdžio kriminalines bausmes“¹³⁹. Tokį teiginį galima pagrįsti daugeliu argumentų, pavyzdžiui, LR BK 70 straipsnyje numatyta baudžiamojo poveikio priemonė – nemokami darbai – savo turiniu iš esmės atitinka BK 46 straipsnyje numatytą kriminalinę bausmę – viešuosius darbus; LR BK 71 straipsnyje numatyta baudžiamojo poveikio priemonė – įmoka į nukentėjusiųjų nuo nusikaltimų asmenų fondą – sukelia asmeniui tokias pat neigiamas materialaus pobūdžio pasekmes kaip ir kriminalinė bausmė – bauda. Be to, baudžiamojo poveikio priemonių esmės atitikti kriminalinės bausmės esmei patvirtina ir jau minėta galimybė tam tikras bausmes, t.y. viešuosius darbus bei laisvės apribojimą tam tikrais atvejais pakeisti baudžiamojo poveikio priemonėmis. Ir galiausiai, LR BK 67 straipsnyje asmuo, kuriam taikomos baudžiamojo poveikio priemonės, vadinamas nuteistuoju, tai taipogi leistų daryti prielaidą, kad baudžiamojo poveikio priemonių esmė ir turinys artimi kriminalinėms bausmėms. Taigi, jei priimtume tokią poziciją, kiltų minėta problema dėl baudžiamojo poveikio priemonių suderinamumo su nekaltumo prezumpcija – konkrečiai – skiriant jas tam tikrais atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės atvejais. Vadinasi, tam, kad nebūtų pažeistas šis principas, skiriant bausmę ar kitas alternatyvias priemones, tarp jų ir baudžiamojo poveikio priemones, atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės, t.y. realizuojant baudžiamąją atsakomybę už nusikalstamos veikos padarymą, asmuo turi būti pripažintas kaltu įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu. Kaip minėjome aukščiau, atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės sprendimas pripažinti kaltu nėra priimamas. Visi šie nesusipratimai išsispręstų, jei būtų pakeista ši ydinga teismų praktika, kai asmuo, atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiam asmeniui susitaikius būtų teismo nuosprendžiu pripažįstamas kaltu ir po to atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės.

¹³⁸ Kasacinė nutartis 2006 m. sausio 31 d. baudžiamojoje byloje Nr. 2K-69/2006.

¹³⁹ Drakšas, R. Baudžiamoji atsakomybė ir jos realizavimo formos: monografija. Vilnius: Justitia, 2008. P. 210.

Lietuvos teismų praktika pritaria tai aplinkybei, kad atleidus asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius, galima taikyti baudžiamojo poveikio priemones. Tokią galimybę LAT motyvuoja tuo, kad „*baudžiamojo poveikio priemonės paskyrimu asmeniui, atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės, siekiama to paties rezultato, kaip ir kriminaline bausme, t. y. sulaikyti asmenis nuo nusikalstamų veikų darymo, atimti ar apriboti asmeniui galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas, paveikti asmenį taip, kad jis laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų, užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą*“¹⁴⁰. Ypač svarbu atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės asmenis, kurie nusikalstamą veiką padarė naudodamiesi specialiomis teisėmis (teise vairuoti kelių, oro ar vandens transporto priemones, teise laikyti ir nešioti ginklą, teise medžioti ir pan.). Šiuo atveju tokia baudžiamojo poveikio priemonė yra būtina ir dėl to, kad nepaskyrus tokios priemonės gali būti sudaromos prielaidos kaltininkui atsidurti geresnėje padėtyje, nei nubaudus jį administracine tvarka, nes pvz. teisės vairuoti transporto priemonę atėmimas numatytas ir Administracinių teisės pažeidimų kodekse kaip nuobauda už Kelių eismo taisyklių pažeidimus (ATPK 21 straipsnio 4 punktas). Todėl susidarytų paradoksali situacija, kai už analogišką veiką su nusikalstamais padariniais (pvz. LR BK 281 str. 2 d. – kelių eismo taisyklių pažeidimas, padarytas neblaivaus asmens, sukėlęs nesunkų sveikatos sutrikdymą), asmuo būtų baudžiamas švelniau, negu tas, kuris analogišką veiką būtų padaręs ir nesukėlęs jokių padarinių (LR ATPK 126 str. – transporto priemonės vairavimas esant neblaiviam). Mūsų nuomone, jei už veikas be padarinių pagal LR ATPK yra atimamos specialios teisės, tai esant analogiškai veikai su nusikalstamais padariniais privalomai turi būti taikoma ši baudžiamojo poveikio priemonė. Pagal Lietuvos teismų praktiką „*pagrįstai atsižvelgiama ir į tai, kad teisės vairuoti transporto priemonę atėmimas numatytas ir Administracinių teisės pažeidimų kodekse kaip nuobauda už kelių eismo taisyklių pažeidimus (ATPK 21 straipsnio 4 punktas). Todėl baudžiamojoje byloje neskiriant BK 68 straipsnyje numatytos baudžiamojo poveikio priemonės, tam tikrais atvejais gali būti sudaromos prielaidos kaltininkui atsidurti geresnėje padėtyje, nei nubaudus jį administracine tvarka.*“*.....> Pritartina teismų praktikai, kai ši baudžiamojo poveikio priemonė skiriama nustačius, kad kaltininkas sistemingai pažeidinėja Kelių eismo taisykles, BK 281 straipsnyje numatytą nusikaltimą padarė šiurkščiai pažeisdamas kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisykles ar būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, narkotinių psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų.*“¹⁴¹.

¹⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. rugsėjo 20 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-396/2011 // <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> įvedus nutarties numerį; prisijungimo laikas 2014-02-13.

¹⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. kovo 24 d. „Teismų praktikos kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimo (LR BK 281 straipsnis) baudžiamosiose bylose apžvalga“ // http://www2.lat.lt/lat_web_test/4_tpbuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=34109; prisijungimo laikas 2013-11-12.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius, toks asmuo turi būti kaltas dėl nusikalstamos veikos padarymo. Todėl jis oficialiai turi būti pripažintas kaltu dėl nusikalstamos veikos padarymo ir tik po to gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės.

2. Esant realiai nusikalstamų veikų sutapčiai nėra galimybės taikyti LR BK 38 str. nuostatas, nes LR BK 38 str. 1 d. kalba apie vienos nusikalstamos veikos padarymą. Esant kelių nusikalstamų veikų padarymui, iš esmės nėra pagrindo manyti, kad asmuo ateityje nedarys nusikalstamų veikų. Kelių nusikalstamų veikų padarymas rodo kaltininko neigiamą požiūrį į visuomenėje nusistovėjusias bendro elgesio taisykles, neatsitiktinį nusikalstamų veikų padarymo pobūdį, kaltininko polinkį nusikalsti.

3. Kaltininko prisipažinimas turi būti savanoriškas, atitikti esmines faktines bylos aplinkybes bei sukeltus padarinius, būtų atliktas tiek ikiteisminio tyrimo metu, tiek ir teismo nagrinėjimo metu ir kaltininko pozicija neturėtų kardinaliai keistis. Jo parodymai gali neatitikti neesminių bylos aplinkybių, jis gali neteisingai įvertinti pačią įvykio situaciją ar nesutikti su veikos teisiniu kvalifikavimu. Atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės pagal LR BK 38 str. yra būtinas ir nuoširdus gailėjimasis, kuris kartu su prisipažinimu rodo asmens savikritišką požiūrį į jo padarytą nusikalstamą veiką.

4. LR BK 38 straipsnio 1 dalies 2, 3 punktų prasme kaltininkas turi atlyginti ar pašalinti visą savo nusikalstama veika padarytą žalą (arba susitarti dėl jos atlyginimo ar pašalinimo) bei susitaikyti su visais dėl jo veikos nukentėjusiais asmenimis, nepriklausomai nuo to, ar jo sukelti padariniai yra nusikalstami, ar ne.

5. LR BK 38 str. nenumato, kad turi būti atlyginama tik tiesiogiai nukentėjusiam asmeniui padaryta žala. Tokia žala turi būti atlyginta ir institucijoms, kurios padengė tiesiogiai nukentėjusio asmens patirtą žalą – gydymo išlaidas, turto atstatymą, nedarbingumo išmokas ir pan. Todėl šioms institucijoms padarytos žalos turėtų būti pripažįstamos kaip žalos, susijusios su nusikalstamos veikos padarymu. Todėl norint taikyti LR BK 38 str. nuostatas tokios žalos turi būti savanoriškai atlygintos.

6. LR BK 38 str. 1 d. 3 punkte nukentėjusio asmens sąvoką reikia pakeisti „nukentėjusio fizinio asmens“ sąvoka. Taip pat nereikėtų įstatyme valstybės išskirti iš juridinių asmenų tarpo, kadangi pagal LR CK normas valstybė, savivaldybė bei jos institucijos yra vieši juridiniai asmenys. Todėl šiame punkte reikėtų vartoti sąvoką „juridinio asmens atstovu“. Taip pat neveiksnaus, nepilnamečio ar mažamečio nukentėjusio asmens atstovui turėtų būti suteikta teisė savo atstovaujamo pagal įstatymą asmens vardu susitaikyti su kaltininku.

7. LR BK 38 str. nuostatos neturėtų būti taikomos už visus nusikaltimus, dėl kurių atimama kito žmogaus gyvybė, nes teisė į gyvybę tai išskirtinė, prioritetinga socialinė, absoliuti teisė, o žmogui mirus niekas kitas už jį susitaikymo už gyvybės atėmimą klausimo spręsti negali.

8. Kai nusikalstama veika padaroma žala valstybei ir yra valstybinės institucijos, atsakingos už tokių žalų administravimą, tai kaltininkas gali susitaikyti su tokios institucijos atstovu ir gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiam asmeniui susitaikius. Kai nusikalstama veika padaroma žala valstybei ir nėra valstybinės institucijos, atsakingos už tokios žalos administravimą, susitaikymas su valstybe nėra galimas, kadangi nėra jokios valstybinės institucijos ar pareigūno (tarnautojo), kurie būtų įgalioti spręsti susitaikymo su kaltininku klausimą. O kadangi nėra susitaikymo fakto, negali būti taikomos LR BK 38 str. nuostatos.

9. Išvada dėl LR BK 38 straipsnio 1 dalies 4 punkte nustatytos sąlygos - yra pagrindo manyti, kad kaltininkas nedarys naujų nusikalstamų veikų – nebuvimo, yra reikšmingų tuo klausimu visų bylos aplinkybių (nusikalstamų veikų darymas, ankstesni teistumai, elgesys po nusikalstamos veikos padarymo, jos darymo metu ar prieš jos padarymą, patraukimai administracinėn atsakomybėn, asmens būseną nusikaltimo padarymo metu ir pan.), kurios rodo kaltininko elgesio motyvus ir tikslus, vertinimo rezultatas.

10. Atleidus asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius galima taikyti baudžiamojo poveikio priemones. Tačiau atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamas veikas, kurios be nusikalstamų padarinių užtrauktų administracinę atsakomybę, būtina taikyti baudžiamojo poveikio priemones, kurios būtų analogiškos ar griežtesnės už LR ATPK taikomas nuobaudas. Jei už veikas be padarinių pagal LR ATPK yra atimamos specialios teisės, tai esant analogiškai veikai su nusikalstamais padariniais, atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės, baudžiamojo poveikio priemonė – specialiosios teisės atėmimas - turi būti taikoma privalomai, t.y. kad padariniai nebūtų švelnesni nei taikant LR ATPK normas.

Pasiūlymai: Siūloma LR BK 38 str. 1 dalies redakcija: „Asmuo, pripažintas kaltu padaręs baudžiamąjį nusižengimą, neatsargų arba nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą, gali būti teismo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, jeigu: 1) jis savanoriškai prisipažino padaręs nusikalstamą veiką ir nuoširdžiai gailisi ir 2) savo noru atlygino ar pašalino fiziniam ar juridiniam asmeniui padarytą žalą arba susitarė dėl šios žalos atlyginimo ar pašalinimo, ir 3) susitaikė su fiziniu asmeniu ar jo atstovu pagal įstatymą, arba su juridinio asmens atstovu ir 4) yra pagrindo manyti, kad jis nedarys naujų nusikalstamų veikų“. Kitas dalis palikti nepakeistas.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Nacionaliniai teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendumu. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas // *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 50-1632.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Lietuvos Respublikos Kodeksų rinkinys. Oficialus tekstas su pakeitimais ir papildymais iki 2000-11-21. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2000.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas // *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341, Nr. 46.
6. Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas // *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 63-2243.
7. Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas // *Valstybės žinios*. 1994, Nr. 81-1514.
8. Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatymas // *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 55-1287.
9. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas // *Valstybės žinios*. 1991, Nr. 17-447.
10. Lietuvos Transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymas // *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 56-1977.
11. Lietuvos Respublikos finansų ministro 1997 m. liepos 29 d. įsakymas Nr. 110 „Valstybinės mokesčių inspekcijos prie finansų ministerijos - centrinio mokesčio administratoriaus nuostatai“ // *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 87-2212.
12. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. balandžio 12 d. nutarimas Nr. 521 „Dėl fizinių ir juridinių asmenų neteisėta veika miškuose padarytos žalos aplinkai atlyginimo tvarkos bei fizinių ir juridinių asmenų neteisėta veika miškuose padarytos žalos miško valdytojų, savininkų ir naudotojų miškui, turtui ar interesams atlyginimo dydžių patvirtinimo,“ // *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 40-1501.
13. Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro 2011 m. gegužės 13 d. „Aiškinamasis raštas dėl valstybinio socialinio draudimo fondui ir valstybinio sveikatos draudimo fondui nusikalstamomis veikomis padarytos žalos atlyginimo“ Nr. 17.2-9642 // <http://www.prokuraturos.lt/Teisin%C4%97informacija/Ai%C5%A1kinamiejira%C5%A1tai/tabid/477/Default.aspx>; prisijungimo laikas: 2013-12-25.

Tarptautiniai teisės aktai

14. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1990 m. gruodžio 14 d. patvirtinta rezoliucija Nr. 45/110 „Minimalios standartinės taisyklės dėl priemonių, nesusijusių su laisvės atėmimu (Tokijo taisyklės)“ // <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/570/15/IMG/NR057015.pdf?OpenElement>; prisijungimo laikas 2013-06-19.
15. Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1992 m. spalio 19 d. rekomendacija Nr. R (92)16 „Dėl Europos visuomeninių sankcijų ir priemonių taisyklių“// http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_047; prisijungimo laikas 2013-06-19.
16. Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1999 m. rugsėjo 30 d. rekomendacija Nr. R (99) 22 „Dėl kalėjimų perpildymo bei kalinių skaičiaus augimo“ // <http://legislationline.org/documents/action/popup/id/8040>; prisijungimo laikas 2013-06-19.
17. Europos Tarybos Ministrų Komiteto 2000 m. lapkričio 29 d. rekomendacija Rec (2000) 22 „Dėl Europos visuomeninių sankcijų ir priemonių taisyklių taikymo tobulinimo taisyklių“ // <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=534373&SecMode=1&DocId=377888&Usage=2>; prisijungimo laikas 2013-06-19.
18. Europos Tarybos pagrindų 2001 m. kovo 15 d. sprendimas Nr. 2001/220/TVR „Dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose“. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas ir lydimoji medžiaga pastraipsniui. Pirmasis leidimas. Vilnius. 2011.
19. Europos Sąjungos Tarybos pagrindų 2008 m. lapkričio 27 d. sprendimas Nr. 2008/947/TVR „Dėl teismo sprendimų ir sprendimų dėl lygtinio nuteisimo tarpusavio pripažinimo principo taikymo siekiant užtikrinti lygtinio atleidimo priemonių ir alternatyvių sankcijų priežiūrą“ // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:2008F0947:20090328:LT:PDF>; prisijungimo laikas 2013-06-19.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija

20. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo "Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų" 8 straipsnio antrosios dalies 4 punkto ir ketvirtosios dalies normos atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // <http://www.lrkt.lt/dokumentai/1995/n511222a.htm>; prisijungimo laikas: 2013-06-12.

21. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. balandžio 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 26 straipsnio pirmosios dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // <http://www.lrkt.lt/dokumentai/1997/n710408a.htm>; prisijungimo laikas: 2013-06-15.
22. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // <http://www.lrkt.lt/dokumentai/1998/n811209a.htm>; prisijungimo laikas: 2013-06-12.
23. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio 1 dalies ir 4 straipsnio 1 dalies 1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2000/n000630.htm>. Prisijungimo laikas 2014-01-04; prisijungimo laikas: 2014-01-21.
24. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo "Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų" 14 straipsnio (1993 m. sausio 12 d. redakcija), Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies bei šios dalies 5 punkto, 15, 20 ir 21 straipsnių (2002 m. Sausio 15 d. redakcija), Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 15 straipsnio 1 dalies 2, 4, 5 ir 6 punktų, šio straipsnio 2 ir 4 dalių, 16 straipsnio 10 dalies, 20 straipsnio (2002 m. spalio 29 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. sausio 17 d. nutarimo Nr. 27 "dėl gyvenamųjų namų, būtinų valstybės reikmėms, išpirkimo" atitikties Lietuvos Respublikos konstitucijai bei Lietuvos Respublikos įstatymo "dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų" 14 straipsniui (1993 m. sausio 12 d. redakcija)“ // <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2003/n030304.htm>; prisijungimo laikas: 2013-06-12.
25. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001-06-26 redakcija), 4 straipsnio (2001-06-26, 2003-04-03 redakcijos), 6 straipsnio (2001-06-26 redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001-06-26 redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // <http://www.lrkt.lt/Dokumentai2004.html>; prisijungimo laikas: 2014-01-04.

26. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001-03-13 redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001-03-13 redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai // <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2006/n060819.htm>; prisijungimo laikas: 2014-01-04.

Specialioji literatūra

27. Abramavičius, A.; Jarašiūnas, E. Konstitucinė dimensija baudžiamojoje teisėje. // Teisė. 2004, Nr. 53.
28. Ancelis, P.; Juzukonis S. Nukentėjusiojo sąvoka Lietuvos ir kitų valstybių baudžiamajame procese. // Jurisprudencija. 2002, T. 35(27).
29. Ažubalytė, R. Susitarimas (susitaikymas) viešojo kaltinimo bylose kaip viena iš diskrecinio baudžiamojo persekiojimo formų. // Jurisprudencija. 2006, Nr. 6(84).
30. Baranskaitė, A. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius: daktaro dis. sant.: socialiniai mokslai: teisė (01 S)/ VU.-V., 2005.
31. Baranskaitė, A. Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius procesinės problemos // Jurisprudencija. 2008, Nr. 11(113).
32. Baranskaitė, A. Humanizmo principas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto istorinės raidos kontekste. // Jurisprudencija. 2009, Nr. 4(4).
33. Baranskaitė, A. Taikos sutartis baudžiamojoje teisėje. Vilnius: TIC, 2007.
34. Baranskaitė, A.; Prapiestis, J. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės konstitucijos ir konstitucinės jurisprudencijos kontekste. // Jurisprudencija. 2006, Nr. 7(85).
35. Baranskaitė, A.; Prapiestis, J. Konstitucinės teisingumo ir teisinės santarvės dimensijos baudžiamojoje teisėje. Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui 10 metų. Vilnius: Registrų centras, 2011.
36. Baudžiamoji teisė: bendroji dalis. Vilnius: Eugrimas, 1996.
37. Drakšas, R. Baudžiamoji atsakomybė ir jos realizavimo formos. Vilnius: Justitia, 2008.
38. Fedosiuk, O. Baudžiamoji atsakomybė, kaip kraštutinė priemonė (ultima ratio): teorija ir realybė // Jurisprudencija. 2012, Nr. 19(2).

39. Gavėnaitė, A. Bausmės samprata ir funkcijos pozityvistinėje ir kritinėje kriminologijos tradicijose: daktaro dis. soc. mokslai: sociologija/ VU. –V., 2008.
40. Goda, G.; Kazlauskas, M.; Kuconis, P. Baudžiamojo proceso teisė. Teisinės informacijos centras, Vilnius. 2005.
41. Matuizienė, E. Nukentėjusiojo interesai baudžiamajame procese // Jurisprudencija. 2012, 4(3).
42. Piesliakas, V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008.
43. Piesliakas, V. Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį. Vilnius. 1996.
44. Piesliakas, V. Baudžiamoji atsakomybė kaip nusikalstamos veikos padarymo teisinis padarinys // Jurisprudencija. 2007, 8(98).
45. Prapiestis, J. Namų advokatas. Vilnius: TIC, 2002.
46. Sakalauskas, G. Įkalinimas Lietuvoje: praktika ir prasmė. Sociologija. Mintis ir veiksmas. 2007, 2(20).
47. Vitkutė Zvezdinienė, I. Nekaltumo prezumpcijos principo įgyvendinimo problemos atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės // Socialinių mokslų studijos. Vilnius, 2009, Nr. 4(4).
48. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. I tomas. Bendroji dalis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
49. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I-IV dalys (1-220 straipsniai) / Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. ir kt. – V.: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003.
50. Головкин, Л.В. Прощение долга - одно из оснований прекращения уголовного дела // Российская юстиция. - 1998. – N. 4.
51. Лесниевски-Костарева, Т. А. Дифференциация уголовной ответственности. - М. - 1998.
52. Рапог, А.И. Уголовное право России. Общая и Особенная части. - М. 1998. С. 86.

Teismų praktika

53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1999 m. gruodžio 23 d. nutarimas Nr. 23 „Dėl teismų praktikos taikant bendruosius bausmių skyrimo pradmenis“ // http://www2.lat.lt/lat_web_test/4_tpbiuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=26182; prisijungimo laikas 2013-12-23.
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2000 m. birželio 16 d. nutarimas Nr. 25 „Dėl teismų praktikos atidedant paskirtųjų bausmių vykdymą“ //

- http://www2.lat.lt/lat_web_test/4_tpbiuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=26338;
prisijungimo laikas: 2013-06-26.
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2003 m. birželio 20 d. nutarimas Nr. 40 „Dėl teismų praktikos taikant baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą“ // http://www2.lat.lt/lat_web_test/4_tpbiuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=26403; prisijungimo laikas: 2013-06-18.
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 m. gruodžio 29 d. nutarimas Nr. 55 „Teismų praktikos nusikalstamų veikų finansų sistemai baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga“. // Teismų praktika, 2005, Nr. 24.
57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. sausio 04 d. „Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga“ // http://www2.lat.lt/lat_web_test/4_tpbiuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=32302; prisijungimo laikas 2014-01-04.
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. birželio 28 d. „Teismų praktikos skiriant bausmes (BK 54–64 straipsniai) apžvalga“ // http://www2.lat.lt/lat_web_test/4_tpbiuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=32351;
prisijungimo laikas 2013-12-23.
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. liepos 03 d. „Teisės normų, reguliuojančių nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimą, taikymo baudžiamosiose bylose apžvalga“ // http://www2.lat.lt/lat_web_test/4_tpbiuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=34068; prisijungimo laikas 2013-11-12.
60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. kovo 24 d. „Teismų praktikos kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimo (baudžiamojo kodekso 281 straipsnis) baudžiamosiose bylose apžvalga“ // http://www2.lat.lt/lat_web_test/4_tpbiuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=34109; prisijungimo laikas 2013-11-12.
61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2005 m. lapkričio 14 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-P-464/2005 // Teismų praktika Nr. 24. Vilnius. 2006 m.

62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2007 m. lapkričio 27 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-P-429/2007 // Teismų praktika Nr. 28. Vilnius. 2008 m.
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. vasario 22 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-117/2005 // http://www2.lat.lt/lat_web_test/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=27769; prisijungimo laikas 2013-12-15.
64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. birželio 07 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-357/2005 // http://www2.lat.lt/lat_web_test/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=28286; prisijungimo laikas 2013-12-15.
65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. lapkričio 22 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-550/2005 // http://www2.lat.lt/lat_web_test/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=29040; prisijungimo laikas 2013-12-15.
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. sausio 31 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-69/2006 // http://www2.lat.lt/lat_web_test/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=29358; prisijungimo laikas 2013-12-15.
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 14 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-123/2006 // http://www2.lat.lt/lat_web_test/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=29494; prisijungimo laikas 2013-12-15.
68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 14 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-125/2006 // http://www2.lat.lt/lat_web_test/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=29496; prisijungimo laikas 2014-01-21.
69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. balandžio 11 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-181/2006 // http://www2.lat.lt/lat_web_test/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=29767; prisijungimo laikas 2014-01-21.
70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 16 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-349/2006 // http://www2.lat.lt/lat_web_test/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=29937; prisijungimo laikas 2014-01-21.

71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 7 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-552/2006 // http://www2.lat.lt/lat_web_test/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=30362; prisijungimo laikas 2013-12-15.
72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gruodžio 5 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-606/2006 // http://www2.lat.lt/lat_web_test/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=30535; prisijungimo laikas 2013-11-12.
73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 6 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-130/2007 // http://www2.lat.lt/lat_web_test/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=30876; prisijungimo laikas 2013-11-12.
74. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 13 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-120/2007 // http://www2.lat.lt/lat_web_test/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=30871; prisijungimo laikas 2013-12-15.
75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. rugsėjo 25 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-547/2007 // http://www2.lat.lt/lat_web_test/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=31757; prisijungimo laikas 2014-01-21.
76. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. vasario 26 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-128/2008 // http://www2.lat.lt/lat_web_test/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=32573; prisijungimo laikas 2013-12-15.
77. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. kovo 7 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-155/2008 // http://www2.lat.lt/lat_web_test/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=32709; prisijungimo laikas 2013-12-15.
78. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. birželio 29 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-347/2010 // <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> , įvedus į paieškos langą bylos numerį; prisijungimo laikas 2013-11-12.
79. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. rugsėjo 28 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-397/2010 // <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> , įvedus į paieškos langą bylos numerį; prisijungimo laikas 2013-11-12.

80. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. spalio 12 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-444/2010 // <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> , įvedus į paieškos langą bylos numerį; prisijungimo laikas 2013-11-12.
81. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 30 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-569/2010 // <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> , įvedus į paieškos langą bylos numerį; prisijungimo laikas 2013-11-12.
82. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. sausio 20 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-83/2011 // <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> , įvedus nutarties numerį; prisijungimo laikas 2014-01-21.
83. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 22 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-106/2011 // <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> , įvedus nutarties numerį; prisijungimo laikas 2014-01-21.
84. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. birželio 30 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-325/2011 // <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> , įvedus į paieškos langą bylos numerį; prisijungimo laikas 2014-01-21.
85. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. liepos 5 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-378/2011 // <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> , įvedus nutarties numerį; prisijungimo laikas 2013-12-15.
86. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. rugsėjo 20 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-377/2011 // <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> , įvedus nutarties numerį; prisijungimo laikas 2013-12-15.
87. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. rugsėjo 20 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-379/2011 // <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> , įvedus į paieškos langą bylos numerį; prisijungimo laikas 2014-01-21.
88. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. rugsėjo 20 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-396/2011 // <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> , įvedus į paieškos langą bylos numerį. Prisijungimo laikas 2014-02-16.
89. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio 20 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-582/2011 // <http://www.lat.lt/lt/teismo-nutartys/nutartys-nuo-2006-6bt1.html> , įvedus į paieškos langą bylos numerį; prisijungimo laikas 2013-11-12.
90. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2004 m. vasario 19 d. konsultacija Nr. B3-310 //

- http://www2.lat.lt/lat_web_test/4_tpbiuleteniai/senos/nutartis.aspx?id=26562;
prisijungimo laikas 2014-01-14.
91. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 m. kovo 14 d. konsultacija „Dėl BK 38 straipsnio taikymo“ Nr. B3-360. // http://www2.lat.lt/lat_web_test/4_tpbiuleteniai/senos/nutartis.aspx?id=29257;
prisijungimo laikas 2014-01-14.
92. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo 22 d. konsultacija „Dėl BPK 111 straipsnio taikymo“ Nr. B3-360. // Teismų praktika Nr. 24. Vilnius 2006. P. 253
93. Nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-82-649/06 // Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. liepos 3 d. „Teisės normų, reguliuojančių nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimą, taikymo baudžiamosiose bylose apžvalga“ // http://www2.lat.lt/lat_web_test/4_tpbiuleteniai/senos/nutartis.aspx?id=34068;
prisijungimo laikas 2013-11-12.
94. Vilniaus apygardos teismo 2011 m. gegužės 20 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-556-495/2011 // <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=24301cb6-a8c7-49d6-bba0-78e2a1fcddf7>; prisijungimo laikas 2013-11-12.
95. Kauno apygardos teismo 2007 m. kovo 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-31-493/2007 // <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=5e0e389a-5396-48cb-bd55-0053ef977eae>; prisijungimo laikas 2014-01-14.
96. Vilniaus miesto 4-o apylinkės teismo 2011 m. kovo 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-73-816/2011. // <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=59621888-1597-474d-8026-809251010a7b>; prisijungimo laikas 2013-11-12.
97. Kaišiadorių rajono apylinkės teismo ikiteisminio tyrimo teisėjo 2013 m. rugpjūčio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 63-1-00337-13.

Statistika

98. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos veiklos ataskaita 2013-02-07 Nr. 1s-440 // <http://www.kalejimudepartamentas.lt/lt/kalejimu-departamentas/veikla/ataskaitos/metines.html>; prisijungimo laikas: 2013-06-12.

99. Informatikos ir ryšių departamento prie LR VRM duomenys // http://www.ird.lt/infusions/report_manager/report_manager.php?lang=lt&rt=2; prisijungimo laikas: 2013-06-12.
100. Lietuvos respublikos prokuratūros veiklos ataskaitos // [http://www.prokuraturos.lt/Veikla/Veiklosataskaitos/tabid/515/Default.aspx;](http://www.prokuraturos.lt/Veikla/Veiklosataskaitos/tabid/515/Default.aspx) prisijungimo laikas: 2013-06-12.

Publicistika

101. Išniekinus Lietuvos vėliavą – jokios baudžiamosios atsakomybės // [http://www.alfa.lt/straipsnis/10725169/Išniekinus.Lietuvos.vėliava..jokios.baudžiamosios.atsakomybes=2011-03-08_15-21/;](http://www.alfa.lt/straipsnis/10725169/Išniekinus.Lietuvos.vėliava..jokios.baudžiamosios.atsakomybes=2011-03-08_15-21/) prisijungimo laikas: 2012-12-14
102. Dėl VSD medžiagos nutekimo STT krečia žurnalistus // <http://vz.lt/?PublicationId=9d9bb179-3431-4c33-bb21-5da8eb0a21e7;> prisijungimo laikas: 2013-12-14.
103. Vikipedija, laisvoji enciklopedija. // [http://lt.wikipedia.org/wiki/Baud%C5%BEiamoji_atsakomyb%C4%97;](http://lt.wikipedia.org/wiki/Baud%C5%BEiamoji_atsakomyb%C4%97) prisijungimo laikas: 2013-06-15.

Petravičiūtė G. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius teorijoje ir teismų praktikoje / Baudžiamosios teisės ir proceso magistro baigiamasis darbas. Vadovas dr. Pavelas Kujalis. - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakulteto baudžiamosios teisės ir proceso institutas, 2014. - 93 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuotos ir įvertintos atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kai kaltininkas susitaiko su nukentėjusiu asmeniu teorinės nuostatos, išanalizuotos jų problemos, išnagrinėtas šios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšies teorinis reglamentavimas Lietuvoje bei jo taikymo Lietuvos teismų praktikoje problemos, pateikiami pasiūlymai taikymo praktinėms problemoms išspręsti. Pirmoje dalyje nagrinėjami teoriniai baudžiamosios atsakomybės, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės aspektai, nurodoma atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kai kaltininkas susitaiko su nukentėjusiu asmeniu vieta baudžiamosios teisės sistemoje, jos požymiai, skirtumai nuo kitų baudžiamosios teisės institutų bei reikšmė. Antroje dalyje analizuojami teoriniai atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiam asmeniui susitaikius aspektai, taikymo pagrindai, teorinės ir praktinės problemos, su kuriomis susiduriama taikant šiuos pagrindus, galimi jų sprendimo būdai. Trečioje dalyje yra nagrinėjami atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius taikymo apribojimai bei teisiniai padariniai.

Reikšminiai žodžiai: baudžiamoji atsakomybė, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, nukentėjęs asmuo, kaltininko susitaikymas su nukentėjusiu asmeniu.

Petravičiūtė G. Exemption from criminal liability after reconciliation of the perpetrator and victim in theory and in case law / Final Master's thesis of criminal law and procedure. Supervisor dr. Pavelas Kujalis. – Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Criminal Law and Process Institute, 2014. – 93 p.

ANOTATION

The final Master's thesis analysed and evaluated the theoretical approaches for exemption from criminal liability when the perpetrator reconciles with the victim, analyzing their problems and theoretical regulation of dealing with the exemption of from criminal liability of this kind in Lithuania, and problems of its application in the Lithuanian case law, by providing the recommendations for solving practical problems for its application. The first part deals with theoretical aspects of criminal liability and with exemption from criminal liability, pointing out the role in the criminal justice system of exemption from criminal liability when the perpetrator reconciles with the victim, its features, differences from other criminal justice institutions, and the value. The second part examines the theoretical aspects of exemption from criminal liability in case of reconciliation of the victim and the offender, the basics of its application, theoretical and practical problems encountered in the application of these fundamentals, and their possible solutions. The third part analyses the limitations for application of exemption from criminal liability in case of reconciliation of the perpetrator and the victim, and legal consequences.

Key words: criminal liability, exemption from criminal liability, victim, offender, reconciliation with the victim.

Petravičiūtė G. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius teorijoje ir teismų praktikoje / Baudžiamosios teisės ir proceso magistro baigiamasis darbas. Vadovas dr. Pavelas Kujalis. - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakulteto baudžiamosios teisės ir proceso institutas, 2014. - 93 p.

SANTRAUKA

Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius teorijoje ir teismų praktikoje magistro baigiamojo darbo tema yra aktuali tuo, kad teisingas ir teisėtas šios, dažniausiai praktikoje taikomos atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšies taikymas turi užtikrinti pagrindinius konstitucinius ir baudžiamosios teisės principus. Kad nepažeidžiant įstatymo ir tinkamai taikyti šią rūšį praktikoje, teoriniai šio instituto taikymo pagrindai turi būti aiškūs ir nedviprasmiški, be galimų teisės spragų problemų (temos aktualumas), kurie, savo ruožtu, turi būti žinomi šį institutą taikantiems subjektams. Darbo tyrimo objektas yra atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius samprata, teisinis reguliavimas bei praktinis įgyvendinimas Lietuvoje. Darbo dalykas - Lietuvos Respublikos teisės aktai, jų taikymo praktika, teoriniai minėtą temą nagrinėjusių autorių darbai (straipsniai, monografijos, vadovėliai), Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojama teismų praktika šiuo klausimu, teisės normų taikymo praktikoje patirtis (teismų ar prokurorų sprendimai konkrečiose bylose), pateikiama ir apibendrinama statistinė informacija apie šios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšies baudžiamosios teisės instituto taikymą. Darbo tikslas yra atskleisti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius taikymo teorines ir praktines problemas. Darbo uždaviniai - pateikti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius bendrą charakteristiką, vietą baudžiamosios teisės sistemoje, santykį su kitais baudžiamosios teisės institutais, jo taikymo praktikoje statistinius duomenis; atlikti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius Lietuvoje teisinę analizę ir apibendrinti teisinio reglamentavimo ypatumus; išanalizuoti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius taikymo praktines problemas.

Magistro baigiamajame darbe naudotasi šiais tyrimo metodais: sisteminės analizės, loginiu-analitiniu, lyginamuoju, dokumentų analizės, loginės analizės, istoriniu.

Darbe analizuojami ir nustatomi dabartiniai galiojančio baudžiamojo kodekso trūkumai reglamentuojant atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius. Taip pat analizuojami teismų sprendimai konkrečiose baudžiamosiose bylose. Atliktas tyrimas parodė, kad praktikoje pasitaiko situacijų, kurios nėra suderintos su baudžiamosios teisės teorija, pvz. dėl nepripažinimo kaltu padarius nusikalstamą veiką atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės.

Taip pat praktikos analizė parodė, kad nesant konkretaus ir aiškaus atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiam asmeniui susitaikius reglamentavimo, iškyla būtinybė šias spragas užpildyti teismų praktikos sprendimais, kurie atskirose bylose prieštarauja vieni kitiems. Mūsų darbe yra išgryninamos šios problemos bei siūlomi galimi šių problemų sprendimo variantai.

Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, trys skyriai, išvados ir pasiūlymai, literatūros sąrašas, anotacija lietuvių ir anglų kalbomis, santrauka lietuvių ir anglų kalbomis ir priedai.

Petravičiūtė G. Exemption from criminal liability after reconciliation of the perpetrator and victim in theory and in case law / Final Master's thesis of criminal law and procedure. Supervisor dr. Pavelas Kujalis. – Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Criminal Law and Process Institute, 2014. – 93 p.

SUMMARY

The topic of the Final Master thesis of exemption from criminal liability in case of reconciliation of the victim and the offender in theory and in case law is relevant in that a fair and legitimate application of this type of exemption from liability most commonly applied in practice as to ensure the basic principles of the constitutional and criminal law. For proper and due application of this type in practice without violating the law, theoretical backgrounds for the application of this institute must be clear and unambiguous, without potential problems of legal gaps (relevance of the topic), which, in turn, must be known to the entities applying this institute. The subject matter of research is the concept of exemption from criminal liability in case of reconciliation of the victim and the offender, its legal regulation and practical implementation in Lithuania. The subject of work is the law of the Republic of Lithuania, practice of their application, theoretical works of authors analysing the aforementioned topic (articles, monographs, textbooks), case law of the Supreme Court of Lithuania on this issue, experience of applying legal norms in practice (decisions of courts or prosecutors in specific cases), are presented and summarised in statistical information about the application of the criminal law institute of this type of exemption from criminal liability. The purpose of work is to demonstrate the theoretical and practical problems of exemption from criminal liability in case of reconciliation of the perpetrator and the victim. The tasks of work are to provide the general characteristics of exemption from criminal liability in case of reconciliation of the victim and the offender and its role in the criminal justice system, relationship with other institutes of criminal law, statistical data of its practical application, to perform the legal analysis of exemption from criminal liability in case of reconciliation of the victim and the offender in Lithuania, and to summarise the peculiarities of legal regulation, to analyze practical problems for application of exemption from criminal liability in case of reconciliation of the victim and the offender.

The following research methods we used in the final master's thesis: systematic analysis, logical – analytical, comparative, data analysis, logical analysis, historical.

The paper analyzes and identifies the current shortcomings in the current Criminal Code regulating the exemption from criminal liability in case of reconciliation of the victim and the offender. It also analyzes the court decisions in specific criminal cases. The performed research demonstrated that in practice, there are situations that are not consistent with the theory of criminal law, for example, on non-recognition of having committed a criminal offense by exempting from criminal liability.

Also, the analysis of practice showed that in absence of a specific and explicit regulation on exemption from criminal liability in case of reconciliation of the victim and the offender, it becomes necessary to fill in these gaps by decisions of case law which in individual cases are in conflict with each other. Our work purifies these problems and recommends possible solutions to these problems.

The final master's thesis consists of the introduction, three chapters, conclusions and recommendations, references, abstract in English and Lithuanian, summary in English and Lithuanian and annexes.

PRIEDAI

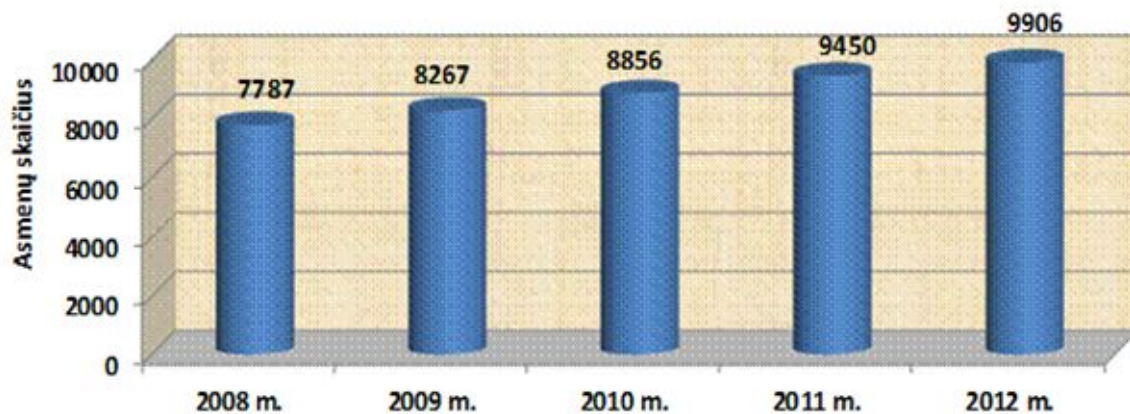
Priedas Nr. 1

1 lentelė. Nusikalstamų veikų skaičiaus kitimas 2003-2012 m.

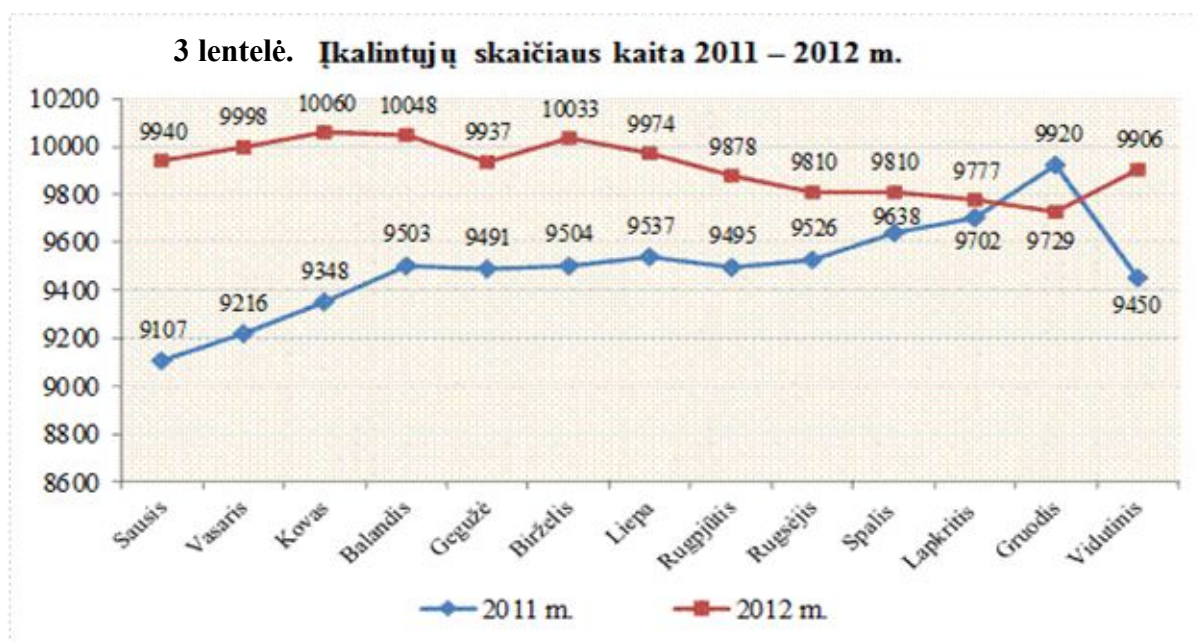
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Užregistruota nusikalstamų veikų	85130	93419	89815	82155	73741	78090	83203	77669	79523	82492
Nusikalstamų veikų skaičiaus pakitimo tempai (lyginant su praeitais metais) (%)	17.2	9.7	-3.9	-8.5	-10.2	5.9	6.6	-6.7	2.4	3.7

Šaltinis: Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos ataskaitos // <http://www.prokuraturos.lt/Veikla/Veiklosataskaitos/tabid/515/Default.aspx>; prisijungimo laikas: 2013-06-12.

2 lentelė. Vidutinio įkalintų asmenų skaičiaus kaita 2008 – 2012 m.



Šaltinis: Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos veiklos ataskaita 2013-02-07 Nr. 1s-440 // <http://www.kalejimudepartamentas.lt/lt/kalejimu-departamentas/veikla/ataskaitos/metines.html>; prisijungimo laikas: 2013-06-12.



Šaltinis: Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos veiklos ataskaita 2013-02-07 Nr. 1s-440 // <http://www.kalejimudepartamentas.lt/lt/kalejimu-departamentas/veikla/ataskaitos/metines.html>; prisijungimo laikas: 2013-06-12.

TEISĖSAUGOS INSTITUCIJŲ PAREIGŪNŲ APKLAUSOS ANKETA

1. Teisėsaugos institucija, kurioje dirbate:

2. Jūsų amžius:

- a. iki 30 m.;
- b. nuo 30 iki 50 m.;
- c. virš 50 m.

3. Išsimokslinimas (pažymint mokslinį laipsnį):

- a. vidurinis;
- b. aukštesnysis;
- c. aukštasis.

4. Studijų kryptis:

- a. teisė;
- b. kiti socialiniai mokslai;
- c. gamtos mokslai;
- d. technikos mokslai;
- e. kiti: _____.

5. Jūsų darbo specializacija:

- a. teisėjas;
- b. prokuroras;
- c. ikiteisminio tyrimo pareigūnas;
- d. teisės mokslininkas;
- e. kitos srities teisininkas;
- f. kita: _____.

6. Darbo stažas teisėsaugos institucijoje (-se):

- a. iki 5 m.;
- b. nuo 5 iki 10 m.;
- c. nuo 10 iki 15 m.;
- d. nuo 15 iki 20 m.;
- e. virš 20 m.

7. Ar esate susidūręs darbe su atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kai kaltininkas susitaiko su nukentėjusiu asmeniu taikymu?

a. niekada;

b. gal kelis kartus girdėjau;

c. kartais;

d. dažnai;

e. labai dažnai.

8. Ar yra pakankama ir aiški atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kai kaltininkas susitaiko su nukentėjusiu asmeniu teisinė reglamentacija?

a. nepakankama ir neaiški;

b. pakankama ir aiški;

c. pakankama, tačiau neaiški. Prašome nurodyti motyvus: _____

_____;

d. nepakankama: Prašome nurodyti motyvus: _____

_____.

9. Ar yra teisinga praktikoje susidariusi situacija, kai asmuo, padaręs nusikalstamą veiką, atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės, nėra pripažįstamas kaltu?

a. nežinau, negaliu pasakyti;

b. neturiu nuomonės;

c. tokia praktika nėra teisinga. Prašome nurodyti motyvus: _____

_____;

d. tokia praktika yra teisinga. Prašome nurodyti motyvus: _____

_____.

10. Ar yra teisinga pozicija, kad už tam tikrų baudžiamųjų nusizengimų, neatsargių, nesunkių ar apysunkių tyčinių nusikaltimų rūšis teismų praktika neleidžia taikyti LR BK 38 str. nuostatų?

a. neturiu nuomonės;

b. tai teisinga pozicija. Prašome nurodyti motyvus: _____

_____;

c. tai teisinga pozicija, bet tokias nusikalstamas veikas reikalinga nurodyti LR BK;

d. tai neteisinga pozicija. Prašome nurodyti motyvus: _____

_____.

11. Ar galima taikyti atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės kai kaltininkas susitaiko su nukentėjusiu asmeniu, esant kelių nusikalstamų veikų atveju?

a. negalima visais atvejais;

- b. negalima tik esant realiai nusikalstamų veikų sutapčiai;
- c. galima tik esant idealiai nusikaltimų sutapčiai;
- d. galima tiek esant idealiai nusikaltimų sutapčiai, tiek esant realiai nusikaltimų sutapčiai;

Prašome nurodyti motyvus: _____

12. Ar galima taikyti atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės kai kaltininkas susitaiko su nukentėjusiu asmeniu kai yra padaromos kelios nusikalstamos veikos, sutapyje su sunkiais ar labai sunkiais nusikaltimais?

- a. negalima, nes tai draudžia įstatymas;
- b. negalima, nes už sunkius ar labai sunkius nusikaltimus LR BK 38 str. nuostatos netaikomos;
- c. negalima, nes LR BK 38 str. nuostatos netaikomos esant kelių nusikalstamų veikų padarymui;
- d. galima, nes įstatymas to tiesiogiai nedraudžia;
- e. galima taikyti už visas nusikalstamas veikas (išskyrus sunkius ir labai sunkius nusikaltimus), o už sunkių ir labai sunkių nusikaltimų padarymą asmuo nuteisiamas kriminaline bausme.

Prašome nurodyti motyvus: _____

13. Ar galima vienoje baudžiamojoje byloje asmeniui, kaltinamam nesunkių, apysunkių bei sunkių ir labai sunkių nusikaltimų padarymu, už nesunkių, apysunkių nusikaltimų padarymą taikyti LR BK 38 str. nuostatas ir baudžiamąją bylą nutraukti, o už sunkių ir labai sunkių nusikaltimų padarymą priimti apkaltinamąjį nuosprendį?

a. galima. Prašome nurodyti motyvus: _____

_____;

b. negalima. Prašome nurodyti motyvus: _____

_____.

14. Ar galima vienoje baudžiamojoje byloje asmeniui, kaltinamam nesunkių, apysunkių nusikaltimų padarymu, už vienų nusikaltimų padarymą taikyti LR BK 38 str. nuostatas ir baudžiamąją bylą nutraukti, o už kitų nusikaltimų padarymą priimti apkaltinamąjį nuosprendį?

a. Galima. Prašome nurodyti motyvus: _____

_____;

b. negalima. Prašome nurodyti motyvus: _____

_____.

15. Ar galima taikyti LR BK 38 str. nuostatas esant organizuotai grupei?

a. galima. Prašome nurodyti motyvus: _____
_____;

b. negalima. Prašome nurodyti motyvus: _____
_____.

16. Kokias sąlygas turi atitikti prisipažinimas padarius nusikalstamą veiką, kad jis būtų pagrindas taikyti LR BK 38 str. nuostatas?

- a. pilnas prisipažinimas tiek ikiteisminio tyrimo metu, tiek ir teismo nagrinėjimo metu;
- b. gali būti prisipažinimas ikiteisminio tyrimo metu, o teismo nagrinėjimo metu nebūtinai;
- c. prisipažinimas ikiteisminio tyrimo metu nebūtinai, būtinai tik teismo nagrinėjimo metu;
- d. prisipažinimas gali būti dalinis;
- e. prisipažinimas gali būti dalinis, tik turi būti pripažįstamos esminės įvykio aplinkybės;
- f. prisipažinimas gali būti tik pilnas, turi būti pripažįstamos ne tik esminės įvykio aplinkybės, bet ir veiksmų kvalifikacija.

Prašome nurodyti motyvus: _____
_____.

17. Ar žala, padaryta ne tiesiogiai nuo įvykio nukentėjusiam asmeniui, bet patirta kitų asmenų ar institucijų, susijusių su nusikalstamos veikos padarinių pašalinimu (pvz. žalos, padarytos Valstybinei ligonių kasai, Valstybinei socialinio draudimo fondo valdybai, draudimo bendrovėms ir pan.), turi būti atlyginta, kad būtų taikomos LR BK 38 str. nuostatos?

a. turi būti atlyginta. Prašome nurodyti motyvus: _____
_____;

b. neturi būti atlyginta. Prašome nurodyti motyvus: _____
_____.

18. Ar norint atlyginti nusikalstamais veiksmais padarytą žalą yra būtina, kad baudžiamojoje byloje būtų pareikšti civiliniai ieškiniai?

a. civiliniai ieškiniai turi būti pareikšti. Prašome nurodyti motyvus: _____
_____;

b. civiliniai ieškiniai neturi būti pareikšti. Prašome nurodyti motyvus: _____
_____.

19. Kad būtų taikomos LR BK 38 str. nuostatos, ar kaltininkas privalo atlyginti jo nusikalstama veika padarytą žalą, jeigu tokia žala ikiteisminio tyrimo metu konstatuota (yra pareikštas civilinis ieškinys), tačiau pagal bendrąsias žalos atlyginimo taisykles tokia žala būtų nepriteisiama?

a. privalo atlyginti bet kokią žalą, nepriklausomai nuo to, ar ji bus priteisiama, ar ne. Prašome nurodyti motyvus: _____

_____;

b. neprivalo atlyginti tokios žalos. Prašome nurodyti motyvus: _____

_____.

20. Ar LR BK 38 str. turėtų būti numatyta galimybė susitaikyti ne tik su fiziniu asmeniu, bet ir su jo atstovu?

a. tokia galimybė neturėtų būti numatyta. Prašome nurodyti motyvus: _____

_____;

b. tokia galimybė turėtų būti numatyta. Prašome nurodyti motyvus: _____

_____.

21. Ar gali būti taikomos LR BK 38 str. nuostatos, kai tiesiogiai nuo nusikalstamos veikos nukentėjęs asmuo nuo šios nusikalstamos veikos miršta, o susitaikoma su tokio asmens giminaičiais?

a. LR BK 38 str. nuostatos neturėtų būti taikomos. Prašome nurodyti motyvus: _____

_____;

b. LR BK 38 str. nuostatos gali būti taikomos. Prašome nurodyti motyvus: _____

_____.

22. Ar gali būti taikomos LR BK 38 str. nuostatos, kai pagal nusikalstamos veikos specifiką nėra jokio nukentėjusio asmens?

a. LR BK 38 str. nuostatos neturėtų būti taikomos. Prašome nurodyti motyvus: _____

_____;

b. LR BK 38 str. nuostatos gali būti taikomos. Prašome nurodyti motyvus: _____

_____.

23. Ar ankstesniame klausime minėtu atveju galima susitaikyti su prokuroru?

a. galima. Prašome nurodyti motyvus: _____

_____;

b. negalima. Prašome nurodyti motyvus: _____

_____.